эт. татар
Татар.
3-3732

شیخ زین الله

حضرت نك ترجمهٔ حالی

وكم من فتى يمسى و يصبح آمنا وقد نسجت اكفانه وهو لا يدرى.

Из фондов Российской национальной библиотеки
28/IX-51
№ 175

اورنبورغده «وقت» مطبعه سی.

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГѢ.
1917.

Татар.
3-3732

شيخ زين الله

حضرت نڭ ترجمهٔ حالى

وكم من فتى يمسى و يصبح آمنا   وقد نسجت اكفانه وهو لا يدرى.

Из фондов Российской национальной библиотеки

Инв. № 11647

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سى.

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ" ВЪ ОРЕНБУРГѢ.
1917.

سوز باشی

روسیه مسلمانلرینك الوغ آدملرندن وفائلی خادملرندن بولغان شیخ زین‌الله حضرتلری اوشبو ۱۳۳۵ - ۱۹۱۷ نچی یلنك ۲ نچی فیورال (۲۲ نچی شهر ربیع الاخیر) ده «طرویسکی» شهرنده، اوز یورتنده، اهل اولادی و اقرباسی حضورنده منگولك بولغان آخرت یورطینه سفر ایتدی، اوزینك اتباعلرینی، مخلصلرینی قایغو و حسرتلرگه غرق قیلدی. انا لله و انا الیه راجعون.

شوشی قدر اوزون عمرینی محراب برله منبر، مسجد برله مکتب و مدرسه هم‌ده کتاب اوقوتوده اوتکارگان کشی حقنده الله تعالی حضرتندن امیدمز زور. طیب ثراه و جعل الجنة مقره و مثواه.

«آثار»غه درج ایتار ایچون دیب حرمتلو موسی حاجی جنابلرندن شیخ زین‌الله حضرتنك ترجمهٔ حالینی اوتنوب یازدروب آلغان ایدم. بو ترجمهٔ حالنی البته «آثار»غه درج ایته‌چکمن. شیخ زین‌الله حضرت حقنده باشقه‌لردن ایشتکان واوزم بلگان نرسه‌لرم‌ده کوب. انشاءالله شول نرسه‌لرنك هر برینی شونده الحاق قیلسه‌م کیره‌ك. لکن «آثار» نك باصلوب باصلماوی معلوم توگل. باصلغان تقدیرده‌ده شیخ زین‌الله حضرتنك وفات تاریخی بیك صوك، نوبت تیز گنه ییتارلك توگل. شونك ایچون بز، حاجی موسی افندی طرفندن ترتیب ایتولگان قسقه رساله‌نی حاضرنده اوز آلدینه باصدرونی موافق کوردك. عمرمز بولسه هر کون یا کاروب طورغان معلوماتنی شوکارغه قوشه باررمز. وصوکندن بارینی برلکده «آثار»غه درج ایتارمز، انشاءالله.

شیخ زین‌الله حضرت ماجراسی حقنده درست معلومات آلو یولی، رسمی کاغدلرنی تیکشرو بولور دیب، بز اوفاده طورغان وقتمزده دوخاونی صوبرانیه آرخیواسندن مونك اشینی ازله‌ب تابقان ایدك. لکن اش آنده یوق بلکه یالغز آبالوچکه‌سی برله بعض بر اهمیتسز یازولردن

Из фондов Российской Национальной библиотеки

غنه عبارت . اش‌نك قایده یبارلگانلگینی ویبارلو تاریخینی یازوب آلغان ایدك ، لکن بو یازولر تنتو وقتنده تلف بولدیلر . سوزنك قسقه‌سی شول شیخ حضرتلرینك اشی بو کونده اورنبورغ دوخاونوی صوبرانیه آرخیواسنده یوق . گمانمه کوره بو اش یا که داخلیه وزیرلگی آرخیوا سنده یا اورنبورغ غوبیرناطور آرخیواسنده بولور .

اورنبورغ غوبیرناطور آرخیواسی ، آرخیونی کامیسیه تصرفینه‌بیرلگان دیب ایشتکانم بار. اورنبورغ شهرنده بعض بر یاش مسلمانلر شوشی آرخیونی کامیسیه‌ده اعضا بولوب خدمت ایته‌لر ومجلسلرینه بیك رغبت برله یوریلر . امید ایته‌مز : کونلرنك برنده شیخ زین‌الله حضرت اشی شوشی مجلسلرده قارالور ، شول وقتده بو مسلمان اعضالری آیروم دقت ایتسونلر ، اوشبو اشده‌گی تورکیچه وعربچه بولغان یازولرنك هر برندن کلیشه آلدروب عینا باصدرو اجتهادینی کورسونلر ایدی.

بورن زمانده‌غی عالملرمزنك اخلاقلرینی آڭلاو ، فکر ونظرلرینك مرتبه‌لرینی اولچاو حقنده بو یازولر ، بردن بر درست میزان بولور. شیخ زین‌الله حضرتنك ترجمهٔ حالی ، خصوصی ترجمهٔ حال‌بولودن بیگره‌ك بزنك عمومی تاریخمزدن بر کاغد بولاچقدر . موڭا اهمیت بیرلونك بر سببی شوشی .

مفتیلرمزدن برینك، «اوری»نك حبیب‌الله ایشان‌اوستوندن سینودده اوبر پرقوروروغه قیلغان دانوسلرندن بعض بر کاغدلر اورنبورغ دوخاو نوی صوبرانیه آرخیواسنده بار . مونلرنی اوقوغانده هر بر کشینك کوڭلینه:

سجایا کلها غدر و خبث
توارثها اناس عن اناس

بیتی کیلسه کیره‌ك . شیخ زین الله حضرت اوستندن بولغان دانوسلر نك‌ده مفتی دانوسلرندن آرتق اورنی بولماسه کیره‌ك .

اورنبورغ صوبرانیه سینك‌آرخیواسندن اك‌یاسکی واك‌اهمیتلی بولغان قسمی تلف ایته‌لگان . شوندن قالغاندن دانوس قسمی صایلانوب آلنوب کتاب روشنده ترتیب ایتولسه کشاف تفسیری مقدارنده کتاب بولور . شوشی دانوسلرنك هر بری شول وقتلرنك «عالم» اسمینی تاشوب یوروچی

Из фондов Российской национальной библиотеки

شیخ زین الله ایشان حضرتلری

۱۸۳۳ - ۱۹۱۷

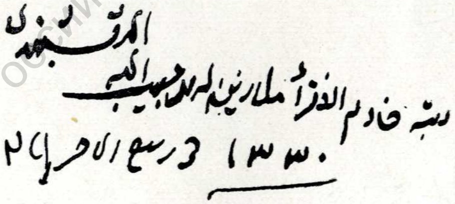

زین الله ایشان حضرتلرینك قول یازماسی

Из фондов Российской национальной библиотеки

ذاتلر طرفندن بولوب هیچ بری اوغرلاوچی، کشی اولدروچی ، خائن و جانیلر حقنده توگل بلکه اوز زمانمزده بولغان، دانوسلر قبیلندن علم وعبادت برله شغللەنوچیلر ، بالالر اوقوتوچیلر ، جماعت خدمتلرینی ایتوچیلر اوستلرندن بولغان نرسەلردر. مونلرنی فکرلەگانده آدم بالاسینڭ کوڭلینه : « انسانلرنڭ کوبرەك مصیبتلری - دین طرفندن کیله، بری دین ایچون یانوب کویوب یوریده آخرنده بر علاج تابو امیدی برله حکومت آدملرینه دانوس قیلوب تگی مسلماننی جفاغه صالا ، تگیسیده دن یولنده تاو تاش تحمل ایتمازلك فلاکتلر برله مبتلا بولادر» دیگان بر فکر کیلەچگی طبیعی.

زین‌الله حضرت ترجمه‌سینی یازار ایچون میدان بیك ایرکن، موضوع بیك کوب، ملاحظه ومحاکمه اورنلری کوز کورومی قدر کیك. لکن بز اوزمز موسی افندی رساله‌سینی اساس اعتبار ایتمز. حقیقت حالده زین‌الله حضرت حقنده یازلغان نرسەلرنڭ اڭ درستی موسی افندی یازغان نرسەلر بولور ، انشاءالله.

رضاالدین بن فخرالدین.

اورنبورغ. ۱۰ فیورال ، ۱۹۱۷ نچی یل.

Из фондов Российской национальной библиотеки

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى.

اما بعد بو رساله تصویر اولندی مشهور آفاق، الشیخ زین‌الله ایشان حضرتی ترجمهٔ احوالی حقنك. معلوم اولنه: شیخ زین‌الله بن حبیب‌الله افندی باشقردوغی قواقان دیدیکلری طائفه‌دندر. سنهٔ مسیحیه ایله ۱۸۳۳ نچی یل وجوده کیلمشدر(۱). ولادتی طرویسکی اویازی «تونغاتار» ۋولصتی تحت نظارتنده «شریب» آولی دیدیکلری قریه‌ده اولمشدر. آتاسی حبیب‌الله بولوب نسبتلوی بو ره‌وشچه‌در: زین‌الله بن حبیب‌الله بن رسول، بن مرسی، بن بایرامقول، بن عاشق، بن سولطانای، بن مراد توپای، بن اورازعلی، بن یاگشی، بن یاتابی‌در. آندن ماوراسی قبول، بن معلوم توگل.

شیخ زین‌الله حضرتی اون ایکی یاشینه قدر کندی قریه‌سنك تعلیم آلوب. اون ایکی‌گه ایردکنده «مالای موینای» قریه‌سینه کیلوب الشیخ یعقوب حضرت مدرسه‌سنده علم تحصیل ایتمشدر. مذکور «مالای موینای» بوزیقانف کانتوننك قریه‌سی بولوب «تونغاتار» دن ١٤ چاقرم مسافه‌ده‌در. بر زمان یعقوب حضرت آندن هجرت ایتوب «آخوند» قریه‌سینه

---

(۱) اوز قلمم برله یازلغان بریازوده شیخ زین‌الله حضرتنك ولادت تاریخی اوشبو روشده بیان ایتولگان: «شیخ زین‌الله حضرت ۱۲۴۸ - ۱۸۳۳ نچی یل ۱٦ ذوالقعده (۲۵ نچی مارت) سه‌شنبه کون دنیاغه کیلگان». مونی کیمدن ایشتکانلگمنی خاطرلی آلمیم. اگرده میتریقه سینی قاراب یازماغان بولسام شاید حضرتنك اوزندن ایشتکان بولورمن. ر. ف.

Изображение Российской национальной библиотеки

گیلـگانده ۱۸۴۸ نچی یل آنلرغه تبعیت ایتوب طالب علملر هم کیلهشلر و اولوق قریهده ایکنچی محلهسنده درس که باشلاب تحصیل برله شغللهنمشلر .

شیخ زین‌الله، اون یدی یاشینه قدر آنلرنڭ درسینه ملازمت اوزرنك بولوب اول وقت شرح عقائد افتتاح ایتدیکنده حقائق الاشیاء بحثینه ایردیکنده قلبنه بر داعیه توشوب طرویسکی قلعهسینه کیتمش و ۱۸۵۱ نچی سنه سندن اعتبارا مشهور آفاق داملا احمد بن خالد المنگاری حضرتلرینڭ مدرسهسنده درس گه ملازمت ایتمشدر . آنلرنڭ یمن توجه و اجتهادلری سببلی یدی سنه ظرفنده بالتمام علوم آلیه و منطق، رسائل حکمت و علم کلامدن شرح عقائد عضدیهنی حاشیهلری برله قرائت ایتوب، بو مملکت رسمنچه ختم فنون ایلهمشلر . اول زمانلرده علم تجوید القرآن‌نی الشیخ الحاج داملا محمدشاه بن میراث حضرتندن تکمیل ایتوب هر ایکی استاذندن مأذونا مدرسهدن وطننه عودت ایتدی و ۱۸۵۸ نچی سنهده ۋیرخنورال مضافاتی تیپتارلردن « آق خواجه » نام قریه اهالیسینڭ رجالرینه و پریغاوار بیرلروینه کورهشول قریهده بولغان کهنه مدرسهلرنی تعمیر ایتدروب درس باشلادی و ۱۸۵۹ نچی سنهده منشورینی آلوب قانونغه موافق امامت قیلورغه کرشدی.

اوشبو سنهده مذکور قریهده آذنه چوره ایشاننڭ یارانلردن علی‌الله بابا دیگان کیمسهنڭ گل بعك نامنك قزینی تزوج ایتدی. بو خاتوننن بالاسی کوب بولدی ایسهده صبی وقتلرنده وفات ایتدیلر. آنچق فاطمه اسمنده بر قزی معمره بولوب ۱۸۷۵ ده تاش کیچو امامی ملا محمدجان بن آخوند کنجهنڭ نکاحینه کیچدی . بو فاطمه ، اوشبو کونك هم‌سلامت وبالالری ده بار .

۱۸۶۲ نچی مسیحیهده شول قریهنڭ تجارندن احمد بن ذوالقرنین نامنك برزنکین کیمسهنڭ مفتوحه نامنك قزینی نکاحلهندی. شیخ زین‌الله حضرتینڭ آندن هم نسل وذریتی ظهورغه کیلدی ایسهده چوقلری یاشامادیلر، مگرده

Из фондов Российской национальной библиотеки

نفیسه ، صالحه اسمنده ایکی قزی معمره بولوب نلرنی طالب علملر تزوج ایتدیلر .

شیخ زین‌الله حضرتلری ابتداء دراست اثنالرنده طریقت‌گه طالب وراغب بولوب ۱۸۵۹ نچی سنه ایچنده « چارداقلی » قریه‌ده شیخ عبدالحکیم حضرتینڭ سلك ارادتینه دخول ایتوب طریقت نقشبندیهٔ تورکمانیه‌گه انتساب قیلدی وچوق مجاهده‌لر کورساتوب تمام اون سنه ظرفنده طی مقامات ایله‌دی .

۱۸۶۵ نچی سنهء مسیحیه حدودنده « عبدالکریم » قریه‌سنده امام ملا الطاف بن ملا اسحاق وفات ایتمکله آنڭ متروکه‌سینی قسمت ایچون شیخ زین‌الله حضرتی تعیین اولندی وتقسیم امرلری تمام بولغاندن صوڭ شیخ حضرتی متوفانڭ منکوحه‌سی خدیجه خانمنی نکاح ایتدی . اوشبو نکاح، ایکی آراده چوق حسد و کینه حدوثینه باعث بولدی . فی الحقیقه نفرت و عدواتلرنڭ تخمی ومنبعی اوشبو نکاح ایدی . چونکه متوفانڭ طوغمه برادری ملا افتح بن اسحاق استرلی تاماق شهرندن اوزینڭ وطنی « مولداقای » قریه‌سینه کیلگاچ اوشبو خاتون سببندن شیخ حضرتلرینه رنجیده اولوب علی‌الدوام ناراضیلق اوزرنڭ حرکت ایتدی و فرصتنی مراقب بولدی .

شیخ زین‌الله حضرتینڭ قائم پدری احمد بن ذوالقرنین ۱۸۶۶ نچی سنه‌لرده وفات ایتدی وآنڭ یاش خاتونی موصوفه خانم بنت ثابت‌نی شیخ حضرتلری نکاح قیلوب آلدی . بو حادثه سببلی بین‌الناس گفت و گو پیدا بولوب «کندیسینڭ آناسینی نکاح ایتدی » دیب ملالردن وعوامدن خیلی کیمسه‌لر زبان درازلق ایتدیلر . مع هذا شیخ زین‌الله حضرتلری بی غم وبی پروا کندی کارنده ثبات اوزره ایدی .

مسکنی ، عادتی بر قریه ده بولوب کندیسی ذی عیال بولغانلقدن امر معیشت اقتضاسنچه تجارت‌که هوس ایتدی، و چای سوداسینه کرشوب

Из фондов Российской национальной библиотеки

بر ایکی سنه دوام ایتدی، ایسه‌ده بورچلاندی، و شول سببلی بو کسبدن طوقتالدی و بورچلرندن هم تمام خلاص بولدی.

شیخ زین‌الله حضرتلرینه حرمین‌گه زیارت قیلو فکری توشوب کونی تونی شوق و ذوق برله آه و انین قیلوب وقت کیچره طورغان بولدی. شول وقتده قازاق خلقی جباس، روغی‌نڭ یرشبای اسملی بر بای وفات ایتوب آنڭ ایچون حج قیلونی شیخ حضرتلرندن اوتندیلر. بدل حج ایچون قولینه مڭ صوم آقچه کرو برله الله‌غه شکر ایتوب شیخ حضرتلری ۱۲۸۵ - ۱۸۶۹ ده «قانده‌سن دار اسلام!..» دیو تمام توجه صادق برله متوجه بولدیلر. اوشبو یل ۱۸ نچی آوغوستده «استانبول» غه داخل بولوب ایرته‌سی کون بلاتوقف قطب الوقت الشیخ احمد ضیاءالدین بن مصطفی کمشخانه‌وی حضرتینه دست ارادت کیتوردیلر. شیخ عبدالحکیم حضرتلری هر چند کمالات صاحبی کیمسنه ایسه‌ده کندی شیخلری تعلیمندن تعدی ایتمازلر ایدی. آنلرنڭ عندنده آنچق نفی و اثبات درسی برله مقاملر تمام بولور ایمش. حالبوکه مشایخ نقشبندیه‌نڭ آنڭ وراسنده دخی درسلری کثرت اوزرنده‌در. شیخ کمشخانه‌وی حضرتی، زین الله حضرتلرینه مراقبات درسی برله امر ایتدیلر واوزینڭ زیر زمین‌ده یابدرغان چله خانه‌سنده تمام قرق کون اوطوروب نهایت درجه‌ده مجاهده‌ده بولو برله اشارت قیلدیلر. شیخ زین الله حضرتلری اوشبو امرگه کوره چله خانه‌گه کردی و هر کون روزه بولوب هر کون یوز مڭ کره ذکر ایته‌در، افطار وقتنده شیخ کمشخانه‌وی اوزی هم کیلوب بیك کوب نرسه‌لر حقنده تنبیهلر و اشارتلر قیله‌در ایدی. (بو یرده ۱۳ یول قدر قالدی).

شیخ زین‌الله حضرتلری چله‌نی تمام ایتوب خلوتدن چیقدی و حجاز طرفینه عزیمت ایتدی. بو سفرده رفیقی کندینڭ طوغمه برادری مرحوم ملا فتح الله بن حبیب‌الله نڭ اوغلی الحاج موسی افندی ایدی.

مونلر اسکندریه، طنطا، مصر، سویس شهرلرندن اوتوب «ینبوع»

Из фондов Российской Национальной библиотеки

آرقلی مدینه الرسول علیه السلام غه رمضان شریفنك ۳ نچی کونی داخل بولدیلر . و رمضان شریفنی «مدینه» ده کیچوردیلر ، حرم نبویده بولغان علما و مشایخ عظاملرنك صحبتلری برله مشرف بولدیلر . بو جمله ده میان عبدالرشید ، میان محمد مظهر ، میان شیخ عبدالغنی ، محدث شیخ عبدالحمید ، شیخ اعزب و شیخ یوسف عزی ، شیخ دراج المالکی ، شیخ خلیل تونتاری و باشقه‌لر .

حرم نبوی‌ده ساکن اولدیغی اثناده چرکس الشیخ محمد سعید افندی دن بر مقدار قرائت ایتوب عربی مقام اوزره مشق قیلدیلر .

ذوالقعده ۲۰ سنده «مدینه» دن آیرلوب قافله برله مکه‌گه سفر وذوالحجه ۲ نچی کون مکه‌گه داخل بولدیلر . مناسك حجنی تمام ایتوب «جده» دن پاپور برله استانبول‌غه کیلدیلر . استانبولده صفرالخیرنك ۳ نچی کوننده شیخ زین‌الله حضرتلری ، حضرت قطب مولانا کمشخانه‌وی قدس سره طرفندن خلافت برله مشرف بولدی . کمشخانه‌وی حضرتلری طریقهٔ نقشبندیه و خالدیه طریقنچه مرید و مسترشدلرنی تأدیب و تربیه قیلورغه اذن و فرمان بیردی . آندن غیری حزب اعظم ، دلائل [illegible]ات . حزب البحر صلاة مشیشیه ، قصیدهٔ برده کبك نیچه و نیچه اوراد و احزاب قرائتی ایچون هم‌ده علوم شرعیه‌دن علم القرآن و علم الحدیث و باشقه لرنك هر برندن درس اوقوتور ایچون اجازت نامه‌لر بیردی .

اوشبو درجات رفیعه‌لر برله مشرف اولدقده حضرت شیخنك اذنی برله زین‌الله حضرتلری اوزینك وطنینه عودت ایتدی و ۱۸۷۰ نچی یل ایون باشنده اولاد واحبابینه یولقوب قلبلرینه اطمئنان حاصل بولدی .

شیخ زین‌الله حضرت ، اوشبو سنه کوز سینتابر باشلرنده طریقت تعلیم قیلورغه کرشوب اهالی قریه و سائر طرفلردن طالب مسترشدلر جیولدیلر و جزئی مدت ایچنده طریقت‌گه رغبت ایتوچیلر کوبه‌یدی . اطراف‌غه خبرلر ایرشکاچ هوسکارلر کیلوب دست ارادت کیتوردیلر .

Из фондов Российской национальной библиотеки

چونکه شیخ زین‌الله حضرت فی حد ذاته عالم و عامل بر آدم بولوب هر کس مونڭ صحبتندن آز زمانده بهرمند بولورلر ایدی. حتی کیتدکچه شیخ چارداقلی حضرتلرینڭ بعض یارانلری بو طرفغه میل ایتوب شیخ عبدالحکیم شوشی سببدن متألم بولوغه باشلادی. یارانلرندن ملا محمد رحیم، ملا شرف الدین. ملا محمد جان کبک معروف عالملر اوزندن اذن آلمی طوروب شیخ زین‌اللهغه تابشرلولرینی ایشتکاندن صوڭ غایتله خاطرمانده بولدی حتی بعض بر کشیلر آرقلی اوزینڭ مریدلرینه قول صوزماو حقنده شیخ زین‌الله غه سلام کوندردی.

بو حادثه، عبدالحکیم چارداقلی برله شیخ زین‌الله آراسنده عدوات و کینه‌گه برنچی سبب بولوب آخرنده غماز و نماملر فرصتنی غنیمت بلوب، شیخ عبدالحکیم حضرتینی تورلی افترالر و یالان حادثه‌لرگه ایناندردیلر. بو افترالردن بری: «طلبگز شیخ زین‌الله سفر حجازدن کیلوب سفهاء و مجنونلردن چوق کیمسه‌لر جمع ایتدی، اوزینی شیخ مقامنده طوتوب یانینه کیلگانلرنی لاابالی مریدلکگه قبول ایته‌در، صبی بولسون بالغ بولسون، عاقل بولسون، مجنون بولسون، مجرد اشتهار و تصدر ایچون تکثیر اتباع قصدی برله اطراف شتی‌دن کون تون مرید اصطیاد ایته‌در. حتی بعض کیمسه‌لرنڭ گوزل خاتونلرن تنها مرید ایتوب و بعض کیمسه‌لرنڭ بالغه قزلرن تعلیم طریقت بهانه‌سی برله باقوب کندیسینه لائق بولسه نکاحلانادر، هر ایکی هفته‌ده ایکی کره جمعیت مجلسی توزوب حلقه‌لرنده صیحه، زعقه، رقص و دوران برله ذکر ایتدره و بعض مریدلرنی اوزینه سجده قیلدره‌در، بعض مریدلر بیهوش بولوب بر زمان یاتالرده صوڭندن قالقوب نماز قیله‌لر، طهارتلری بوزولمی و نماز ایچنده تورلی آواز و تورلی سوزلر برله قچقره‌لر و مع هذا نمازلری فاسد بولمی، زین‌الله اوزی شونڭ برله فتوی بیره‌در» روشنده سوزلردن عبارت ایدی.

شیخ عبدالحکیم حسب البشریة شوشندی خبرلرگه اشانوب غایتده رنجیده خاطر بولمشلر حتی فرصت کیلسه برر تورلی ضرر کیترو قصدینه توشمشلر ایدی.

شیخ زین‌الله حضرتلری ١٨٧١ ده « قارا خوجه » قریه‌سنده الشیخ فتح‌الله بن مساعدنك فاطمه اسمنده عالمه بر قزینی نکاح ایتکان ایدی. یل اوزمادی ١٨٧١ نچی یل جای فصلنك « بای سقال » قریه‌سنده عطاءالله نام کیمسه‌نك محبوب جمال نامنده قزینی نکاح ایتدی. بو وقتده خدیجه برله گل بعده اسملی خاتونلرینی تفریق قیلغان ایدی. دورت خاتونینی اوز یورتینه کیتروب هر قایوسینی متعدد خانه‌لرده تربیه ایته‌در و تمام آبروی برله اوقات کیچره‌در ایدی. مدرسه‌ده طالب علملر کوبه‌یدی. مریدلر هر کون نمازده اشراقده، ختم خواجه‌گان درسنده بولالر ایدی. (بونده بر یول قالدی). بو اثناده اطراف شتی‌دن خلایق کیلوب مرید بولالر. مریدلر کوندن کونده آرتالر ایدی، بو اشلرنی کوروچی حسد وکینه صاحبلری فرصت کوزه‌تورگه باشلادیلر.

جمله‌دن مقدم ملا افتح بن اسحاق، مقدمه‌ده مذکور بولغان ناراضیلق سببندن فرصتنی غنیمت بلوب دارالقضاء شریعت محمدیه‌گه اوشبو مضمونده راپورت یازدی: « آرامزده بر مبتدع ظهور ایتدی، مسلمانلرنی ضلالتکه دعوت ایته‌در، استانبولده مونك شیخی « ساحر » دیب مشهور ایکان حتی استانبول عالملری بونلرغه « طریقت خالدیه ساحریه » دیلر ایمش. بونده نیچه تورلی بدعت عمللر فاش ایتدی. مسجدلرده تاش برله اوقوب کندی افسونینه قوت بیرمکده در ». مذکور آدم بوروشلگی راپورتنی کره وکره‌لر یازمش.

مونده صونك بعض فتنه‌کارلرنك تحریکی برله میاس زاوودنده طوروچی ژاندارمسکی پالفاونیك ژالخاوسکی دیگان تورەگه ترجمان واسطه‌سی برله اوشبو مضمونده معلوم ایتمشلر: « ژیرخنورال اویازنده

Из фондов Российской национальной библиотеки

فلان ملا ، بیلمتسز حج گه باردی ، آنده نیچه تورلی هنرلر اوکره نوب (بو اورنده اوچ دورت یول قدر یاز و توشولدی) قایتدی .

ژاندارمسکی چیناونیق بو خبرلرنی ایشتکاچ بو خصوصده پیرپیسکه یاصاتمش . البته تیوشلی اورنغه بلدرمشدر . اما هر اورنده مفتنلر شوندی خبرلرینی همیشه کوبه‌یتوب طورمشلر . آخرنده استرلیتاماق شهرنده شیخ کمال‌الدین ناغایوف جنابلری هم متأذی بولورغه باشلادی . عبدالحکیم حضرت تأثیری برله استرلیتامق شهرنده شیخ کمال‌الدین ناغایوف و اورنبورغ شهرنده آخوند حسام‌الدین برلکده اتفاق توزوب شیخ زین‌الله حضرت اوستینه قانونی بر عیب اثبات ایتو و هلاکتکه صالو قصدینه توشدیلر . چونکه مونلرنڭ هر ایکیسی عبدالحکیم حضرتنڭ خلیفه‌لرندندر . حتی شیخ عبدالحکیم ، استرلیباشغه باروب طورغان وقتنده « زین‌الله مینم شاکردم هم یاخشی عالم کشی ایدی . ایندی بزدن اعراض ایتدی . بو کونده جمع عمللری شریعتکه خلاف بولوب نیچه تورلی بدعت اشلر پیدا ایتدی ، مونی منع ایتو اولی الامرلرگه واجب بولدی » دیب سلیم گری مفتی‌نی ایناندرمش و کیره‌کلی تدبیرلر و ملاحظه‌لر کورسه‌تمشدر . اوشبوکا بناءً مفتی سلیم گری دوخاونوی صوبرانیه حضورنده علمادن بر هیئت توزوب شیخ زین‌الله‌نی چاقررغه و هر بر اشی حقنده جواب آلورغه ، تفتیش قیلورغه قرار بیرمش هم‌ده شیخ کمال‌الدین ، شیخ حسام‌الدین ، چیمشه قریه‌سنده شاهین گری اسملی مدرس جمله‌سی اوچ آدمدن عبارت بر کامیسیه توزوب شیخ زین الله اشینی شول کامیسیه‌گه تابشرمش (١).

اول آراده غماز و مفتنلرنڭ باشقه یوللر برله بولغان خبرلری

(١) اوفاده خیرالله آخوند عثمانوف «زین‌الله حضرت اشینی سلیم‌گرای مفتی توکیلوف بزنڭ عنایت‌الله آخونددن تیکشرتدی ، حضرتنی اوفاگه چاقرتوب جواب آلغان وقتده یازوب اوطوروچی کشی ، بزنڭ آغامز بولدی» دیب هر وقتده سوئلیدر ایدی . ر ف .

اورنبورغ غوبیرناطوری حضورینه جیولمقده ایکان .

دوخاونوی صوبرانیه طرفندن چاقروب خبر کیلگانلکدن ۱۸۷۲ ده شیخ زین‌الله حضرتلری «اوفا»گه باررغه حاضرله‌نگان وقتنك اورسکی اویازده عطاءالله حاجی هم شیخ حضرتلری حضورینه کیلدی. شیخ عطاءالله هم خالدیه طریقنچه مرید تربیه ایتکانلك سببلی دشمنلری آنك اوستندن صوبرانیه‌غه دانوص ایتکانلر ، اول هم شیخ زین‌الله روشنك دیبله‌نوب جواب وتفتیش ایچون صوبرانیه‌غه چاقرلغان ایکان .

شیخ زین‌الله حضرت برله عطاءالله حاجی برگه‌له‌ب « اوفا » گه سفر ایتدیلر. کامیسیه اعضالری هم اوفاده صوبرانیه حضورینه جیو-لوب سؤاللر، جوابلر آلنوب آخرنك مفتی، شیخ زین‌الله برله عطاءالله حاجیدن پودپیسلر آلوب اویلرینه قایتورغه رخصت بیرمش .

مونلر قایتوب بارغان وقتلرنده «اوفا» غوبیرناطوری طرفندن کیلگان تیلیغرامغه کوره زلاتاوست ایسپراۋنیگی دولتشین مونلرنی طوتدردی و زلاتاوست شهرنك زندانغه حبس ایتدردی. مونلر زلاتاوست زندانننك سیگز آی قدر یاتدیلر. شوندن صوڭ مینیسترنك ۋولوغدا غوبیرناسینه یبه‌رو حقنده بولغان حکمی اعلام قیلندی .

۱۸۷۳ نچی یل غینوار باشنده شیخ زین‌الله حضرت برله عطاءالله حاجی زلاتاوست شهرندن یاتاب برله نفی قیلندیلر و ۋولوغدا شهرینه یبه‌رلدیلر. اوفا، قازان، نیژغورود، مسکاو شهرلرندن اوتوب «ۋولوغدا» شهرینه باردیلر. ۋولوغدا غوبیرناطوری مونلرنی «نیقولسکی» اسملی براویازشهرینه قویدی. اوشبو شهرده پالیتسه نظارتنك تمام اوچ سنه طوردیلر.

بو وقتده شیخ زین‌الله حضرت اورننده موسی حاجی قالغان ایدی. لکن بو آدم یاش ونا پخته بولغانلقدن آنچق مدرسه شاکرد لرینه تعلیم بیره‌در اما مریدلر، مخلصلر تمام مغموم و پریشان بر حالده یوریلر ایدی. خصوصا شیخنك اوشبو فاجعه سی مونلرغه زور

فورقولر صالدی، هر برینی بر طرفدن بر خفیه کوزه‌توب طورووی
بیک آور تأثیر بیردی. مریدلرجیولو ، حلقه‌لر توزولود ستورلری تمام نابود
ونا پدید بولوب اخوان ویاران اندوه وحزن برله عمر کیچره‌لر ایدی.

شیخ حضرتلرینك ضعیفه ، قارت آنا سی همده بالالری « آق خوجه»ده
قالوب ، خاتونلری جمله‌سی اوز یانینه کیتدیلر وسلامت باروب یتوب
برلکده عمرسوردیلر.

شیخ حضرتلری « قاستروما » شهرینه کوچەر ایچون رخصت صوراب
داخلیه وزیرینه عرضحال بیرگان ایدی. اوشبو عرضحالی مینیستر حضورنك
مقبول بولدی. شوکا کوره شیخ زین‌الله حضرتلری ۱۸۷۶ نچی یلده
« نیقولسکی » دن « قاستروما » غه کوچدی و « قاستروما » نك «تاتارسکی
اصلاباده» دیگان اورننده مسلمانلر آراسنده بیش یل عمر سوردی.

بو وقتده مفتی توکیلوف شیخ زین‌الله حضرت حقنده گوبیرناتور
قرژانوۋسکی طرفندن مرحمت بولاچاغنی آکلاب بو طوغروده
شیخ حضرتلرینه بلدردی. شیخ حضرتلری‌ده اوز وطنینه قایتورغه رخصت
صوراب داخلیه مینیسترینه عرضحال بیردی. اوشبو عرضحال قبول بولوب
اوز وطنینه قایتو طوغروسنك شیخ حضرتلرینه رخصت بولدی. اوشبوکا
کوره « قاستروما » دن قوزغالوب وطنلرینه سفر ایتدیلر و ۱۸۸۱ نچی یل
نویابرنك ۱ نچی کوننده « آق خوجه » غه قایتوب کروب بالالری، اقربا
و دوستلری برله کورشدیلر،

حبس و طوتقونلقده بو قدر زمانلر مبتلا بولغاندن صوك آزادلق‌غه
چیقو شکرانه‌سی ایچون تکرار حرمین محترمین‌گه زیارت قیلو فکرینه
توشوب ۱۸۸۲ نچی یل الحاج موسی بن فتح‌الله یولداشلغی برله حجازغه
سفر قیلدی. بو سفر جای کونی پچان اوستی ایدی.

استانبولغه باروب یتو برله ، شیخ کمشخانه‌وی حضرتلرینك صحبتلری
برله مشرف و بیوك التفاتلرینه مظهر بولدیلر، کمشخانه‌وی حضرتلری

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوشبو وقتده بيك قيمتلی نصيحتلر سويله‌دی، عنايت عاليلرينی اظهار بيوردی.

بو سفر، زين‌الله حضرت نور عثمانيه جوارنده قاراول خانه اوگنك بولغان قازانلی تكيه سنده بر آی طوردی. موندن صوڭ حجازغه سفر ايتدی، مناسك حج تمام بولغاننن صوڭ قافله برله ٢١نچی ذوالقعده‌ده مدينه‌گه سفر ايتدی. مدينه‌ده بر آز كونلر طوردی و مبارك اورنلرنی زيارت ايتدی، آندن صوڭ قافله برله «ينبوع» غه كيلدی. «موش» ده ١٥ كون، طورسيناده بيش كون، بيروت‌ده اوچ كون كرانتينه‌ده طوروب استانبول‌غه كيلدی و تكرار كمشخانه‌وی حضرت برله كورشدی و موننك يانينده بر آی طوردی.

كمشخانه‌وی حضرتلرينك اذن و رخصت عليه‌لری برله وطنينه سفر ايتدی و اوزيننك قريه‌سينه سالما غانما سلامت ييتدی. اخوان و يارانلر اولده گيچه صحبتلرينه كيله‌لر ايدی.

١٨٨٤ نچی يل طرويسكی شهرنده بيشنچی مسجد جامعنی بنا ايتوچی الحاج حبيب‌الله عباسوف‌ننك دلالتی و رجاسی برله شول محله خلقلری شيخ زين‌الله حضرتلرندن «آق خوجه» دن اوز محله‌لرينه كوچوب كيلووينی اوتنديلر. شيخ حضرتلری مونلرننك اوتنچلرينی قبول ايتدی و اوشبو يل «آق خوجه» خلقندن رخصت آلوب ٢٣ نچی آپريلده طرويسكی‌گه هجرت ايتوب اوزاق وقت اوتمادی، اوكازی هم تابشرلدی.

اوشبو يل كوزنده جامع شريفننك شرق جانبنده بيوك عمارتلر توزوديلر وشيخننك قدومی بركاتنده ياڭی مدرسه‌لر بنا اولندی حتی طرويسكی شهری اولگيدن‌ده آرتق شهرت و شرافت كسب ايتدی. شيخ افندی آرزوسينه موافق «آمور» (محله‌ننك اسمی) سوزی «معموريه»‌گه تعريب ايتولدی. شيخ افندينك توجهی بركه‌سی برله متعدد مسافر خانه‌لر، مدرسه‌لر تعمير اولنوب روزبروز شريعت وطريقت امرلری ترقی‌گه يوز طوتدی.

اوشبو كونلرده شيخ زين‌الله افندی حضرتی تمام ومهابت اوزرنده

Из фондов Российской Национальной библиотеки

شاگردلرینی ظاهرا و باطنا تربیه ایتمکدر.

عائله‌سی: الحالة هذه ایشاننك موصوفه و محبوبه اسمنده ایکی خاتونی بار. باشقه‌لری کیمی وفات وکیمی طلاق بولنوب باشقه ایرلرگه کیتکانلر. موصوفه‌دن آنچق بر اوغل بولوب صبی ایکان وفننده وفات ایتدی. محبوبه بنت عطاء الله اسملی خاتوندن عبدالرحمن، هبة‌الله، عبدالقادر، عبدالصبور اسمنده دورت اوغل وقرة العین، عائشه اسمنده ایکی قزی بار. مونلرجمله‌سی حیاتده‌لر.

گل بعده اسملی مطلقه‌سندن فاطمه برله کریمه اسملی قزلری بولوب مونلردن فاطمه، محمدجان آخوند نکاحنده‌در، کریمه ایسه ملا یوسف نکاحنده ایکان وفات ایتدی و ایکی دانه اوغلی یتیم قالدی.

خدیجه اسملی مطلقه‌سندن رابعه اسملی قزی ینوب «مولداقای» امامی ملا اختمگه نکاح قیلندی.

مفتوحه اسملی خاتوندن نفیسه برله صالحه اسملی ایکی قز یتشوب مونلردن نفیسه اوزینك مؤذنی محمدی بن مطهرغه نکاح ایتلگان ایدی. بر قاچ سنه طورغاندن صوك وفات ایتدی. بالاسی قالمادی. صالحه‌نی اوز شاگردلرندن عبدالخبیر اسمنده بره‌وگه بیرگان ایدی. آز زمان ایچنده بو عبدالخبیر وفات ایتدی. آندن صوك حاجی محمد بن خارونچه عدل میرزاغه بیردی. بو کونده سلامت. ویرخنورال اویازی تامیان طائفه‌سی «عبدالجلیل» اسملی قریه‌ده تورالر. ایشاننك الوغ مخدومی عبدالرحمن افندی ١٦ یاشلری حدودنده بولوب طلب علمده خیلی ثبات وقابلیتی بار. حق سبحانه وتعالی اولاد واحفادینی قائم مقام ایتوب علماء عاملین ومشایخ واصلین زمره‌سینه الحاق ایلیه. امین الله الفاتحة مع الصلوات.

حرره الفقیر موسی بن فتح الله بن حبیب الله بن رسول بن عاشق النقشبندی الخالدی. عفی عنه الهادی امین.

١٨٩٧ سنه‌ده ٢٩ نچی اوکتابرده اتمام اولندی.

باشقه آدملر طرفندن یازلغان ترجمهٔ حاللر و تاثرلر

شیخ زین‌الله حضرتلرینك ترجمهٔ حالینی باشقه آدملرده یازدیلر ، مونلرنك بر قسمی ایندی مطبوعاتده باصلوب تارالدیلرده. اوشبو ترجمهٔ حاللرنك مطبوع و مطبوع توگللرندن اوز قولمزغه توشکانلرینی موسی حاجی رساله سینه قوشوب ترتیب قیلونی موافق کوردك ، برنده بولماغان بر سوز بلکه ایکنچی برنده بولور و شول سببلی ، اوقوچیلرده طولی بر معلومات حاصل بولورغه ممکن .

***

۱) عبدالله افندی عزیز طرفندن ترتیب ایتولگان **ترجمهٔ حال .**

الشیخ زین‌الله حضرت رسولف .

اوشبو فیورالنك ۲ سنده پنجشنبه کون ایرته برله‌ن ساعت ۱۰نی صوغوب ۱۵ مینوتده مشهور زین‌الله حضرت رسولف جنابلری دارالبقا گه کوچدی . محترم حضرت ترویسکی‌ده‌گنه توگل بلکه بوتون روسیه مسلمانلری اچنده طانلغان ، و صوگغی چیرك عصرلق مدنی و ملی حرکتلرمزده بیك زور تأثیر و خدمتلر کورسه‌ته کیلگان بر ذات بولغانلقدن بونك وفاتی برله‌ن روسیه مسلمانلری اوزلری اوچون خیرخواه و شفقتلی بولغان بر معنوی . آتالرن غائب ایتدیلر . بو زور مصیبتنك یارتیسی عموم روسیه مسلمانلری اوستینه توشسه ، قالغان یارتیسی شبهه‌سز ترویسکیلیلر و ترویسکی شهری اوستینه توشه‌چکدر . چونکه ایشان حضرت نیچه یللردن بیرلی ترویسکینی ترقی و تمدن یولنده سویره‌ب کیلوچیلر طایانا تورغان تره‌کلرنك برسی ایدی . آنك تأثیرن ترویسکی

قدر هیچ براورن سیزمادی ؛ آنڭ خدمتلرینڭ اثری ترویسکیده کورونگان قدرلی هیچ بر اورونده کورونمادی . بو کون ترویسکی اوزینڭ معنوی آتالرندن برسن یوغالتوب یتیم قالدی .

زین الله حضرت بیك زور اورون وشهرت قازاندی. قدرلی بولوب یاشادی قدرلی بولوب دنیادن کوچدی. لکن ایتکان خدمتلری، قازانغان موفقیتلری، کورگان ثمرهلری، آلغان شهرتلری هیچ برسی حضرتکه جیڭللك برلهگنه کیلمادیلر . آلر یولنده اول بیك کوب آورلقلر کوردی . اول بیك کوب اوڭغایسزلقلرغه قارشی بهادرانه کوکرهك کیبروب حیاتینڭ ایڭ آغر وایڭ کوڭلسز دقیقهلرنده صبر برلهگنه اوتکاردی . هر بر عزیز آدم دوچار بولا تورغان حسد، افترا و بهتانلردن اولده سلامت قالمادی. لکن آلرنڭ بارسینهده صبر ایتوب آلدینه آلغان اشنده ثابت قالووی آرقهسنده آخرنده مقصودلرینه ایرشدی . زور خدمت وبیك یاخشی اسم قالدروب دنیادن کوچدی .

علمی خدمتلرگه وجماعت اشلرینه کرشورکه حاضرلهنوچیلر ایچون محترم شیخنڭ حیاتنده عبرت آلونهچق نقطهلر بیك کوبدر . شول سببلی مین بو اورونده آنڭ یاشلکدن بیرلی یولداشی و دائمی خیرخواه و یاردمچیسی بولغان آخوند حضرت رحمانقولوف جنابلرینڭ آغزندن آلوب قسقهچه ترجمهٔ حالن بیان ایتکاندن صوڭ آنڭ خدمتلری، بزنڭ صوڭغی یللرده عی مدنی حیاتهمزنڭ باروشینه ایتکان تأثیری وآنڭ روسیه مسلمانلری قارشیسنده توتقان موقعی حقلرنده اوز فکر و ملاحظهلرمنی یازوب اوتمهکچی بولام .

* * *

زین الله حضرت رسولف ترویسکی اویازی، طونغاتار ڤولصی «شریف» آولنده ۱۸۳۳نچی یل ۲۰نچی مارطده طودی. آتاسی حبیب الله یومشاق کوڭللی، حلیم طبیعتلی وتقوی بر کشی ایدی. آناسی ایسه

Из фондов Российской Национальной библиотеки

مشهور «ازناچوره» ایشاننڭ یاقینلرندن ایدی.

تحصیلینی آخوند آولینڭ یعقوب حضرتدن باشلاب آنده صرف، نحو، ایساغوجی وشمسیه‌لر اوقوغاندن صوڭ عقائدکه توشدی. لکن یعقوب حضرتنڭ «حقائق الاشیاء ثابتة» مبحثینه بیرگان ایضاحندن قناعتله‌نمیچه محمدی اسملی بر شر یگیننڭ کیگاشی برله‌ن ترویسکی شهرینه قاچوب آنڭ ۲نچی محله حضورنڭغی احمدشاه حضرتنڭ مدرسه‌سینه کردی (۱۸۵۱ یاکه ۱۸۵۲نچی یللرده) شاکرد زین‌الله، احمدشاه حضرتنڭ مذکورمبحث حقنڭ سویله‌گانلرندن شول قدر ممنون قالغانکه، اول حقڭ بر ایبده‌شینه: «حضرتنڭ سویله‌گانلری قلبیمه طاشقه یازلغان شیکللی بولوب اورنلاشدیلر» دیگان.

احمدشاه حضرت حضورنده برنیچه یللر قالوب تهذیب و سلملر اوقوغاننڭ صوڭنده بریلنی تشقی کاروان برله‌ن بخاراغه سفر قیلدی. لکن بیك قاتی صووقلر بولو سببلی کاروان، یولینه دوام ایته آلماغانلقدن «اورگاج» دیگان اورونددن ماچاغه ئه‌یله‌نوب قایتدی. («ماچا» ترویسکی‌گه ۹۰ چاقرم مسافه‌ده بر مسلمان- قزاچی آولی). یاننڭ بیلیتی بولماو سببلی آنده پالیتسه طرفندن قولغا آلندی ایسه‌ده اوزینڭ مکتب شریگی صفانڭ و آنڭ آتاسی هبت‌الله حضرتنڭ مایور کاچورف دن اوتنولری بوینچه آزاد ایتلوب یاڭادن ترویسکی‌گه قایتدی.

زین‌الله حضرتنڭ بخاراغه سفر ایتووی اوز تیره‌لرنده‌گی محمدجان کانتونگه ایشتلگاچ اول آتاسی حبیب الله بابایینی: «اوغلڭنی خدمت عسکریه‌دن قاچردڭ» دیه شلته‌لی باشلادی. شوندن صوڭ زین‌الله حضرتنڭ بخاراغه بارا آلمی ئه‌یله‌نوب قایتقانلغن ایشتکاچ آتاسی آنی کانتون حضورینه آلوب باردی. کانتون یاڭادن بخاراغه کیتماو شرطی برله‌ن ترویسکی‌گه قایتوب اوقووده دوام ایته‌رگه رخصت ایتدی. شول واقعه‌دن صوڭ زین الله حضرت ایده‌شی حاجی حضرت رحمانقولوفقه:

«مینم بخاراغه باروونی قصد ایتووم خطا یول ایکان. میڭا ایندی آتا-آنامنی تربیه ایته‌رگه کیره‌ك ایکان» دیگان.

ترویسکی‌ده احمدشاه مدرسه‌سنده (بو مدرسه بناسی بو گونده‌ده بار) ختم کتب قیلوب درس ئه‌یتوگه اجازت آلغاننك صوڭنده ترویسکی اویازی(؟) «آق‌خوجه» آولینه‌امام بولوب درس ئه‌یته باشلادی(۱۸۵۹نچی یلده). شول آولنك «احمدی بای» اسمنده برسینك قزینه اویله‌ندی.

بو وقتلرده زین‌الله حضرت مطالعه واوقوغه بیرولوب کیره‌کلی کتابلارنی، اول وقتده بخاراغه کوچکان، حاجی حضرت رحمانقولف آرقیلی بخارادن آلدرا توردی.

امام بولوب بر آز طورغاننك صوڭنده چارلاقلی حکیم حضرتکه (بو کونگی ..... عبیدالله نك آتاسی) محبت قویوب تصوف یولینه کردی وآندن مرید تربیه‌لرگه اجازت آلدی. شوندن صوڭ کوب ده اوتمادی، بر کشینك بدلی بله‌ن حجگه باروب، قایتوشلی استانبولده ضیاالدین حضرت کمشخانه‌وی برله‌ن کوروشدی وآندن‌ده اجازت آلدی. بو سفرنده زین‌الله حضرت بیك کوب کتاب صاتوب آلغانلغندن قولنده قایتورغه یته‌رلك‌ده آقچه قالدرماغان ایدی. شولای بولسه‌ده کتابلرینك برنیچه‌سنگنه صاتوب قایتوب یتدی.

حج سفرندن قایتوب مرید تربیه ایته باشلاوی برله‌ن زین‌الله حضرتنك نفوذ و تأثیری بیك زورایوب کیتدی. صحرالرغه‌چقوب مریدلری برله‌ن مولود بەیره‌ملری‌ده یاصی باشلادی. شوندی بەیره‌ملرده بعضا مڭدن آرتق کشی بولا ایدی. بردن اوشبو نفوذ و تأثیری، ایکنچیدن آڭا مرید بولغانلردن بعضیلرنك اویلامیچه‌رەق حکیم حضرتنك زین‌الله حضرتدن کیمره‌ك بولووی حقنده سویله‌ب ییبارگان سوزلری سببندن حکیم حضرتنك اتباعلری آڭا دوشمان بولدیلر و کوب بدعتلر اسناد ایتوب آنی سلیم گرای مفتی حضورینه چاقرتدیلر. زین‌الله حضرت

اوزینه قارشی کیتورلگان اعتراضلرنك بارسینه‌ده جواب بیروب اشله‌گا-
نلرینك بدعت بولمیچه قرآن و حدیث تعلیماتینه موافق ایکانلکلرن
اثبات ایتدی. خصملری آنك جوابلری بر له‌نگنه قناعتله‌نمیچه قولنده‌غی
خط ارشادن صوری باشلادیلر. شول وقتده مفتینك یاقنلرندن بولغان
«چیشمه» قریه‌سینك شاهین گرای حضرت: «مونده‌غی طارطش خاتونلر
طالاشووینه اوخشی باشلادی. اول اوز اشلرینك شرعیلگن اثبات ایتدی،
ایندی مین آنك بر عیب ده طابمیم» دیب چغوب کیتدی. شوندن صوك
مفتی، زین‌الله حضرتنی اویینه قایتاروب یباردی. حضرتنك دوشمانلری
مفتی حضورنده‌غی اشلرینك موفقیتسز بتکانلکن کورگاچ غوبیرناطورغه
دانوص یاصادیلر. «اول بیك خوفلی کشی، توروك طرفداری، توروککه
آقچه جیبا، عسکر جیبا، مفتی‌ده آنك طرفداری» دیه برنی قدر افترالر
یاوردیلر. بو دانوصدن صوك غوبیرناطور اول وقت یولده بولغان
زین‌الله حضرتنی زلاتاوست‌ده طوقتاتوب پالیتسه نظارتینه آلورغه امر
بیردی. نظارت آستینه آلنغاچ‌ده آنك یانینه باشقورطلرنك جینالوب
جینالوب کیلولری دانوص سببلی حاصل بولغان شبهه‌نی طاغن‌ده آرتدرا
توشکانلکدن غوبیرناطور آنی اوفاگه آلدروب آندن ژولوغدا غوبیرنا
سینه «نیکولسکی» شهرینه اوزاتدی. اوفاغه کیتکانده آنده پالیتسه-
میستر بولوب تورغان ولیکای دولتشین آکا بیك ناچار و قاتی معامله
ایتوب، کیتکانده اولاوده بیردرمادی. بو سفرده تورلی یرده‌گی خلق
زین‌الله حضرتنك قارشوسینه چغا و آکا تورلی خدمت و حرمتلر کوسه‌توب
بعضیلری اوز آطلری برله‌ن بر نیچه استانسه‌لر آلوب باروب قویالر
ایدی. یولده زور شهرلرنك زندانلرنده طوقتی طوقتی اول نهایت
«نیکولسکی» شهرینه کیلوب ییتدی.

نیکولسکی، مسلماندن نام و نشان بولماغان صاف بر روس شهری
ایدی. شول سببلی زین‌الله حضرتکه آنده بیك زور محتاجلقلرغه توشه‌رگه،

بیك آور کونلر اوتکارورگه توغری کیلگه‌له‌دی، حتی کونلك رزقن طابودن عاجز قالغان کونلری بولدی. ترویسکی‌دن حاجی حضرت رحمانقولف و محمد حضرت بیکماتفلرنك اجتهادی برله‌ن جینالوب یبارلگان آقچه‌لرغنه آنك حالن بر آز یگلله‌یته‌لر ایدی.

نیکولسکی‌ده یه‌شه‌و بیك آور بولو سببلی زین‌الله حضرت آندن قاچوب کیته‌رگه قرار بیردی ایسه‌ده ترویسکی‌ده‌گی دوست و طانشاری صبر ایتوب طورونی مناسب کوردیلر.

شول وقتلرده قاسملی ملا بختیار اسه‌نده برسی حجدن قایتوشلی استانبولده طوقتاب ضیاءالدین حضرت برله‌ن کورشدی. شول وقتده ضیاءالدین حضرت آکارغه زین‌الله حضرتنك حالن سویله‌ب آکا یاردم ایتونی توصیه ایتدی. بختیار ملا حجدن قایتو برله‌ن مصرفن اوزکیسه‌سندن تأمین ایتوب کاستراما آخوندی تخفت‌الله صفروف‌نی زین‌الله حضرتنك حالن بلورگه نیکولسکی‌گه یباردی. صفروف آنده بارغاچ شونك تلقینی برله‌ن زین‌الله حضرت «مسلمانلی براورنغه کوچه‌رایدم، چونکه قارتایدم» دیب عریضه بیردی. آنك شول اوتنچی قبول ایتلوب آکارغه کاستراماغه کوچه‌رگه رخصت کیلدی. آنده کوچووی برله‌ده ایشان حضرتنك سورگونلك حیاتنده یاکا بر دور - کوکلیره‌ك دور - باشلانادر. آنده اول مسلمانلر آراسنده بولدی. دوست ایشلری ویاقینلری‌ده زیارت اینه باشلادیلر.

برمرتبه غوبیرناطور کریژانووسکی ترویسکی‌گه کیلگانده حضرتنك مخلصلرندن برنیچه ذات آنك حضورینه کروب حضرتنی سورگوندن قایتارونی اوتندیلر. غوبیرناطور، حضرتنك تورغان اورونلرندن اوزن یاخشی یورتووی وهیچ بر تورلی حرکت برله‌ن اوزن قارالاماوی حقلرنده بر شهادتنامه تقدیم ایتلسه اول اشنك ممکنلگن سویله‌دی. اوشبو رسمیت ایفا ایتولگاننك صوکنده زین‌الله حضرت - سورگونلکده ٨ یل

وقت اونكارگاننك صوكنده ـ ينه‌دن «آق قوجه» آولينه قايتوب كيلدی وقايتقاچ كوب‌ده طورمی حج سفرينه چغوب كيتدی .

سورگونده‌ن قايتقاچ ايشان حضرتنك باشنده ايكنچی بر اورنغه كوچو فكری طوغان ايدی . اول آخوند حضرت رحمانقولوف قه يازغان بر مكتوبنده: «مين بو اوروندن قايده بولسه‌ده باشقه بره‌ر يير‌گه كوچه‌ر ايدم ، چونكه عزيزلرنك هيچ برسی بر مرتبه قوولغان اورونلرينه، ياكادن قايتوب طورماغانلر» ديگان. شونلقدن حج سفرندن قايتو برله‌ن اول آخوند حضرتنك دلالتی برله‌ن ترويسكی شهرينه معموريه محله‌سينه كوچدی ، (١٨٨٤ نچی يلده مای‌ده) وآخر عمرينه قدر شونده طوردی.

***

زين‌الله حضرت رسوافنك روسيه مسلمانلرن آغارتو وآلرنك حاللرن ياخشرتو يولنده ايتكان خدمتلری بيك زوردر . بزنك صوڭغی ٢٥ يللق مدنی حياتمزده اول بيك زور اورون طوتدی، بالخاصه بزنك معارف اشلرنده آلغه باصوومزده آنك تأثيری بيك مهم بولدی . مونی بوكون بز تقدير ايته آلماساق كيله‌چك زمان شبهه‌سز تقدير ايته‌چكدر.

خدمتلرن تيكشرگانده ايشان حضرتنی بر نيچه جهتلردن ـ امام بولووی، طريقت شيخی بولووی وجماعت خادمی بولووی جهتلرندن ـ قارارغه طوغری كيله .

امام صفتی برله‌ن تيكشرگانده زين‌الله حضرتنك ذمه‌سينه يوكله‌تيلگان وظيفه‌نی غايت موفقيتلی وثمره‌لی صورتده ايفا ايتكانلگی كوزگه بره‌لوب طوره . اول امام بولووی برله‌ن آكارچی نادان وقارا بولغان معموريه محله‌سن آغارتدی . آنك خلقنه علم وعبادت روحی صالدی . مدرسه آچوب درس ئه‌يتدی وروسيه‌نك تورلی طرفلرينه امام، مدرس ومعلملر طاراتوب طوردی . بردن ملاقه شاگرد چغارووی وايكنچيدن اوز مجلسلرنده حاضر ايتدرووی برله‌ن قازاق قرداشلرمزنی آغارتورغه‌ده بيك

Из фондов Российской Национальной библиотеки

کوب خدمت ایتدی . آلرنڭ آراسنده اسلامیتنڭ روحی ونوری نق اورنلاشوغه یاردمچی بولدی .

زین الله حضرتنڭ طریقت شیخی بولووی صفتی برله‌ن ایتکان خدمتی ده زوردر . آنڭ طریقتی - آنڭ اول مسلککه نظری - صوقر تقلیددنگنه عبارت توگل ایدی . اول اوزینڭ بیك کوب حرکتلری برله‌ن تصوفنی بر درجه‌گه قدر ریالنوستکه یاقنلاشدردی . مثلا اول بر نرسه‌نڭ چاره وسببلرن کورمی اول حقده الله‌غه ومعنوی قوتلرگه‌گنه طاپانوغه خلاف ایدی . اوزینه کیلگان آورولرنڭ عادی یول برله‌ن -تلقین برله‌ن - شفا طابووی ممکن بولغانلرن داوالی ، قاطیره‌ق بولغانلرن دوقتورلرغه یباره ایدی . ایکنچی ، ایشان حضرت هیچ بر وقتده بتون افراد ملتنی اهل تصوفدن -آخرت اوچون دنیانی ترك ایته‌رگه تله‌وچیلردن یاصارغه تله‌مه‌دی . هر کمگه موقع ومشغولیتینه قاری توصیه‌ده بولونا ، ذکر آلورغه بارغان شاکردلردن بیك کوبلرن : «سزنڭ ذکرگز درسلرگز» دیب قایتارا ایدی .

***

مین بو اورونده توقای وعیاض افندیلرنڭ تحقیقات وادراکدن بیگره‌ك حسکه بیرلوب یازلغان «مریدلر قبرستانندن» و«انقراض»لری یولی برله‌ن کیتوب تصوف وطریقت حقنده سوز سویله‌ب طورمیم . آلار بارسی ده مدرسه‌نڭ گناهسز پیالالرن واطو ، جماعتنڭ عیبسز لانپیلرن قرو ، اسارت دورینه کرگاندن بیرلی استقلال ملیمزنی صاقلاب کیله‌گه ایڭ زور سببچی بولغان ایسکی مدرسه وامامرمزنی اورنسز سوگو دورنده سویله‌نگان ویازلغان سوزلر ، شول وقتده اویلانغان فکرلر . لکن مین بو اورونده ایشان حضرتنڭ باشقه‌لرغه تأثیر ایتو قوه‌سی (сила внушенія) آرقه‌سنده کیتورگان زور بر فائده‌سن ذکر ایتمی اوته آلمیم . اوشبو قوتی برله‌ن اون مڭلرچه

آتالرنی اچو بلاسندن قوتقاروب بیك كوب عائلەلرنی زبونلك وبد بختلكدن خلاص ایتدی.

جماعت خادمی بولووی صفتی برلەن ایشان حضرت طبیعی اوزی جماعت اشلرنده باشچی بولوب (اینیتسیاتور) یوری آلمادی. مونك اوچون آنك موقعی مساعد توگل ایدی. لكن اول باشقەلر طرفندن قوزغاتلغان، اهلی طرفندن فائدەلی طابلغان اشلرنی وجودكه چغاررغه اوزینك بتون نفوذ وتأثیرن صرف ایته وآنك یولنده امكان دائرەسنده بولغاننی اشلی ایدی. صوڭغی ۳۵ یل اچنده تروپسكی‌ده بولغان مدنی حركتلرنك بارسنده‌ده آنك قولی بولدی. هر اش آنك قاتناشی وتأثیری برلەن اشلەندی. مكتب اشلرمزنك یاخشی بر یولغه كرولرنده غایت زور بر رول اویناغان اصول جدیدەنك طارالو ونغووینه ایشان حضرتنك ایتكان خدمتی غایت زور بولدی. مونی آنك دشمانلری‌ده اقرار ایتەرلر.

الحاصل ایشان حضرت ادراكلی، احوال زماندن خبردار، ترقی وتجدد حركتلرینه قارشی كیلمی ایدی. اگرده زین الله حضرت زمانه طلبلرینه قارشی ایشمی وحمزەلر وضعیتن آلغان بولسه ایدی، بزنك مكتبلرمزنك مقدراتی حاضرگیدن بیك كوب باشقەچه بولور ایدی. شول نفوذی برلەن ایشان حضرت بزنك مدنی وعلمی حركتلرمزگه قارشی كیلوب طورغان بولسه ایدی آندن كیلگان ضرر بیك كوب بولور ایدی. ئەلی بوكون بر ایكی ایشمی برلەن یاروم یارطی عبیدالله‌لرده نیندی فلاكتلر طوغدروب قویالر.

ایشان حضرتنك مجلسی معین ساعتلرده هركم اوچون آچیق؛ هر كم آنك یانینه كروب مۆكن وزارن عرض ایته آلا ایدی. اوزینه بیرلگان صدقەلر بیك كوب بولغان شیكللی اوزینك انعام واحسانلری‌ده آز توگل ایدی وفاتی آلدندن اوز محلەسندەگی مدرسەگە ۱۹ مك صوم

Из фондов Российской Национальной библиотеки

وقف قالدردی. ترویسکینك دارالایتامینه ملك صوم وترویسکیده بولغان ایر وقز مکتبلرینك هر قایوسینه یکرمیشەر صوم وصیت أیتدی.

***

قسقەسی ایشان حضرتنك وفاتی برلەن روسیه مسلمانلری اوز قاشلرنده بیك محترم وبیك عزیز بولغان، ترقی وتجددنی سویوچی ملی حرکتلرده یاردم ایتوچی بر ذاتنی یوغالتدیلر. ایشتلووینه کوره ایشان حضرتنك اورنن مخدومی عبدالرحمن حضرت طوتەچق. بز عبدالرحمن حضرتنك خیرسلفکه خیر خلف بولوون تلەب قالامز.

***

ایشان حضرت ٣ نچی فیورال ده جمعەدن صوك دفن ایتلدی. کوننك صووق وبیك قاتی بوران بولووینه قارامی جنازەسنده خلق بیك کوب ایدی. شهردن خیلی چیتده بولغان بر قبرلککه اوزاتو باروچیده آز بولمادی. جنازەسنی چیتدن چیلابینك حکیم حضرت، اوفانك صابر حضرت وسلطانای آولینك عطا حضرت حاضر بولدیلر. قبری اوستنده صابر حضرت وعبدالله عزیز طرفندن نطقلر سویلەندی.

عبدالله عزیز. «ترویسکی».

Из фондов Российской национальной библиотеки

«وقت» طرفندن نشر ایتولگان ترجمهٔ حال.

انالله و انا الیه راجعون!

الشیخ زین‌الله حضرتنڭ وفاتی

۲۸ نچی غینوار تاریخی ایله ترویسکیدن یازلغان بر مکتوبده: «الشیخ المحترم زین‌الله حضرت ایکی کوندن بیرلی کیفسزله‌نوب طورا. قارتلق ضعیفلگی‌ده بار... اویلاماغان اشلر بولورغه ممکن. خبرلی بولسه ایدی» دیوب یازلغان تأسفلی خبر آلنغان ایدی. اوفاده اورنبورغ محکمهٔ شرعیه‌سی دائره‌سندن آلنغان بر مکتوبده‌هم زین‌الله حضرتنڭ آورو خبری بارلغی هم شوندن الوک‌کنه املقدن استعفا قیلوب محکمهٔ شرعیه‌گه معروضه یبه‌رگانلگی ذکر ایتلگان ایدی.

۲ نچی فیورالده زین‌الله حضرتنڭ الوغ مخدومی امام ومدرس عبدالرحمن افندی رسولف امضاسیله اداره‌مزگه اوشبو تأسفلی تیلیغرام آلندی:

— «الشیخ زین‌الله حضرت بوکون (۲ نچی فیورالده) وفاسز دنیادن د ر عقباغه کوچدی».

مرحوم زین‌الله حضرت داخلی روسیه‌ده شیخلق نامی ایله مشهور ذاتلرنڭ ایڭ الوغ و نفوذلیلرندن ایدی. عصرمز روسیه‌ده زین‌الله حضرت قدر مشهور ونفوذلی برذات کورمه‌گاندر دیولسه مبالغه بولماس، شونڭ بلەن برگه زین‌الله حضرت بیوک بر مدرسه تأسیس ایتوب زماننده کوب امام، مدرس وخلیفه‌لر یتوشدرگان الوغ بر دینی عالمدر. ترویسکیده‌گی زین‌الله حضرت مدرسه‌سی اوشبو کونگه قدر داخلی روسیه‌ده‌گی الوغ مدرسه‌لرنڭ ایڭ مشهور وآتاقلی‌لرندن در.

Из фондов Российской национальной библиотеки

زین الله حضرت مدرسه سنده اوقوب چقغان و آنده علمی هم اخلاقی تربیه آلغان ذاتلر بر اورنبورغ ولایتنده گنه توگل، روسیه نڭ باشقه ولایتلرنده ده کوبدر. همده اوز اقرانلری آراسنده نفوذلی بر اورن طوتمافده درلر. شونلقدن زین الله حضرتنی اطرافینڭ «روحانی قرالی» دیب آتالسه یاریدر. زماننده آنڭ سوزی هر کم گه زاقون - شریعت ایدی. اصول جدیده نڭ ایڭ اختلافلی زمانلرنده آنڭ بو حقده بیرگان فتواسی بیك کوب علم ومدنیت دشمانلرینڭ آوزلرن یابدی.

زین الله حضرت حقیقی بر طریقت ایه سی هم صمیمی علم محبی بولغانلقدن آنڭ خدمتی هر وقت صمیمیت وطوغریلق بلەن ممتاز بوله شدر. مرحوم طریقت ایه لرندن بولغان حالده دنیاغه کیڭ قاری وهر تورلی مسلك هم فکر ایه لرینه، درجه لرینه قاراب حرمت واحترام ایته ایدی. اصول قدیم زماننده بو اصولده بیوك بر مدرسه تربیه قیلوب بتون اطرافنی اوز نفوذی آستنده طوتقانی حالده اصول جدیده طارالا باشلاغاچ بوڭا هم قارشولق کورسه تمه دی. بالعکس اوز اطرافنده ترتیب ونظام بلەن اوقتونڭ رواج وترقیسینه یاردم ایتدی. نهایت اوز مدرسه سینی (رسولیه نی) الوغ مخدومی عبدالرحمن افندی رسولی ایله یاش خلفه لرینڭ اداره سینه طابشروب زمانه سینه موافق اصول ونظامغه قویوغه کامل مساعده بیردی.

عموما زین الله حضرت، باشقه لر کبك اوزینڭ نفوذ واعتبارینی سوء استعمال قیلمادی. بر نوع ایشان ومدرسلك نامی ایله قازانغان نفوذ واعتبارلرندن فایده لانوب علم ومدنیت خادملرینه قارشی سعایت ایتو، دشمانلر حاضرله و کبی واقلقلر بلەن چوبالمادی. وجدانی نی قوشسه شونی آچقدن آچققه سویله دی ویازوب تاراتدی. بعضا اطرافنده جیولغان بر طاقم ریاکار خلقنڭ سوزلرینه اشانوب بعض خطالر قیلدی ایسه ده، بوده کینه باشقه لرده بولغان کبك «قارا اچ» بلەن اشله نمه دی. «مذلت

Из фондов Российской национальной библиотеки

اقدام» قبیلندن بر خطا درجه‌سندن اوتمه‌دی. شونلقدن شیخ حضرتلری آخر عمرینه قدر ایسکیلر آراسنده‌ده، یاڭیلر آراسنده‌ده اوزینڭ نفوذ واعتبارینی یوغالتمادی. آخر عمرینه قدر هر کم آنی الوغ بر شیخ، معتبر بر عالم صاناب حرمت واحترام قیلدیلر.

مرحوم بوسنه اوزینڭ حیاتی قصقارغانلغن حس قیلغان کبك مدرسه‌سینڭ استقبالنی تأمین ایچون بیوك بر وقف نامه یاصاتقان ایدی. ترویسکیده «مدرسهٔ رسولیه» نامی ایله مشهور بو مدرسه‌گه وقف یورط آلور ایچون اوز طرفندن ۱۹ مڭ صوم اعانه قیلدی. مخلصلری طرفندن هم بایتاق اعانه قیلندی. بارلغی ٦۰ مڭ صوم قدر آقچه جیولدی. بو آقچه‌غه ترویسکیده بوسی ۷۰ مڭ، ایکنچیسی ۱٦ مڭ صوملق ایکی زور یورط آلندی. طاغنده زورغنه بر مقدار اعانه جیولووی امید ایتله‌در. بو حالده زین‌الله حضرت اوزی سلامت چاغنده مدرسه‌سینڭ استقبالن بر قدر تأمین ایتوب کیلگان بولادر.

شولایوق وفاتینه قدر اوز ملکنده بولغان کتابلرینڭ هه‌سینی عموم فایده‌سینه وقف ایتوب بونی هم تصدیق ایتدروب ٤ کشیدن عبارت بر هیئت قولینه طابشروب کیتمشدر. بو کتبخانه فایده‌سینه حاضرده ٤،٦۰۰ صوم وقف جیولغان. آنڭده اوچ مڭ ۵۰۰ صومی زین‌الله حضرت‌نڭ اوزندن، بر مڭ صومی قازان‌نڭ سلیمان افندی آییطف‌دن، ایکی یوز علیم حاجی آغیشف‌دن بیرلمشدر.

مرحوم زین‌الله حضرت‌نڭ قصقه‌چه ترجمهٔ حالی بوندن عبارتدر:

زین‌الله حضرت ۱۸۳۳ نچی سنهٔ میلادیه‌ده اورنبورغ ولایتی ترویسکی اویازی تانغاتار ۋولصتی شریپ آولنده دنیاغه کیلگان. آتاسی حبیب‌الله بن رسول اسمنده در. برنچی تحصیلی ویرخنورال اویازنده یعقوب حضرت مدرسه‌سنده بولمشدر. آندن ترویسکی‌گه باروب داملا احمد بن خالد المنگری حضرتلرنده تحصیل ایتمش وشونده ختم کتب قیلوب خلیفه

بولمشدر . ١٨٥٨ ده ویرخنورال اویازی آق غوجه آولینه امام بولغان. شوندن حجگه بارغان . استانبولده کموشخانه‌وی حضرتلرندن شیخلککه اجازت آلوب قایتقان ومرید تربیه‌لی باشلاغان. زین‌الله حضرتنڭ اجازتی، نقشبندی طریقتی‌نڭ خالدی شعبه‌سینه منسوبدر . بو طریقت‌ده ذکر خفی بولسه‌ده زین‌الله حضرتنڭ شاگردلری بیك یش مجذوب بولوب حلقه‌لرینی «های - هو!» بله‌ن گورله‌تمشلر . بر طرفدن قازاق آراسینه چقغان خلفه‌لر ، ایکنچی طرفدن زین‌الله حضرتنڭ اوقوغان وبیك آز برزمان اچنده مشهور بولوب اطرافده بیوك اعتبار قازانغان زین‌الله حضرت مریدلرینڭ بو- حالدی آنڭ اعتبار وشهرتن کوتاره آلماغان بعض شیخلرگه قورال بولغان. بالخاصه استرلی حضرتلری بوندن بیك نق فائده‌لانغایلر . « زین‌الله ایشان یاڭا مذهب چغارا» دیب حکومت‌که سعایت قیلغانلر .

زین‌الله حضرت ١٨٧٣ده اورنبورغ گوبرناطوری قریژانوفسکی طرفندن ۋولوغدا ولایتنه نیقولایفسکی شهرینه‌سورگونگه یبارلگان . آنده اوچ یل طورغان . آندن ، حضرتنڭ مخلصلری صوراب قاستراماغه کوچر تکانلر . نهایت ١٨٨١ ده زین‌الله حضرت حکومتنڭ رخصتیله ایلینه‌قایتارلغان (زین‌الله حضرتنڭ بو دوری خلق آراسنده بیك مشهور هم بیك کوب تورلی خارقه و«کرامات»لر بله‌ن معروفدر. آق غوجه‌غه قایتقاچ زین‌الله حضرت تکرار حجگه بارغان. حجدن قایتقاچ (١٨٨٤ده) ترویسکی خلقی یاڭا محله اچوب آنی اوزلرینه امام‌لقغه چاقروب آلغانلر . زین‌الله حضرت بو محله‌گه امام بولو ایله بو کونده «رسولیه» نامی ایله مشهور الوغ بر مدرسه تأسیس ایتوب شاگردلر اوقوتا هم کیك مقدارده مریدلر تربیه قیلا باشلاغان .

بو آراده زین‌الله حضرتنڭ ایك بیوك خدمتلرندن برسی آنڭ قازاغستانغه ملا ، معلم هم خلفه‌لر حاضرله‌ب بیروی ومریدلر واسطه‌سیله آنده علم، دین ومدنیت‌که میدان حاضرله‌ویدر . زین‌الله حضرت، زماننڭ

قازاغستان اوچون مثالسز بر چراغ بولدی. بر طرفدن قازاق شاگردلری هم مریدلر واسطه‌سیله قازاغستانگه دین ومدنیت طارالوعه غایت بیوك بر خدمت قیلدی . زین الله حضرتنڭ چیرك عصرلق بو خدمتی بتون اسلام دنیاسی طرفندن تقدیرگه لایقدر .

زین الله حضرت وفاتینه قدر ترویسکیده امام هم مدرس بولوب طوردی . صوڭغی یللرده قارتلق سببلی درسگه کره آلماسه‌ده ، مرید تربیه‌سی دوام ایته ایدی. نهایت ایکنچی فیورالده وفات خبری کیلدی . جناب حق اورنن جنتده قیلوب ، قالغانلرینه صبر جمیل بیرسون. انا لله وانا الیه راجعون .

زین الله حضرتنڭ آرتنده برنیچه اوغلی هم بر نیچه قزی قالدی. بونلردن عبدالرحمن افندی ترویسکیده اوز محله‌سنده امام هم مدرسدر.

زین الله حضرتنڭ بر نیچه مطبوع اثرلری ده بار. بونلر علمی جهتدن بیوك بر اهمیتگه مالك بولماسه‌لرده ، اوز زماننده سویلوب اوقلدی هم تیوشلی وظیفه‌لرن اوته‌دیلر. بونلر آراسنده زین الله حضرتنڭ ترویسکی علماسی ایله برلکده اصول جدیدنڭ درستلگینه بیرگان فتواسی ایله استراخاوانیه‌نڭ جوازی حقنده‌غی فتواسی اجتماعی جهتدن‌ده وقتنده خیلی زور بر اورن طوتدیلر . تکرار وتکرار اولارق « ترویسکی علماسی واصول جدیده» اسملی رساله «وقت» اداره‌سی طرفندن نشر قیلندی .

۲۱۷۱ نچی نومیر . ٤ نچی فیورال . ۱۹۱۷ نچی یل

Из фондов Российской национальной библиотеки

٣) « طورمش » ده نشر ایتلگان ترجمه حال .

الشیخ زین‌الله‌النقشبندی حضرتلری وفات .

(خصوصی تیلیغرام .)

شیخ حضرتلرینڭ مخدوملری فضیلتلو عبدالرحمن حضرت‌الرسولی جنابلرندن توبه‌نده‌گی تأسفلی تیلیغرام آلندی :

طرویسکی فیورال ٢ ، الشیخ زین‌الله حضرت بو گون داربقاغه رحلت ایتدی.

شیخ حضرتلری بزنڭ ایلمز اچنده بیك زور اسم قازانغان وشهرت چغارغان الوغ ایرلرمزنڭ برسی ایدی. مرحوم حضرتنی بلمه‌گان آول، آنڭ اسمن ایشتمه‌گان کشی ایلمز اچنده بیك آز بولغاندر. آنڭ اسمی روسیه مسلمانلری آراسنده غنه توگل، عالم اسلامنڭ هر طرفنده ایزگولك بلن یاد ایتله و احترام قیلینا ایدی. مرحومنڭ شوندی زور اسم چغاروی تصوف عالمینه انتسابی اوچونگنه بولمیچه، بلکه آنڭ سلفلر طبیعتلی، شونڭ بلن برگه عالم و سلفلر سیرتن کوز آلدینه کیتروب قویارلق بر هیئت و قیافتده بولوویدر. الشیخ زین‌الله حضرتلری ایشان بولودن آرتق سلف اثرلرن، حدیث. سیر ، تراجم وطبقات کتابلرن مطالعه ایتکان و بلگان بر عالم ایدی. شونڭ بلن برگه اول زمان و احوال بلن حسابلاشوب حرکت ایتوچی بر متصوف و بر پیر محترم ایدی. مرحوم حضرت شول صفتده‌غی بر ذات بولغانغه، آکار ایلمزنڭ ایك زور علماسی و فضلاسی قول بیره‌لر، بیرمه‌گانلری آنی زیارت اوچون بیك یراق، ییرلردن کیله‌لر ایدی. الشیخ عالم جان‌البارودی حضرتلری کبك مشهور علمامزدن باشلاب، تقوا میلیونیرلرمزغه‌چه آکار مرید ومخلص بولالر ایدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

مرحوم حضرت سلف اثرلرن مطالعه ایتوب ، آلارنڭ فکرلرینه واقف بولغانغه هەم مریدلر تربیه سندە شول یولنی طوتقانغەدر ، آنڭ یاران و مخلصلری باشقه عادی ایشان اسمن آلغانلرنڭ مریدلری کبك علم ، مدنیت و یاکا حرکتلر بلەن کورەشوچیلر فرقەسینه منسوب بولمیلر ایدی . بزنڭ آرامزدە ایشانلق ، ایسکیلك دیب نلقی ایتلگان ، علم و معارفقه قارشی کورەش ئوچون بر قورال دیب تانولغان زمانلردە نبیرلی شیخ حضرتلری اصول جدیدە طرفن یاقلاوچی و شول یول بلەن اوقتورغه قزقدروچی شیخ ایدی . شیخلرندن اورنەك آلوب ، آنڭ مریدلریدە معتدل بر یول بلەن ، شول یولدە خدمت ایتشدیلر هم حاضردە ایتشمکدەلر . مرحوم زین الله حضرت طرویسکی آکٹلیلری بلەن برلکدە اصول جدیدە حرکتینه قارشی خلقمزنی آیاقلاندورغه طرشوچیلرغه « طرویسکی علماسی و اصول جدید » اسملی اثر بلەندە مطبوعات میدانینه چققان ایدی .

آنڭ طرفندن تأسیس قیلنغان « مدرسۀ رسولیه » کوز آلدمزدە . بو مدرسه زمان و احوالگه قاراب اصلاح قیلنغان علم یورطلرندن صانالادر . آنده دین علملری بلەن برگه دنیاوی علملردە اوقولا . شیخ ئەفەندی وفات ایتکانگه قدرلی مونه شول تیپ مدرسەنڭ باش مدیری حسابلا - نوب کیلدی هم اوز کسەسندن هەر یل شول مدرسەگه یاردەم ایتوب طوردی . اوغل هەم قزلرن زمانەغه موافق بر یول بلەن تربیه ایتدی . مرحومنڭ اوغللری آراسنده عالی تربیه کورگانلریدە بار . آنڭ الوغ اوغلی عبدالرحمن حضرت اچکی روسیەدەغی یەش فکرلی علمالرمزنڭ برسی بولوب ، مذکور مدرسۀ رسولیەنڭ معتبر مدرسلرندندر .

شیخ افندی یەشلگندن بیرلی سلف اثرلرن ، بیگرەكدە تفسیر و حدیث فنلرن سویوب اوقودی هم اوقوتدی . اول منطق ، کلام کبك اسخولاستیقاغه اهمیت بیرمەدی . کیرەك « مدرسۀ رسولیه » دە و کیرەك مسجددە درس اوقوتقان زماننده اول مذکور فنلردن درس ئەیتدی . و مدرسه

سنده یاخشی علملی و فکرلی کشیلر یتشدردی .

بز اوزمز خلقمز اراسنده تصوف تارالوغه قارشی بر فرقه‌غه منسوب بولدیغمز حالده شیخ حضرتلرن مونه شوندی فضیلتلری اوچون احترام ایتوب ، آنك اسمن الوغلیمز .

الله تعالی ، شیخ حضرتلرن غریق غفران ایتسون ! شیخ حضرتلری اولر آلدنده‌ده علمنی هم اوزی توزوگان « مدرسه رسولیه » نی خاطر- ندن چغارماغان ، غزیته‌مزنك صوڭغی نومرلرنده آنك طرفندن مذکور مدرسه اوچون اشله‌نه‌چك توب وقفقه سرمایه ایتوب قالدرلغان وقفنك داخلیه نظارتی طرفندن تصدیق ایتلوون یازوب اوتکان ایدك . ایندی طرویسکی‌دن خصوصی صورتده یازلغان مکتوبده : « مدرسهٔ رسولیه » اوچون ٨٥ مك ٥ یوز صومغه ایکی یورط آلنووی خبر ایتله‌در . شول آلنغان یورطلرغه ایللی جیدی مك صوم قدرلیسی بیرلگان . قالغانی مدرسه اوستنده بورچدر . شول ٥٧ مڭنك ١٩ مڭی مرحوم حضرت طرفندن وقف ایتلگان .

شیخ حضرتلرینك ایسکی اثرلرگه بیك بای مکمل بر کتبخانه سی بار ایدی . اول شول کتبخانه سن عموم اهل علم اوچون وقف ایتوب قالدرغان هم مونك اوچون تیوشلی اورنندن رخصت‌ده آلنغان . شول کتبخانه‌نك حاضر دورت مك آلتی یوز صوملق وقفی‌ده بار ایکان . شونك اوچ مك دورت یوز صومن شیخ حضرتلری اوزی و بر مڭن قازانلی سلیمان افندی آیطف ، ایکی یوزن علیم افندی آغیشفلر وقف ایتکانلر . کتبخانه نی اداره ایتو اشی دورت کشیدن عبارت بر هیئتکه تابشرلغان .

شیخ حضرتلرینك مرید و یارانلری بیك کوب . شولار اچنك مشهور بایلرده بار . ایندی آلارنك وظیفه‌لری شیخلری طرفندن باشلانغان وقفنی شیخ حضرتلرینك محترم اسمینه لایق بر صورتده اوسدرو هم مرحومنك

Из фондов Российской национальной библиотеки

مدرسه‌سن بورچلن قوتقارودر. شیخنڭ جنازه سی مناسبتیله بر خیرات اشله‌نمه‌گان بولسه، بو اش کیچکدرلمیچه اشله‌نورگه تیوشدر.

حضرتنڭ عائله و اوغللرینه، خصوصا الوغ اوغلی عبدالرحمن حضرتکه صبر جمیل تلیمز هم مرحوم حضرتنڭ وفاتی سببلی باشلرینه کیلگان قایغولرن اورتاقلاشامز.

٥٨٧ نچی نومیر. ٥ نچی فیورال. ١٩١٧ نچی یل.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٤) «قویاش» طرفندن نشر ایتولگان ترجمۀ حال.

آ

مرحوم الشیخ زین‌الله حضرت

الشیخ زین‌الله حضرتنی روسیه‌ده بلمه‌گان کشی بولماسه‌ده آنڭ ترجمۀ حالی کوب کشیلرگه معلوم بولماسه کیره‌ك. بناءً علیه آنڭ ترجمۀ حالی وایتکان خدمتلری حقنده قسقه‌غنه بولسه‌ده معلومات بیرمك تیوشدر.

مرحوم ومتوفی زین‌الله حضرت باشقرد طائفه‌سندن بولوب اورال بوینده زلاتاوست اویازی (١) «شریف» اسملی آولده موندن ٨٧ یللر مقدم دنیاغه کیلدی، آتاسی مذکور آولڭ تقوالغی برله معروف حبیب‌الله آغادر. اوقو یاشینه ییتکانندن صوڭ مرحومنی حبیب الله آغا اول وقت طرویسکی واطرافنده علمی وکوب شاگرد تربیه ایتووی برله تانولغان طرویسکی‌نڭ یاوشفلر محله‌سنڭ مدرس داملا احمد المنگاری مدرسه‌سینه اوقورغه کیتورگان (٢). ایشان حضرت بو مدرسه‌ده زمانه‌سنڭ معروف فنلرنی اوقوب تحصیلینی تمام اینکان ومدرسه‌نڭ شاگرد وخلفه‌لری آراسنده علمی وحسن اخلاقی برله زور اعتبار قازانغان وشولوق مدرسه‌ده خلفه بولوب بیك کوب شاگردلرگه برنیچه سنه درس ایتکان. صوڭره زلاتاوست اویازنده (١) آقخوجه قریه‌سینه امام بولغان.

بو وقت «چارداقلی» عبدالحکیم حضرتندن طریقت اخذ ایتکان. بو قریه‌ده امام ومدرس بولوب شاگردلر جیوب برنیچه سنه‌لر درس ایتکاندن صوڭ «استانبول»غه سفر ایتکان. آنده شیخ طریقت نقشبندیه

---

(١) طرویسکی اویازی. مرتب،

(٢) بو طوغروده. یوقاریده‌غی ترجمۀ حاللرده یازلغان سوز درست. مرتب.

(٣) ژیرخنورال اویازنده. مرتب.

Из фондов Российской национальной библиотеки

الشیخ ضیاءالدین الکمشخانەوی صحبتندە بولنوب طریقت تکمیل ایتکان همدە مرید تربیە ایتو ایچون اجازت آلغان. شول سفرندە حجگە باروب طواف بیت‌الله وزیارت رسول بولە مشرف بولغاندن صوڭ آقخوجەغە قایتوب مرید قبول ایتە باشلاغان. علم قصص واخبارده معلوماتی کیڭ، بیانغە اوستا، یومشاق معاملەلی وتواضعلی بولغانلقدن بیك آز وقت ایچندە اطرافینە بیك کوب کشی طوپلانغان وبیك کوب کشینڭ محبتن اوزینە جلب ایتکان. شول وقتدە اول طرفلردە مرید تربیە ایتوچی ایشانلرنڭ مریدلرندندە مرحومنڭ صحبتینە کروچیلر کوب بولغان.

مرحومنڭ تیز آرادە اطرافدە زور اعتبار قازانووی واطرفینە کوب کشیلر طوپلانووی تارراق کوکللی آدملرنڭ حسدلرینی قوزغاتوب آنلرنی مرحومگە دشمن ایتکان. دشمنلری مرحوم اوستندن «بدعت اشلردە بولونا» دیب اورنبورغ محکمۀ شرعیەسینە شکایت ایتکانلر. بو وقت محکمۀ شرعیە باشندە بولغان سلیم‌گرای مفتی، اطرافدەغی علمانی جیوب بر تفتیش مجلسی یاصاغان. اول وقت اوفا اطرافندە آتاقلی علمادن صانالا طورغان «چیشمە» شاهنگرای وکیلم قریەسی حسن حضرت کبك مشهورلرنڭ باریدە مفتی‌نڭ دعوتی بلەن بومجلسکە حاضر بولالار. معیوب ومتهم صفتی بلەن زین‌الله حضرت بو مجلسکە حاضر بولا. علما آڭا تورلی سؤاللر بیرەلر. مرحوم هر قایوسینە مناسب جوابلرن بیروب اوزن تمام آقلی واقتدار علمیسن کورسەتە. مفتی‌دە، بو کشینڭ گناهلی؛ بوزوق ویامان آدم بولماون اوزن کورو بلەن آڭلادم دیب حاضرونگە اعلام ایتە. ومرحومگە قاراب بار یورطڭا قایت، وطنچلق بلەن اشکدە بول، دی.

گناهسزلغی علما حضورندە ثابت بولوب، آقخوجەغە عودت ایتکاندە، محکمۀ شرعیەنڭ مرحومنی آقلاوینە راضی بولماغان آدملر اورنبورغ گوبیرناطوربنە شکایت ایتەلر. زالاتا اوستقە یتکاندە، اوفا گوبیرناطورینڭ

امری ایله زالاتائوست پالیتسه‌سی طرفندن مرحوم توقیف ایتله. صوڭره سیکز یلغه والوغدا گوبیرناسینه نفی ایتله. مونك اوزانلغانك قزان آرقلی اوتوب ۱۸۷۳نچی یلنڭ قشنده غاز اندن اوتکارله. قازان مسلمانلارندن کورگه تلاوچی بولسه‌ده مرحومنی کورسه‌تمیلر. قازانغه فقط کیلگاننك شهرنڭ طشینه چغوب استقبال ایتوچیلر و کیتکانده شهرنڭ طشینه چغوب وزاتوب قالوچیلارغنه کوروب قالالر.

والوغده گوبیرناسنده هیچ بر مسلمان بولماغان «نیکولسکی» اویه‌زینه یبرله‌شدرله‌در. مونك اوچ یلدن آرتق طورا. کرمان بایلارندن ختیار حاجی موسابایف نام ذات حجگه بارغاننده استانبولده الشیخ ضیاءالدین حضرتکه ملا قات ایته. ضیاءالدین حضرت، زین‌الله حضرتنڭ گناهسز آدم ایکانن، نیچکك آنی «نیکولسکی»دن آزاد ایتو اوچون طرشرغه تیوشلکنی مذکور بختیار حاجیغه آڭلاتا. وحاجی روسیه‌گه عودت ایتکانندن صوڭ، اول وقت حکومت رجالی آلدنده اعتبار قازانغان «کاستراما» آخوندی تحفةالله‌غه مراجعت ایتوب مذکور آخوندنڭ طرشلغی آرقاسنده مرحوم کاستراماغه کوچرله، مونده آز بولسه‌ده مسلمانلار آراسی بولغاچ، مرحوم اوزن تمام وطننك کبك طویا ومطالعه‌گه بیرلوب علم ظاهر وباطنده کوب ترقی ایته. کاستراماده‌گی حیاتن مناسبت چقغان صاین مرحوم اوزیده ممنونیت بله سویلی ایدی.

یدی یلدن آرتغراق وقت کاستراما واویه‌زنده اوتکارگاندن صوڭ مدتن طوتروب‌کینه آقخوجه‌غه قایتا. مونده ایکی - اوچ یل ینه امامتچیلق ایتکاندن صوڭ طرویسکی‌نڭ «آمور» اسمی بلەن یورتله طورغان بیسته‌سینه امام ومدرس بولوب کوچه. بو بیسته‌گه «معموریه» اسمن حضرت اوزی بیره. مونده ۳۵- ۳۶ سنه آلتی- یدی یوز شاگرد جیوب درس ایتکاندن وکوب خلقغه مادی ومعنوی خدمت قیلغاندن صوڭ هجری حساب بلەن یه‌شی ۹۰ ومیلادی حساب بلەن ۸۷گه یتکان

حالده آخرتکه سفر اینه. رحمه‌الله وغفرله.

مرحوم علم حدیث، سیر واخبارده کیك معلومات صاحبی بولوب مجلسلری عموما علم مجلسلرندن عبارت بولا ایدی. بو مجلسلرده موضوع مذاکره‌لرده کوب وقت کتاب وسنت بولا ایدی. سنت ایله عامل وسنت ایله عملنی باشقه‌لارغه‌ده توصیه ایتوچی ایدی. دین اسلام وسنت رسولنی اهالی آراسینه طاراتو اوچون کوب خدمت ایتدی.

آستراخان و اورنبورغ آراسنده‌غی دالالارغه جه‌یلگان قازاق قبیله‌لری آراسینه اسلامنك طارالووینه استه‌رلی تاماق واسته‌رلی باش شیخلری خدمت ایتکان بولسه، سیمی پالات، آقمولا، اوبلاستلرنده وقطای حدودینه قدر بولغان ییرلرده موکار قدر زان بلهن عمل دعواسی بولنغان قازاق قبیله‌لری آراسنك «زان»لاری اورنینه اسلامیت اورناشدروغه واسلامیت نغایوغه بردن بر سببچی‌ده مرحوم الشیخ زین‌الله‌در. بو کیلوب خدمت ایتمه‌گان بولسه ایدی والله اعلم قازاقلار آراسنده «زان» اسلامیتکه غلبه ایتکان بولور ایدی. قازاق طائفه‌سندن اوز حضورینه بیك کوب بولوب کیلوچیلرگه حضرت بالذات اوزی اسلامیتنك قدسیتی حقنك کوب سوزلر ایشتدره ایدی. بوکا باشقه مدرسه سنك هریل یوزن‌ده کیم بولماغان بلکه یوزدن آرتغراق بولغان قازاق طلبه‌لری بولندی. بولار تحصیللرن تمام ایتوب قازاق آراسینه مدرس بولوب هر قایوسی، قازاق اولادینه اسلامیت اوگره‌تدیلر.

حضرت مدرسه سنك تحصیل کورگان تاتار وباشقرد خلفه‌لرده قازاق آوللارینه چغوب بیك کوب قازاق بالالرینه ایمان واسلام اوگره‌تدیلر. اوزون سوزنك قسقه‌سی، قازاق آراسینه دین وادب، اخلاق وارکان تارالورغه مرحوم حضرت بالذات وبالواسطه کوب خدمت ایتدی. الله مأجور ایتسون وخدمتینك اجرن مضاعف قیلسون.

تاتارلر آراسنده‌ده دیانت واسلامغه مخالف بولماغان تشبثات اهلینه

Из фондов Российской Государственной библиотеки

زور حمایه‌چی ایدی.

کیڭ خلقلی، متواضع، یومارد قوللی، خوش مجلسلی مرحوم اوزینڭ صوڭغی عمرنده مدرسه‌سنی ده اونتمادی. آنڭ مادی جهتن تأمین ایتو مسئله‌سنی قوزغاتوب مذکور مدرسه‌گه باشلاب اوزی اون مڭ صوم هدیه ایتدی. خدانڭ رحمتنده بولسون!..

Из фондов Российской национальной библиотеки

الوغ ضیاع

دینی و ملی الوغ عالممز استاذ زین‌الله حضرت وفات ایتدی (رحمه الله تعالی) . اگر بزنك علملی ملتلرده بولدقی کبی قاموس‌الاعلام لرمز بولسه ایدی زین‌الله حضرت کبی دین و ملتینه کوب یللار فائده‌لی خدمتلر قیلغان و باشندن ، بیك آز کیمسه‌لرگه طوغری کیله طورغان ، عبرتلی زور حادثه‌لر اوتکارگان الوغ ذاتنك ترجمهٔ حالینی وفاتی کوننك ملی غزیته‌لرمزنك همه‌سی شول قاموس‌الاعلاملردن کوچروب نشر ایته‌رلر و اوقوچیلاری قاشنده مهم بر ملی و مدنی وظیفه‌نی اوته‌رلر ایدی. لکن تأسف‌که قارشی حاضرگه قدر آندی کیره‌کلی بر منبع‌دن محروممز، شونلقدن الوغ ذاتلرنك وفات کونلرنك یازغان ترجمهٔ حاللرده بعض شخصلرغه معلوم بولغان جزئی نرسه‌لر ایله اکتفاء قیلورغه مجبور بولانه‌در. بنم ده مرحوم زین‌الله حضرت حقنده یازاچق نرسه‌لرم اوزمه معلوم بولغان بر نیچه جهت‌کنه‌در .

۱۹۰۱ نچی یلده طرویسکی‌گه برنچی سفرمده مرحومنك خانه‌سینه ایرته‌نگی اجتماع وقتنده کورشرگه باردم. بن «ایشان مجلسی» قچقروب تکبیر و تهلیل اوقولا یاکه باشنی توبه‌ن صالندروب سویله‌شمی اولترلا طورغان جیولش دیه تصور ایتکان ایدم. لکن آنك بو مجلسی صرف بر علمی ایکان، اول اوی طولغان خلق‌غه رسول‌الله نك سنتندن، اصحاب کرام و سلف صالح آثارندن، اخلاقدن و باشقه بایتاق فائده‌لی علملردن معلومات بیره، بو مسئله حقنده استفسار ایتکان کمسه‌گه تفصیل ایله ایضاح قیلا وبعضا سویله‌گان سوزلرن «اول مسئله فلان کتابنك و فلان بیتنده ایدی» دیوب کتابنی آلوب اوقوب کورسه‌ته‌ده علمینك

Из фондов Российской Национальной библиотеки

تیره نلگی و محفوظاتینیڭ کوبلگی هر وقت کورنوب طورا ایدی. طرو یسکی‌گه تکرار سفرلرمڭ شول حالنڭ دوام ایتکانن کوردم وآندن علمی بایتاق استفاده ایتدم هر کون ایرته دن باشلاب اولی‌گه قدر دوام ایتکان بو مجلسلرده شاکردلر، خافه‌لر وملالر، خصوصا بیك یراق ییرلردن کیلگان قزاق ملالری کوب بولا ایدی. زین‌الله حضرتنڭ کیره‌ك اوشبو مجلسلری آرقلی و کیره‌ك مدرسه‌سنده هر وقت یوز - یوز ایللی چاماسنده بولوب کیلگان قزاق شاکردلری آرقلی عموما قزاق‌خلقینیڭ دین‌گه محبت اینو لرینه اوزلرینیڭ عرف و عادتلری اورنینه اسلام حکملری اورناشووینه غایت زور خدمتی و تأثیری بولمشدر.

١٩١٤ نچی یلده ایون آینده پیتروغرادده دینی و روحانی مؤسسه‌لرمزنی اصلاح طوغروسنده یاصالغان جیولش اسمینه قزاق خلقندن «بز اورنبورغ اداره‌ٔ روحانیه‌سینه تابع بولونی تله‌یمز» دیه تیلیغرام کیلگاننی ایشتدکده متفکر آدملردن بری «کوبدن توگل چیتلر طرفندن شامانی صانالغان واوزلری ده بز «زان» برله عمل قیلامز، شریعتنی بلمایمز دیب یورگان قزاق خلقی اسلام دینینه نه درجه نق یابشقان وتاتارلر اوزلرینه دینده‌ش ونسلده‌ش ایکانن نیندی کوچلی روشده حس ایتکان، بونڭ ایچون زین‌الله حضرتکه منتدارلردر» دیگان ایدی.

زین‌الله حضرتنڭ ملتمزکه الوغ خدمتلرندن بری آنڭ اصول جدیده مکتبلرینی ترویج وحمایه قیلووی ایدی. اصول جدیده قازان واورنبورغ کبی زور شهرلرده وعموما روسیه‌ده اوزینه بیك آز طرفدار طابقان، اسلامیت‌نڭ مکه‌ده‌گی حالی کبی عامه طرفندن افکار وطرد قیلنه طورغان وقتلرنڭ مرحوم حضرت سایه‌سنڭ اول ایندی طرویسکی‌ده اوزینه کامل غراژدانلق حقوقن آلغان ایدی. احمد وغنی بایلارنڭ اصول جدیدگه خدمتلری مال‌لاری ایله بولسه مرحوم زین‌الله حضرتنڭ علمی وخلقمز آراسنده‌غی اعتبار ونفوذی ایله خدمتی غایت زوردر.

بو حقده آنڭ مرید ومخلصلری‌غنه توگل بلکه اصلاح حرکتلرمزنڭ باشنده طورغان ذاتلرنڭ همه‌سی دیه‌رلك دینی جهتدن آگا صیونالار ایدی.

دین اسمندن اصول جدیده خلافینه حرکت ایتوچیلرگه قارشی اسماعیل غاصپرینسکی جنابلرینڭ زین الله حضرتنی قالقان ایتوب یازغان برنیچه مقاله‌لری ئلده خاطرمده بار.

شولایوق استاذ عالمجان حضرت اوزی باشلاب تأسیس ایتکان اصول جدیده مدرسه‌سینه زور ویاکی بنا طورغوزغانده برنچی نیگز طاشینی مرحوم زین الله حضرتدن صالدروب قازانده‌ده اصول جدیده‌نڭ دینی یاقدن رسمیتن تصدیق ایتدرگان ایدی.

اوشانداق اصول جدیده‌نڭ مشروعلگی حقنده باشنده مرحوم حضرت بولدقی حالده طرویسکی علماسینڭ امضاسی ایله یازلغان «فتوی نامه» نی «وقت» اداره‌سی‌نڭ اوشبو وقتلرغه قدر نشر قیلوب طوردقی معلومدر.

زین الله حضرتنڭ فضائلندن بری آنڭ استاذ شهاب الدین المرجانی حضرتلرینه طرفگیرلك ایتووی ایدی. کوب ملالر مرجانی حضرتلرینه طعن وآنڭ مسلکلرندن خلقنی تنفیر ایتکان زمانلرده مرحوم حضرت مجلسلرنده هروقت آنی تصویب قیلوب وکتابلرینی قاراو بلەن توصیه ایتوب سویلر بولغان، بو حالنی بن هم برنیچه دفعه کوردم. مرحوم محاسن اخلاق‌نڭ مثال مجسمی ایدی. هر کمگه تواضعلی، ایڭ نوبەن درجه قازاق خاتونلری ایله تکلفسز سویلەر ویومشلارن اوتی ایدی. الله تعالی آنی اوزینڭ کیڭ رحمتینه غریق ئه‌یله‌ب وارثلرینه صبر جمیل احسان ایتکای وآنلرنی خیرالخلف قیلغای ایدی. امیددرکه وارث وخلفی عبدالرحمن افندی بوکونگه قدر اولدقی کبی موندن صوڭ مدرسه‌سینه همت واجتهاد ایله خدمت ایتەر هم حضرتنڭ مخلصلری‌ده

بوبیوك اشده آڭا معاونه ومشارکنده شاید قصور ایتمەسلر . مرحومنڭ وفات خبری ایشتلگان جمعه کونده قازانڭ بایتاق مسجدلرنده روحینه دعا قیلندی وبرنیچه اورنده علی وفق السنة جنازه نمازی اوقولدی. جزاه الله عنا خیر الجزاء .

زین الله حضرتنڭ تحصیلی، حج سفرلری، الك امامنی، اطرافنڭ‌غی بعض حاسدلرنڭ سعایەلری سببلی سیکز یل نفی قیلنوب طورووی، مشروع یول برله مقابلەدن عاجز بعض بر توبەن ایشانلرنڭ گناهسز آدم اوستندن سعایه کبی بلچراق یولغه از صالولاری، طرویسکی ده امامت و تدریس ومریدلر تربیەسی ایله اشتغالی کبی آنڭ ترجمهٔ حالندەگی مهم وعبرتلی مادەلر یاقندن طانش آدملر طرفندن شاید وقتی ایله یازلوب نشر ایدلور هم ایدلورگه تیوشدر.

ملا کشاف الدین ترجمانی .

١٠٧٦ نچی نومیر. ٥ نچی فیورال . ١٩١٧ نچی یل

۵) «یولدز» طرفندن نشر ایتولگان تأثر وترجمهٔ حال

ا

رشید مرشد.

جدیدچیلرنك وعموما ضیالیلرنك، ایشانلقنی بر کسب ایتوب اتخاذ قیلغان نادانلرغه خلاف بولغانلقلری معلومدر. شول سببدن گازیتهلرده ده بعض ایشانلرغه قیله، ادبیاتده ده یالغانچی ایشانلرغه بیك صالقن قارالا. بو حالدن کوب کشی یا گاچیلرنی ایشانلققه اساسا خلاف دیب بلهلر. حال بوکه رشید مرشد معناسی بله بولغان ایشانغه یا گاچیلر هیچ خلاف توگل، بلکه طرفدار درلر. رشید مرشددن مراد اوزی طوغری فکرلی بولغاندن صوك شول طوغری فکرن خلققهده طاراتورغه طرشوچی دیگان سوز. بو معنا بلهبنی آدمنك حالن اصلاح قیلو آرزوسی بله طوغری فکر طاراتو یولنده اوزن فدا ایتکان کشیلرنك همهسی ایشان حکمندهدرلر.

اما الله تعالی بله بنده آراسنده واسطه بولونی یا که اولگان مشایخنك ارواحی بله مناسبتده بولونی دعوا قیلوچی ایشانلرنی بو مرشدلرگه قاتشدرماسقه کیردك، آلار مرشد توگل، بلکه مضلدرلر. انسانیت واسلامت قارشنده هر خصوصده یا گشوب یاتقان بنی آدمنی طوغری فکر وطوغری تدبیرلرگه ارشادقیلو معناسی بله بولغان ایشانلققنه مقبول وممدوحلر. عقل وفنگه صیماغان خارق العاده اشلرنی دعوا قیلوچی ایشانلر چن ایشان توگل، یالغانچیدرلر.

بوگون تأسف ایله وفاتی خبر بیرلگان طرویسکیلی زین الله حضرت مرحوم ایشانلق اسمی بله مشهور ایدی. مونه بو مرحوم مینم یراقدن طوروب بلوویمه نظرا رشید مرشد معناسی بله چن ایشان ایدی. مرحوم ایللی یللق علمی عمرن دائما مسلمانلرنی اخلاق وافکار بابنده ارشاد

Из фондов Российской государственной библиотеки

وهدایت یولنده ئوتکه‌ردی. بو خصوصده تورلی طرفدن جفا واذالر چیکسه‌ده، اوزن محق صایغانلغندن متلذذانه توزدی، هیچ کم خاطری اوچون فکرندن یازمادی. مرحوم حقنده دشمانلری ادارهٔ روحانیه‌گه‌ده شکایت قیلغانلر، حکومتکه‌ده سعایت قیلغانلر. بو مرحوم نی قدر جزا کورسه‌ده، کوگلن توشرمه‌گان، طوغری فکرندن هیچ توبه ایتمه‌گان، مرحوم، شریعت اسلامیه‌گه بنی آدمنی قسارغه هم طغزلارغه کیلگان مجبوری بر قرارنامه دیب قارامی ایدی، بلکه هدایت واصلاح ایله عالمنڭ دنیا وآخرت راحت وسعادتن آرتدرو اوچون کیلگان نصیحتنامه دیب قاری ایدی. شونڭ اوچون کوب ملالر هر فایدالی اشنی ممکن قدر حرامغه چغاروغه طرشقان وقتده حضرت حلالگه چغارا ایدی، اسلام بنی آدمنی جبرلر اوچون کیله‌گان، بلکه آگا هر جهتدن یاردم ایتر اوچون کیلگان، دی طورغان ایدی. حضرتنڭ بویله حر فکرلی بولووینه بعض ملالرنڭ آزمی اچی پوشقاندر وبو موللالرغه تابع بایغورالرده حضرتکه قارشی بایتاق سوٗ قصد قیلوب قاراغانلردر. لکن حضرت بولارنڭ همه سینه اوزینڭ ریاسز حقانیلغی بله غلبه قیلدی. بارا طورغاچ ایسکیلرنی‌ده یاڭالرنی‌ده اوزینه قاراتدی.

حضرت اوزی تدقیق قیلغان اشلرده اوز فکرینه بیك مسلم ایدی، اوز اجتهادی بله طابقان فکرینه قارشی باشقه‌لرغه تقلید قیلونی اوزینه حرام صانی ایدی. اما اوز تجربه‌سی و اوز مطالعه‌سی ایله تدقیق قیلماغان مسئله‌لرده اهلینه تقلید قیلونی قصور صایمی بلکه کمال دیب بله ایدی. مرحوم بالالر اوچون اصول جدیده بله اوقتونڭ فایدالی بولاچغن بیك تیز آڭلاغان ایدی، بو بابدغی مهارتنڭ متخصص اربابینه مخصوص بولاچغن‌ده طویغان ایدی. شول سببدن اصول جدیدنڭ ترتیبی خصوصنده مرحوم اسماعیل غاصپرینسکی جنابلرینه تقلید قیلونی لازم طاوب ۱۸۹۵ نچی سنه‌ده ایکی معلمن باغچه سرای شهرینه ییبه‌رگان ایدی. ۱۸۹۷ نچی

یلدن باشلاب اوز مدرسه‌سنده اصول جدیده بله اوقتونی باشلاندرغان ایدی. حضرتنڭ بو اشینه بلکه بیك کوب مریدلرینڭ کیفی کیتکاندر، لکن اول مریدلرینه اوزی تابع بولورغه طرشمی ایدی، بالعکس هر حقیقتده مریدلرن اوزینه تابع ایته‌رگه طرشا ایدی.

حضرت مرید، و مخلصلرندن روحانی مرض بله مراجعت قیلوچیلرینه طب قدیم بله دوالرده بیره ایدی. حضرتنی عادی بر ملا صاناوچیلر بلکه آنڭ بو اشن یکرمنچی عصرغه موافق‌ده کورمسلر. لکن حضرتنڭ طب قدیم کتابلرندن خبردار ایکانلگن بلگان کشیلر بو اشنی عیب صایماسقه تیشلی. یاقنلرینڭ سویله‌وینه قاراغانده حضرت هیچ کمنی طبیبلرگه مراجعت قیلودن طیماغان، بالعکس کوبسینه طبیبلرگه کورنورگه قوشقان. لکن روحانی خیال بله اوزن آورو صاناب کیلگانلرگه طب قدیم دوالرن بیرگان. بو دوالرده دیار اسلام طبیبلرندن یاساتوب آلدرلغان بولغانلر.

حضرتنڭ ملتمزگه ایتکان ظور خدمتلرندن برسی هر اختلافلی مسئله‌ده شریعت اسمندن مقتضای زمانغه موافق جوابلر بیروویدر. بوندن‌ده ظورراق خدمتی قازاق قرداشلرمزنی بزگه یاقنایتوویدر. بو خصوصده تفصیلاتقه کرشو حاضرگه لازم توگل، بو کونده قازاق آراسنده مڭ قدر مدرس یا ملانڭ حضرتنڭ بالذات یا بالواسطه شاکردی ایکانن یازو کافی بولسه کیرەك. جناب حق حضرتنی غریق رحمت ایتوب خلفلرینه صبر جمیل بیرگای ایدی.

هادی مقصودف.

Изфондов российской национальной библиотеки

شیخ زین‌الله حضرت .

(وفاتنامه)

اوچنچی کون « یولدز » اداره‌سینه توبه‌نده‌گی تیلیگرام آلندی :

— « شیخ زین‌الله حضرت بو گون مه‌نگیلك یورتقه ارتحال ایتدی » .

عبدالرحمن رسولی .

بو تیلیگرامدن طرویسکی و اطرافنده‌غنه توگل ، بوتون روسیه مسلمانلری آراسنده معروف ایشان ـ شیخ زین‌الله حضرتنك وفات ایتکا- نلگی آکلاشلادر . تیلیگرامنی بیرگان ذات ، شخ حضرتلرینك الوغ مخدومیدر . زین‌الله حضرت اورنبورغ گوبیرناسی ، ڤیرخنورال اویه‌ز ندن بولوب ، شول اویه‌زده‌گی بر قریه‌ده اماملق و شیخلق ایتکان چاغنده کاستراما شهرینه نفی ایتلگان ایدی . منفاسندن قایتقاچ ، طرویسکینك « آمور » دیب یورتلگان یلغا آریاغنده‌غی بیسته سنده‌گی بیشنچی محله گه اماملقـه کیترلدی . مرحومنك کیره‌ك مدرسه سی ، کیره‌ك ایشانلغی بله‌ن اشتهاری اوشبو محله‌گه امام بولوب کیلگاچ باشلاندی . آندن ئلك هیچ بر اهمیتی بولماغان « آمور » بیسته سی محله‌سی ، اول کیلگاچ ، طانیماسلق روشده جانلانوب ، معنوی جهتدن معمورله‌نوب کیتدی . حضرتنك بو بیسته‌گه « معموریه » دیب یاڭا اسم بیرووی اساسسز توگل ایدی . زین‌الله حضرت کیلوب بر آز طورغاچ‌ده ، معموریه‌ده بر نیچه دانه مدرسه بنالری پیدا بولدی . بو مدرسه‌لرگه حسابسز کوب شاکردلر جییلدی ؛ ٤نچی محله‌ده‌گی مقتدر مدرس جمال‌الدین حضرت سبحانقلی وفات بولغاندن صوڭ ، آنڭ پیشقدم شاکردلرندن بعضلرینك ایشان حضرت مدرسه‌سینه کوچولری ، اوشبو مدرسه‌نی دخی‌ده کوچه‌یتدی .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

حضرتنڭ مدرسه سنده یوزلر ایله شاگردلر علم تحصیل ایله شغللەنگلری کبی، آکا قول بیرو، تصوفدن سبق آلو ئوچون کیلگان مسافرلر ایله «معموریه» گور کیلوب طورا ایدی. عادتده، ایشانلر تیره سنده کوبرەك نادانلر، «ئەرەم طاماقلر» یوریلر، اما مرحوم زین‌الله حضرتدن قلب سبغی آلورغه یاخود بولای‌غنه زیات ایتوب کیتەرگه کیلوچیلر اچنك مقتدر و مشهور عالملرده کوب بولا ایدی. چونکه زین‌الله حضرت قوری «ایشان» غنه توگل، بلکه علوم دینیەده متبحر بر عالمده ایدی. مرحوم تاریخ، طبقات رجال و تراجم احوال کبی صرف دینی بولماغان علملرنی ده بیك یاراتا، اول حقده اخلاص بلەن سویلەشه، ئوزینڭ اسلام تاریخنك غی دورلرنی عموما، تاریخنڭ خرانالوگیا دیگان نەرسه سن بلووی بلەن ممتاز ایدی.

مرحوم حضرت اجتماعی قانونلر، غربلیلرنڭ ترقی، مسلمانلرنڭ تدنی ایتو سببلری دیگان کبی نەرسەلر حقنده اویلاماسەده، اول «قافات خمسه» بلەن‌گنه مشغول ایشانلردن توگل ایدی. آنڭ عجب اوته کوروچی بر عقلی بار ایدی، که حاضرگی زمانده نەرسەنڭ فایدەلی و نەرسەنڭ ضررلی بولوون، یاخشیلاب آڭلاتقانده، بیك تیز آڭلاب آلا طورغان ایدی. صو ڭغی یللرده آنڭ ضیالر، موسی‌لرغه قارشی سوز سویلەوی ایشتلگەلەسەده بو، ئوز تیرەسنك یورگان بعض بر «عبدالقفا» لرنڭ تاقینی سببلی‌گنه بولا طورغان ایدی. یوقسه اول، مذکور ذاتلر نی علملری اوچون احترام ایته ایدی. مرحوم، ئوزینڭ مقامن بیك یاخشی آڭلی، ئوزن شول مقامغه موافق رەوشك طوتا، کیرەك کم، کیرەك نیندی اش حقنده بولسون، اولچەوسز سوز سویلەودن، اویلاوسز اش اشلەودن بیك صاقلانا ایدی. چن الوغ ذاتلرده‌غنه بولا طورغان رەوشده کیك خلقلی، خوش معاملەلی ایدی. بعض بر ایشانلر کبی تکفیر و تفسیق بلەن هیچ اوغراشەادی، معلوم شخصلرغه، بیلگیلی بر مسلکگه

قارشی قوطورتو بلەن‌دە قایناشمادی. مرحوم، «دین و معیشت» دە مقالە یازو کبی اش بنەن‌دە ئوزینك حسن نامینە طاپ توشورمەدی. اگر استاذنك روحندە «ابوالنقیب التونتاری» روحندەغی کبی خیث بولسە ایدی، اول، البتە، «دین و معیشت» صحیفەلرندەگی مقالەلر صورتندە ظهور ایتمی قالماس ایدی. زین‌الله حضرتنك «دین و معیشت» بلەن هیچ بر مناسبتی بولمیجەغنە قالمادی، بلکە اول‌دە، باشقەلر کبی، بو ژورنالنك، باخصوص «ابوالنقیب التونتاری» نك قاتی هجوملرینە معروض بولدی.

یوغاریدە، حضرتنك فایدالی بلەن ضررلینی تیز آکلاب آلوون یازغان ایدم؛ بو، قوری بر دعوادن‌غنە عبارت بولماسون ئوچون بعض بر مثاللر کیتریم: اصول جدیدە میداىعە چقدی؛ ترویسکیگەدە باروب یتدی. بو اصولنی بعض بر ملالرغە قبول ایتدرو اول چاقلردە ظور بر واقعە صانالا ایدی. بیك محافظەکار بولورغە تیشلی زین‌الله ایشان، اصول جدیدەنی بیك تیز قبول ایتدی. مدرسەلری حضورندە شول اصول بلە اوقوتولا طورغان مکتبلر آچارغە رخصت ایتدی. مسئلە بونك بلەن گنە قالمادی: هر نەرسەگە دین و شریعت کوزلگی آرقیلی قارارغە اوگرەنگان مسلمانلر اصول جدیدەگەدە شولای قارادیلر. اول اصولنك شریعتکە خلاف توگللگی آفتاریتیت- ثقە دین علماسی طرفندن اعلان قیلنسە، بو اش، اصول جدیدنك طارالووینە ظور یاردم ایتەچك. شوندی فتوا چغارغان علما، اجتماعیتمزگە، مکتب وتعلیم اشلرمزگە ظور خدمت ایتکان بولاچقلر ایدی. مونە، شوندی مهم فتوانی ترویسکی علماسی چغاردی. بولارنك باشنك شیخ زین‌الله حضرت طورا ایدی. ظن ایتەمن، کە «وقت» مطبعەسندە قات قات باصلغان «ترویسکی علماسی و اصول جدیدە» دیگان رسالەنی بلمەگان کشی یوقدر.

مرحومنك مخدومی عبدالرحمن افندی ئوز یانینە امام بولغاچ، مدرسەلرنی‌دە زمانەغە موافق رەوشدە ترتیبلرگە طوتندی. حضرت بوکا

هم اصلا قارشی کیلمەدی. زمانه احتیاجاتی ئوزندن یاخشیراق بولغان مخدومنڭ تشبثلرینه کینه‌نوبکنه قاراب طوردی. یاش مخدوملرینڭ زمانه‌چه اوقولرینه‌ده خلاف طورمادی. تورکیه مکتبلرنده اوقولرینه توگل، روس مکتبلرینه کرولرینه‌ده مانع بولماغان ایدی.

حاضر مین مرحوم زین‌الله حضرت حقنده ایسمه توشکان قایو بر نرسەلرنی گنه یازدم. بونده مرحومنڭ ترجمهٔ حالی حقنده بر سوزده بولمادی. تیبشلیٔ ماتیریال جییلو بلەن حضرتنڭ ترجمهٔ حالی مفصل یازلسه کیره‌ك. مین ترتیب ایتکان «عبدالولی یاوشف» دیگان رساله‌ده ایشان حضرتنڭ رسمی باردر.

سوز آخرنده شونی‌ده ئەیتوب کیتەرگە کیره‌کدر، که مین علم تحصیل ایتو نیتی بلەن زین‌الله حضرت مدرسه‌سینه بارغاچ اوشبو مدرسه میڭا اونوطلماسلق یاخشی بر تأثیر بیردی. بو، مینم ئوچون بوتونلەی یاڭا دنیا ایدی. مین اورنبورغ وقارغالیده منطق، کلام‌غنه اوقوغان ایدم، دنیاده شوندن باشقه علمنڭ بارنده بلمی ایدم. اما زین‌الله حضرت مدرسه‌سنده تفسیر، حدیث، معان، بیان، بدیع، عروض کبی نەرسەلر اوقولا ایدی. تفسیر، حدیث وعربیات مینم ئوچون «علم»نڭ بوتونلەی یاڭا اوبلستلری ایدی. «ترجمان»، یاڭا رسالەلر اوقو یاغندن‌ده، ایشان شاکردلری اورنبورغ وقارغالی شاکردلرندن فرقلر بلەن آلده طورالر ایدی. قسقاسی: اول چاقده زمانه‌نڭ بارشندن خبردارلق جهتندن طرویسکی شاگردلری بزنڭ اورنبورغ، قارغالی شاگردلرینه برده اوخشامیلر ایدی. ایشان مدرسه‌سی چن علوم دینیه ئزینه توشەرگه میڭا طور یاردم ایتدیکی کبی، کوزم، فکرم آچلوغه‌ده بیك طور یاردەم ایتدی. زین‌الله حضرت مدرسه‌سنده حسابسز قرغز- قازاق شاگردلری‌ده اوقودیلر. بونده ایڭ یراق اوبلستلرنڭ قرغزلری بولا ایدی. بولارنڭ همه‌سی ایللرینه قایتوب، کیڭ قازاق دالاسنده اسلامیتنڭ نغووینه، آڭ

Из фондов Российской национальной библиотеки

وفکر طارالورغه خدمت ایتدیلر وایته‌لر. بو هم، شیخ حضرتلرینڭ تورك ـ تاتار دنیاسینه ایتکان خدمتلرندن صانالورغه تییشدر. مرحوم زین‌الله حضرت ۸۷ یه‌شینه یاقنلاب دنیادن قایتدی، بالالرینه یاریسی‌غنه بایلق قالدردی. خیرات یولینه‌ده اعانه‌لری بولسه کیره‌ك.

ئوز یانده امام بولغان اوغلی عبدالرحمن مخدومدن باشقه اوچ اوغلی، کیه‌وگه کیتمه‌گان بر قزی قالدی.

روحڭ اعلای علینگه آشسون ای محترم استاذ!

مرحومنڭ شاگردلرندن: ع. بطال.

۱۷۱۱نچی نومیر. ٦نچی فیورال. ۱۹۱۷نچی ل.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٦) «بزنك ایل» ده نشر ایتدرلگان ترجمهٔ حال.

مرحوم زین‌الله حضرت.

توركی - تاتار ملتی آراسنك اوزینك علمی، تقوالغی بلەن طانلغان طرویسكی‌لی مشهور زین‌الله ایشان حضرت‌نك فیورال ۲ سنده وفات ایتكانلك خبرن تیلیفون بلەن ادارەمزگه بلدردیلر.

مرحوم باشقه ایشانلر كبك، تاتار ملتینك اوقوب، معارف حاصل ایتو، هنر، تجارت بلەن شغللەنولرینه، كشی آراسنده كشی بولوب یەشەرگه امطلولرینه قارشو توگللك بلەن برابر، بو یولده اوز یاغنده طارالغان بیك كوب تعصبلرنی تعدیل ایتدی. «مدرسهٔ رسولیه» نامنده یاخشوق كوب مترقی امامل‌ر، خبردار وفدائی معلملر چغارغان مدرسه تربیه ایتدی.

مرجانی، قورصاویلر كبك، جسارت ادبیه‌سی، مسلك فدائیسی بولماسه‌ده علم مراقلیسی، مطالعه هوسلی ایدی. علمی «بر فن‌نك متخصصی» دیورلك درجه‌ده بولماسه‌ده، همه‌سن‌ده اوقوغان، یادلاغان، بارن‌ده كوزدن كیچرگان، عربی وتوركی مجلەلرنی تعقیب ایته ایدی.

قرغز - قازاق توركی قرداشلریمز اراسنده اسلامیتنی اورنلاشدررغه وتاراتقان معلملر آرقلی قازاقستانده ابتدائی معلوماتنی نشر ایتەرگه موفق بولدی. بونك بلەن توركی قوملرینك اجتماعی، مدنی حیاتنده مكافاتن اللهدن باشقه هیچ كم بیره آلماسلق بیوك خدمت ایتدی.

بر وقتلرده ژولوغده، قاستراما ولایتلرنك سورگونده‌ده بولنوب، بیك كوب فدائیلر كیچرگان حاللرده باشنده كیچكان ایدی. هر حالده مرحوم نمونه آلورلق، صحبت ومجلسندن استفاده ایتەرلك بر ذات ایدی. روحی راحتده بولسون.

۱۳ نچی نومیر. ۱۰ نچی فیورال. ۱۹۱۷ نچی یل.

Из фондов Российской национальной библиотеки

۷) «قازاق»ده نشر ایتولگان ترجمهٴ حال

زین‌الله ایشان وفات

۲ نچی فیۋرالده ترویسکی شهرینه‌ن زین‌الله ایشاننڭ اولکه‌ن بالاسی عبدالرحمن رسولف قول قویغان: «بو گون الشیخ زین‌الله حضرت جالغاننان جاقسی دونیه‌گه کوچدی» دیگه‌ن باسقارمامزغا تیله‌گرام کیلدی.

کیله‌سی کونی سول شهرده‌گی استۋدینت سفرجان سیدالین ایسمینه‌ن: «آتاقتی مسلمان حضرتده رینه‌ن علم - ءبلم تاراتب، خلق آغاروو جولندا ۳۳ جل ترویسکیده قزمه‌ت ایتکه‌ن بیلگیلی زین‌الله ایشان ۲ نچی فیۋرالدا وفات بولدی» دیگه‌ن تیله‌گرام کیلدی.

زین‌الله حضرت قازاق آراسنده دابیلی جبر جارغان، آیتقانی ایسم بولغان، آتن قازاقدڭ قاتن - بالاسینا دیین بله‌تن ایشاننڭ ءبىری. «زین‌الله ایشان»، «زین الله حضرت» دیگه‌ن آتن بلمه‌یتن، آیتقانینا اوییمایتن قازاق کیم. اوقیغان قازاق دارغا زین‌الله ایشان علم - معرفت جولنده ایتکان اسده‌ری مین مشهور بولغانده اوقیماغان قازاقدارغا مرید تربیه‌لاغان ایشاندق جولنده‌غی اسده‌ری مین مشهور.

باسقالار زین‌الله حضرتدی قالای تانییتندارن اوزده‌ری بله‌دی. ءبز حضرتدی جوزبه - جوز کورگه‌نیمز جوق، جاقننان تانس بولغانیه‌مز جوق. سرتینان ایستب، اسینه‌ن کوروب تانوویه‌مزچا: زین‌الله حضرت ایسکی حضرتده‌ر آراسنده عالم هم دانشبانداریناڭ ءبىری.

ایسکی حضره‌تده‌ردڭ کوبی قاتقان کون سیاقتی زامان ایمینه کیلمه‌ی، قاتب سره‌سب. قالچیغان کوینده قالوو بار، زین‌الله حضرتده اول قالب بولمادی. طریقت جولندا بولا تورا دونیه‌وی اسده‌ردڭ فرقن آییرا ءبلب، آقلغا سالب، اصلینا قاراب، جاڭا نارسه ایکه‌ن دیب، باسقالارچا قور جاڭالیغینان اورکبه‌دی.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اصول جدید اوقووی نارالغان چاقدا ایسکیچه اوقیغان هم‌اوقتقان حضرتده‌ردڭ کوبی جاڭالیغیمان اورکب، کیبی اوسقرب جولاماغاندا، کیبی ایرن باورینا آلغان آندای توولاب، آقلینان آداسب، جدید چیله‌ردڭ ءبارن کافردیب فتوا بیرگه‌نده، زین‌الله حضرت اصول جدید دورستیغینا فتوا بیرب، وورادای بورقلداغاندارداڭ آوزینا قوم قویلغاندای قلدی. مونیسی آق بین قارانی آیرب نانیی آلمایتن نادانی کوب قاراڭغی خلقداردڭ آلدندا زور فزمه‌ت. ایسکی نورده آچب، ایسکی ترتیب بین درس آیتقان مدرسه سن، جاڭاچا اوقب چققان بالالارینڭ قولینا بیرب، جاڭا ترتیبکه سالووینا رخصت ایتدی. مونیسی هم باسقالار اولگی بولارلق زور ءاس. جورت آینقانمدی آلادی، ابوتکه نیمه جوره‌دی ایکه‌ن دیب، باسینڭ غانا فایداسن اویلاب باسقالارسیاقتی اوزینه اویتقان جورتن جارق جاقدان قاچرب، قاراڭغی جاققا سویره‌مه‌دی. ایشان دونیه اسی مین آخرت ءاسینڭ آراسن آیراء بلب، ایکه‌وینه‌ده تیڭ کوز بین قاراغان آدام. اونی قیشق ءتوسینب یاء اوز باسینڭ فایداسی ءاوچن قیسق جولغا ءتوسب، ایشاننڭ سرتینان آتن ساتب، آیتاغان ءسوزن آیتدی دیب، ایلدی آداستیرو وچیلاردا آز بولمادی. آسره‌سه سوندایلار باسباسوزده‌ن آوز ءسوز کبره‌ك جاییلاتن، حضرت باستیرب چغارغان فتوالاری تارالب جیتبه‌گه‌ن قازاق جیرنده کوب ایدی. ایندی زین‌الله حضرت اودونیه‌گه کوچکه‌نده‌ده آتن ساتب، جورتدی الداب، ایشاننڭ روحن مازالاوغا خدایدان قورقامز.

زین‌الله حضرت قازاققا قاندای فایداسی تیگه‌ن آدام ایکه‌ندیگی تومه‌نده قسقاچا آیتلغان ترجمه‌ء حالینان کورینب تور.

زین‌الله ایشان دونیه‌گه ١٨٣٣ نچی جلی کیلده‌ن. تووغان جیری اورنبور گوبیرناسندا، ترویسکی اویه‌زنده تاڭغاتار ۋولوسنده شریپ اولی. آکه‌سی حبیب‌الله رسول اوغلی دیگه‌ن کسی بولغان. باستابقی

اوقیغان اورنی ۋیرخنه اورال اویه‌زنده یعقوب حضرت مدرسه‌سی. اونی بترگه‌ننه‌ن کیین ترویسکیده احمد حضرت مدرسه‌سنده اوقیغان موندا ختم ایتب، خلفه بولغان، ۱۸۵۸ نچی جلی ۋیرخنه اورال اویه‌زنلك آققوجا آولینه امام بولغان. سونان کیین جاب‌باس جاراسپای دیگه‌ن کسینك بدلن آلب، حجگه بارب، آرابستاندا شیخلقتا باتا آلب قایتب، مرید تربیه‌لاغان. مرید تربیه‌لای باستاغان سوك آق جورت آوزینا ءالینب. آتاغی چغا باستاغان. اونی بورننان شیخلق قلب کیله جاتقان حضرتده‌ر کوره آلماغان. زین‌الله حضرت اوستینه‌ن استرلی حضرتده‌ری چاغم جاساب، اورنبور گوبیرناتوری کریجانوفسکی ۱۸۷۳! نچی جلی زین‌الله حضرتدی ۋولوگدا گوبیرسنداغی نیکولایفسکی دیگه‌ن قالاغا جیر آودارغان. اوندا اوچ جل تورغان. آداغنلك ۱۸۸۱ نچی جلی زین‌الله حضرت حکومت رخصتی مین جیرینه قایتقان.

قایتب کیلگه‌ن سوك تاغی ءبر ریت حجگه بارب کیلگه‌ن. سونان سوك ترویسکی خلقی جاڭا محله آچب، ۱۸۸٤ نچی جلی زین‌الله حضرتدی چاقرب، اوزده‌رینه امام ایتکه‌ن. امام بولغاننان کین اوسی کونگی «مدرسه رسولیه» نامنده‌گی جورتقا مشهور مدرسه‌سن آچب، شاکردده‌ر جیبب درس آیتقان هم مرید تربیه‌لاو ءاسن اولغایتب، ایشاندق جاغن کوچه‌یتکان.

ترویسکی قازاق جیرینه تایاو شهر بولغاندقدان زین‌الله ایشان مدرسه‌سنده اوتووچیلار، مرید بولب قول تابسرووچیلار قازاقدان کوب بولغان؛ زین‌الله ایسمی قازاق اوبلوسدارینا جایلغان. بوکه‌یلك، اورال، تورغای، آقمولا، سیمه‌ی قازاقدارینك اوقوو اوزده‌گه‌ن جاسداری زین‌الله حضرتدی تابانن بولغان. سونان اوقب چغب، ایلگه بارب ملالق قلب، معلم، خلفه بولب، قازاق آراسنده دین هم علم تاراللووینا سبچی بولغان. ایشانغا قول تابسیرب، مرید بولووچیلار کوبه‌یب، قازاق

آراسندا دین قوواتن کوچەیتکەن . راس، کوب بولغان سوك کوبدەن نە چقبایدی؟ ایشان حضرندەن اوقب، درسن تگداغاندار اراسندادا، قول تابسیرب، مرید بولغاندار آرەسندادا، ایشان یولن تیرس اوغب، ایلدی تیرس تارتووچیلار بولغیلادی؛ براق اول خطالق ایشاننان ایمەس ایکەندیگی کورینب تور.

مرحوم جاسی جیتکەندیگن سیزب، مدرسەسینك آلداغی کوندەرن قامسز ایتوو اوچن ءاوز جانینان ١٩ مك سوم چغارب هم کوکل جیتەرلە رینەن جیسیتیرب بییل وقف جاساتقان ایدی. سول وقف بوینچا کوزی تریسندە ایکی ءاوی آلنغان: بری ٧٠ مك سومغا، ایکنچیسی ١٦ مك سومغا.

اوزن ءسوزدك قسقاسی: زین‌الله ایشان ایکی دونیە اسینەدە، ایسکی- یاڭا زامانغادا تیك کوز بین قاراغاندقدان ایسکیلەر آراسندادا چاڭالار آراسندادا باسی سیلی، ءسوزی تگداولی بولب اوتکەن آدام.

آدال نیەت، آق جول‌مین استەگان آقل آلدندا جون استەری، الله آلدندادا معقول‌بولب اورنن جنتدە ایتسن!

٢١٧ نچی نومیر ٩ نچی فیورال ١٩١٧ نچی یل

Из фондов Российской национальной библиотеки

۸) «طه رمش» ده نشر ایتولگان ترجمهٔ حال.

الشیخ المحترم زین‌الله حضرت حقنده.

ئوزلرینڭ ملیتلرینی طانیغان، ملیتلرینی یه‌شه‌ته‌رگه تله‌گان و شولایچه ئوزلرینه قیمت قویا بلگان ملتلر ئوزلرینڭ اچلرنده ییتشکان زور آدملرینڭ حیاتلرینی نچکه‌له‌ب تیکشره‌لر. زور کشیلرینڭ قیمتلی اشلرینی تقدیر ایته‌لر، کچکنه‌لرینی‌ده زور ایتورغه طرشالر؛ یه‌ش اوسمرلرگه و کیله‌چك بوونلرغه نه‌ونه کورسه‌تورگه، حیات‌ده تطبیق قیلناچق قاعده‌لر استخراج قیلورغه اجتهاد ایته‌لر. ئوز کشیلری قیاغان بر یاخشیلقنی باشقه ملت اعضالرندن بره‌ونڭ قیلغان یاخشیلقلرندن کوب درجه‌ده آلغ یورته‌لر. شوندی وسیله‌لر برله آلار ئوزلرینده ملی حیاتنڭ، ملی عنعنه و املنڭ ئوسه‌وینه سببلر حاضرلیلر.

موندی خصوصلرده بزده شولای حرکت ایتسه‌ك ذییان بولماس ایدی. بزگه شول یول برله بارغانده طبیعی اوزمزنڭ آرامزده سیره‌ك ییتوشه طورغان الوغلرمزدن برسی بولغان شیخ زین‌الله حضرت حیاتنك‌ده مهم نقطه‌لرنی ازله‌رگه کیره‌ك بولا. شوناقدن مین بو اورنده بر آزغنه شولار حقنده یازوب ئوته‌م.

مرحوم زین‌الله حضرتنڭ حیاتنی تیکشرگانك ایڭ ئلك آنڭ تحصیلنی کوره‌یك. اول بخارا، سمرقند، حجاز کبك اورنلرغه باروب تحصیل ایته‌گان. باشقه چه‌ده زمانداشلرندن آییری تحصیل کورمه‌گان. شولای بولا طوروب‌ده اول ئوزینڭ اقراننن باشقه‌راق بر کشی بولوب چققان.

بو نیچوك بولغان؟ شیخ حضرتلری‌ده یه‌شلگنده باشقه‌لر قاشنده مودا بولغان چیتکه کیتوب اوقونی تله‌گان. شول تله‌ك بوینچه اول ئوزینڭ استاذی یعقوب حضرتدن ممنون بولمیچه احمد حضرتگه کوچکان. یعقوب حضرتنی تاشلاوینه «حقایق الاشیأ ثابتة» مسئله‌سی سبب بولغان. یعقوب

Из фондов Российской национальной библиотеки

حضرت شوشی مسئله ده زین‌الله حضرتنی قناعتاه‌ندره آلماغان ؛ شوندن صوڭ زین‌الله حضرت ترویسکیگه کیته‌رگه رخصت صوراغان ، استاذی راضی بولماغاج تکرار صوراغان، نهایت « فاتحه آلوب کیتو » نصیب بولمایه چغنی بلگاچ رخصتسز، نیسز ترویسکی‌گه کیتکان.نی قدرلی مستعد و هوسلی شه‌کرتلرنی خراب و هلاك ایتکان شول « فاتحه‌سزلق » بوله قورقوتو بلاسی حضرتنی‌ده قاقشاتورغه تاه‌سه‌ده حکمنی یورته آلماغان ؛ آگا قاراب اول فاتحه‌سزده قالماغان ؛ چونکه فاتحه‌سز قالسه ایدی بو درجه‌گه ایرشمه‌س ایدی. صوگی ایرته‌می هه‌ر حالده بو حالدن اعتبارلا:ماسقه مه‌کن توگلدر .

زین‌الله حضرت احمد حضرتگه کیلگاچ اولگی درسلرنڭ یوقاریغی مسئله‌نی طگلاغان « عه‌رم ده اونوتلماسلق ایتوب آگلادم ...» دیب مه‌نون بولغانن کورسه‌تکان. مونده بر نیچه یل قالغاچ ئه‌لیگی مشهور بخاراغه کیتوب تحصیل ایتودردی توشکان؛ یولغه چغوب کیتسه ده یراق کیته آلمیچه کیری قایتارلغان.سببی‌ده عسکرلکدن قاچه‌چی دیب قارالوب یولده طوتلو وبر آز توقیف ایتلو بولغان. « ماچا» غه کیترلوب یابلغاچ « محه‌مد صفا» حضرتنڭ یاردمی برله بیك تیز قوتلوب کیری ترویسکیگه کیلگانده تحصیلنی دوام ایتدرگان.

حضرتنڭ بخاراغه باروب تحصیل ایتو شرفندن (!) محروم بولووی البته وقتنده بیك نق تأثیر ایتکاندر؛ بو حال آنڭ ئوزینه بیك زور بختسزلك ، علمدن قوری قالوچیلق بولوب کورنگاندر . فقط شولای بولسه‌ده بو حضرت علمدن قوری قالوتو گل بلکه ده آندن بیك کوب نه‌رسه‌لرنی وچن معناسی ایله علم، دین علمی اسمینه لایق بولغانلرینی بلوب بو حقده ئوزینه باشقه بر کمالتکه ایبه بولغان. البته مرنڭ سببی شول بخاراغه باروب زه‌رله‌نوب قایتودن قوتلوب قالووندە، ئوزینڭ شول اوق سبب برله، علمی یاقدن غروره‌لوب قالمیچه مطالعه‌غه بیرلوونڭ ازله‌رگه کیره‌ك بولا.

Из фондов Российской национальной библиотеки

تحصیل زمانلرنده غایت شه‌ب مناظر بولغان بو حضرتنك منطق و کلام شرح و حاشیه‌لری برله‌گنه آلدانوب قالمچه تفسیر، حدیث، سیر، اخلاك و فقه کبك علوم اسلامیه‌گه زور اهمیت بیروب بولارده زور علم صاحبی بولووینك چن سری شول بخاراعه بارا آلماو بختسزلگندن باشقه نه‌رسه بولورغه ممکن توگللر. چن عبرت کوزی ایله قاراغان علم عاشقلرینه شوشی نقطه بیك زور نمونه بولورغه تیوشدر. بوغنه‌ده توگل، بو حال چیتلرگه کیتوب اوقودن آیاق قولری قسقه بولغان کشیلرگه امید اوزمه‌س ئوچون‌ده بیك یاخشی بر دلیلدر. بزنك یه‌شلرمز ئوزلرینك زور عالم بولا آلمی قالولرینه سبب کورسه‌تکانده چیتکه باروب اوقی آلمادقلرینی سویله‌ب اوفتانالر. درست چیتکه کیتوب ترتیبلی مدرسه‌لرده، مقتدر استاذلردن اوقو نصیب بولسه بیك یاخشی نتیجه‌لرگه ایرشورگه‌ده بولا. فقط شونك ایله برابر بوندی بختکه ایرشه آلماغانلر آراسنده‌ده بیك کوب و آتاقلی عالملر بادر: بولار ئوزمزنك آرامزده‌ده یوق توگل؛ مونه شول صوکغیلرنك ایك آلغی صفنده طورغانلرینك برسی زین‌الله حضرتدر.

مرحوم زین‌الله حضرتنك حیاتنده بولوپ ئوتکان آور کونلرندن ایك زورسی سورگونگه یبه‌رلوویدر. ایك زور جزالرنك برسی بولغان سورگون، ایك زور بختسزلکلرنك‌ده برسیدر. فقط مرندن‌ده حضرت بیك زور ئلوشده استفاده ایتکان. اول شوشی سورگون مدتی اچنده بیك فقیر حاللرده قالغان، تارلقنك بیك آچی چیتنلکلرینی تاتیغان. فقیرلرنك، عاجزلرنك حیاتلرینی صناغان. تورلی کشیلر برله یه‌نه‌شه بولورغه طوغری کیلدیگندن معامله اصوللرینی‌ده اویره‌نگان. شولارنك بارسی برگه جیبولوب حضرتنك اخلاقنه بیك تأثیر ایتکانلر؛ آکار الله‌غه ایمان، نفسگه اعتماد، یاخشیلقغه تشکر درسلرینی اوقوتقانلر. شولایچه بوشیخ محترمنك برنیچه زور صنفلرده تیمز ایتووینه بو آور، بوبختسز

Из фондов Российской Национальной библиотеки

حاللرده سبب بولغان. حضرتنڭ سورگونده وقت ایتکان استفاده سینڭ
ایڭ اهمیتلی یاغی آنڭ علمی یاقدن ترقی ایتوویدر. آندەغی یالغزلق
وکشیسزلك برله اشسزلکدن فایدەلانوب، حضرت بیك کوب و قالن
کتابلرنی اوقوب چقغان و شونڭ آرقاسنده سورگوندن قایتقانده
کوتمەگانچه عالم بولوب چقغان. یالغزلق وآورلقلر بیك کوب، کشیلرنی
ئوز نفسلرینی تربیه ایتوب حاضرلەنورگه وکیلەچكده باشقەلرنی تربیه
ایتو ئوچون قوراللانوغه سبب بولسەلر، حضرت ئوچونده شولای تأثیر
ایتکان. شولایچه کوب زور کشیلرنی تربیه ایتکان حاللر حضرتنی ده
تربیه ایتکانلر وآنڭده باشندن ئوتکانلر.

تاریخده زور کشیلرنڭ ترجمهٔ حاللرینی تیکشروب قاراساڭ،
بیك کوبسی آورلقلر آراسنده تربیه قیلنغانلر. یلی وماطور اویلرده
یومشاق مندەر وتاتلی آشلر ایله برگه ایرکەلکلر اچنده زور بولغان
کشیلر یوقدر، یا که یوق دیورلك آزدر. حالبوکه بزده بیك کوب کشیلر
ئوزلرینڭ توبەن قالولرینڭ سببی ایتوب باشلرینه کیلگان تورلی
آورلقلرنی کورسەتەلر؛ بولار صوغارلماغان تیمردن یونلی قورال
یاصالماغانن اونوتالر. بزگه تاریخنڭ شوندی درسلرندن استفاده ایتەرگه
کیرەك ایدی.

حضرتنڭ سورگونگه بیەرلوینڭ سببلری اچنده مولد بەیرەمی
یاصاوینڭده قاتناشلغی بولغان. معلومکه بزده مولد بەیرەمی یاصاو
عادتی بولماغان. حضرت حجدن قایتقاچ بو بەیرەمنی یاصاو عادتنی
یاخود بدعت حسنەسنی چغارغان. سعایت ایتوچیلر، مونی حکومت
اهللری قاشنده دعوالرینی ئوستون چغارو ئوچون، وسیله صاناغانلر
وشوندن فایدەلانغانلر. حضرتنڭ مولد بەیرەمی یاصاوینی بلوب آلدن
مأمورلرگه خبر ایتوب قویغانلرده مأمورلر یەشرن رەوشده کوزەتوب
طورغانلر. بوبەیرەم آق خوجه آولینڭ قرنده بر طاوده یاصالغان. چیتدن

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بیك کوب کشیلر جییولغان.ماللر صویلوب، آشیاولقلری جایلوب زور ضیافت قورلغان. مریدلرده ذکر وتسبیحلرینی ئهیتوب جذبلی حاللرنده قرنی سلکتکانلر. طبیعی بولارنك معناسنی آڭلاماغان مأمورلر بتون بو حرکتلرگه ئوزلری بلگانچه معنا بیرگانلرده خلقنك جییولوندن وشولارده کورلگان حاللردن اوشاقچیلرنك سوزلرینك درستلگن چغارغانلر. دینی حسیاتنك قوتلهنووینه، دینی تربیهنك آرتووینه ایك زور تدبیرلردن ولغان بومولد بهیرهمنی بو تیرهلرده باشلاب ییبهرگان کشیده اوزینك کشیلری طرفندن مشهور سنمار جزاسنی کورگان.

حضرتنك حیاتندن بو یولغه مینم چغارغانلرم شولاردن عبارت. هەر بر زور کشیلرنك حیاتنده بولوب ئوته طورغان موندی حاللر وشونك ئوستینهده قارا کومش ایله یازلورغه تیوشلی حاللر حضرتنكده باشندن ئوتکان. موندن‌صوك بز آنك تعلیم اشنده طوتغان یولنی کوررمز.

معلم رحیمجان آتابابف. طرویسکی «مدرسه رسولیه».

٦٠٠نچی نومیر. ١نچی مارت - ١٩١٧ نچی یل.

Из фондов Российской национальной библиотеки

۹) « الدین والادب » ده‌گی ترجمهٔ حال.

الوغ مصیبت.

اوشبو فیورال ۲ سنده پنجشنبه کون « ترویسکی » دن عالمجان حضرت اسمینه بیرلگان تیلیغرام ، الوغ استاذ قطب زمان الشیخ ابو عبد-الرحمن زین‌الله بن حبیب‌الله النقشبندی الخالدی حضرتلرینک وفات خبرینی کیتوردی . تیلیغرامدن آنگلاشلوونچه حضرت ، شول کون (۲۳ ربیع‌الاخیر) ایرته برله دنیادن قایتقان بولادر .

بو الوغ استاذنك وفاتی روسیه مسلمانلری ایچون گنه توگل بلکه بتون عالم اسلام ایچون الوغ مصیبت بولغانلغی آننك حالینی بلوچیلرگه معلومدر .

خبرنك ایرته سنده جمعه کون جمعه‌غه‌چه مدرسهٔ محمدیه درسخانه سنده مدرسه‌نك شاگردلری ،وخلفه ناظرلری ، شهرنك بایتاق اماملری واعیا-ننددن بر نی قدر کشیلر جمع عظیم بولوب بر نیچه مرتبه قرآن کریم ختم ایتوب حضرتنك روحینه دعالر قیلندی .

صوڭره عالمجان حضرت ، اثرلی روشده حضرتنك قسقه‌چه ترجمهٔ حالینی سویله‌دی . بتون مجلس متأثر بولوب کوب کشیلرنك کوزلری یاشله‌ندی . سوز آراسنده حضرتنك اوزینك استاذ و شیخلری جمله سندن بولغانلقنی بلدروب مدرسهٔ محمدیه‌نك اورام طرفنده‌غی اوچ طبقه‌لی الوغ تاش بنانك نیگزینه برنچی کیرپچنی حضرت صالغانلغن و آننك صوڭنده « ترویسکی »علماسندن آخوند حاجی احمد حضرت و باشقه اماملر صالدقلرینی ، حضرتنك خیر برکت برله دعا قیلغانینی ، هر وقت مدرسه حالندن‌و خلفه‌لر احوالندن‌صوراشوب طورغانلغینی و بو مدرسه گه آیروم حسن توجهی بولغانینی ده ذکر ایتدی .

بز بو اورنده حضرتنك ترجمهٔ حالندن عالمجان حضرتدن ایشتلگان

سوزلرنك خاطرده قالغانلرن بعض سوزلرده قوشوب مجله‌گه درج ایتارگه بولدق. بو ترجمهٔ حال غایت عبرتلی، کوب جهتلردن مزیتلی بولغانلقدن علما و باشقه‌لرغه کورکم اورنه‌ك بولورلقدر.

عالمجان حضرت، ترجمه حالنی سویله‌گان صوك، غائب‌گه جنازه نمازی اوقو سنت برله ثابت. رسول‌الله صلی علیه وسلم صحابیلر برله حبش پادشاهی نجاشی‌گه مدینه‌ده جنازه اوقوغان. بو مسئله (غائب‌گه نماز اوقو) گرچه مذهبمزده تیوشلی کورلماسه‌ده باشقه مذهبلرده تیوش کورلگان. سنت برله ثابت علمنی مذهبلر البته منع قیله آلمیلر. اوتکانده‌گی علمادن‌ده مثلا شیخ‌الاسلام ابن تیمیه‌گه کوب یرلرده جنازه نمازی اوقوغانلر. ینه مکه‌ده وفات بولغان ملا علی القاری حضرتلرینه ده کوب اورنلرده جنازه نمازی اوقولغان. وفات خبری ایرشدکده مکه ده حرم شریفده مرحوم آتامز ایچون‌ده جنازه نمازی اوقولدی، مصر القاهره ده ده اوقوغانلر. الحاصل بو عمل، سنت برله ثابت و معروف بولغان‌غه بزده حضرت‌که اوشبو جمع عظیم برله جنازه نمازی اوقوساق نیچوك بولور؟ دیب امام‌لردن استفسار ایتدی. امام‌لرده سنت برله عمل بیك یاخشی اش بولور دیب شول اورنده حضرت ایچون جنازه نمازی اوقولدی.

عالمجان حضرت، مسجدده حضرتنك وفات خبرینی خلق‌غه ایرشدروب «حضرتنك وفاتی اوزی ایچون انشاءالله راحت و جنت‌که یاقینلاشو بولور، شولای بولسه‌ده بزنك ایچون الوغ حسرت، شوندی الوغ استاذنك ملتمز ایچون اك فائده‌لی و کیره‌کلی بولغان عزیز و مبارك ذاتنك آرامزدن یوغالووی بیك تأسفلی واقعه. ایندی الله تعالی آنی رحمتنه آلوب اورنینی طولدرردی خیرلی خلفلر قالدرغان بولسه ایدی، دیب بر نیچه اثرلی سوزلر سویله‌دی. بو کونگی خطبه وعظنده ده اولم حالندن و آخرت احوالندن سویله‌ب مونده‌ده حضرتنی ذکر

ایتوب اوتدی. شول جمعه کون شهرنڭ بعض امامل‌ری‌ده جنازه اوقوب بتون مسجدلرنده اخشام صوڭنده نمازلرده اوقولدی.

حضرتنڭ مفصل ترجمه حالی مستقل زور کتاب بولوب بر وقت شاید نشر ایتولور. بز بو اورنده قسقه‌چه ترجمه سینی یازوب قالدروغه بولدق:

الوغ استاذ الشیخ زین‌الله حضرتلری باشقرد طائفه سندن ترویسکی اویازی «شریف» اسملی آولده حبیب‌الله نام صالح کیمسه‌نڭ صلبندن تقریبا هجری برله ١٢٤٨ و میلادی برله ١٨٣٣ نچی یللرده دنیاغه کیلگان. قمریه حسابی برله بو کونده سنی ٧٨ و شمسیه حسابنچه ٤٨ گه طوغری کیله‌در. (شول وقتلرده «واودیوانه» دیب مشهور بر درویشنڭ مذکور حبیب‌الله‌غه سیندن بر الوغ کشی دنیاغه کیله‌چك، دیب ایتکانلکینی کوب کشیلر نقل ایته‌لر. مذکور دیوانه شول تیره‌ده صحراده بر تاونڭ باشینه دفن ایتولوب قبری معروف زیارتگاه دیدیلر).

١٧ یاشلرنده وقتده (یعقوب حضرت مدرسه سندن کیتوب) ترویسکی‌گه باردی و شول زماننڭ مشهور استاذلرندن احمد حضرت مدرسه سنده تحصیل قیلورغه کریشوب درسلرینی تکمیل ایتدی. شول مدرسه‌ده بر نیچه یللر خلفه‌لك قیلغان و شول وقتدوق علم و کمالاتی برله تانولغان، کوب کشیلرگه استاذ بولغان. بو کونده ترویسکی‌نڭ اڭ مشهور استاذلرندن آخوند حاجی احمد حضرت و باشقه‌لر بخاراغه سفر ایتکانگه‌چه حضرتدن درس اوقوغانلر.

صوڭره ویرخنی اورال اویازنده «آق خواجه» نام قریه‌گه امام بولوب مدرسه طوتوب کوب شاکرد جمع ایتوب تدریس و تعلیم‌گه کرشکان.

شول آراده زمانه سینڭ مشهور شیخلرندن چاردافلی عبدالحکیم حضرتلرینه داخل طریقت بولوب برآوزدن خلیفه‌لك‌گه مأذون بولغان.

Из фондов Российской национальной библиотеки

شیخوخت قیلورغه (طریقت سبقلرن تعلیمگه، مریدلر تربیه‌سینه‌ده) باشلاغان.

شول وقتلرده برنچی مرتبه حجگه سفر قیلوب «استانبول»غه کیلگاچ شیخ مشهور احمد ضیاء الدین الـکمشخانوی خالدی حضرتلرینه سـلوك ایتوب چن ریاضتی صوگنده شیخ مذکوردن ده خلیفه‌لك‌که مأذون بولغان. حج سفرندن سلامت قایتقاچ ینه مذکور قریه‌ده درس وتعلیم، تربیهٔ مریدین برله مشغول بولغان، شاگرد ویاران کوندن کون آرتوب وکوبه‌یوب طورغان، علم وکمالاتی، حسن اخلاقی و فائده‌لی خوش مجلسلری برله بتون اطرافینی اوزینه جذب ایتوب تیز آراده حلقه‌سینه کوب شاگردلر ومخلصلر جیولغان. خصوصا باشقرد طائفه‌سی طریقت‌که استعدادلی و اخلاصلی بولغانلقلرندن بوطائفه‌دن مخلصلر فوق العاده آرتوب طورغان.

خالدیه طریقه‌سنده جذبه غالب بولغانلقدن، صحبتلرینه مجذوبلر کوبه‌یوب عادتدن طش اقبالای وشهرتلی بولوینه ایچلری پوشوب تارسنوب طورغان بعض ایشان واماملرغه بوحال بربهانه بولوب مونلردن برفرقه: «بوکشیدن خلاف شرع اشلر کورنه» دیب مرحوم مفتی سلیم‌گرای توکیلوفگه عرض ایتکانلر. مفتی‌ده اطرافده‌غی مشهور علمانی جیوب حضرتنی شول مجلسگه چاقرتوب اوز حقندغی تهمت وشبهه‌لرنی تمام دفع ایتوب هربر اعتراضلرینه جواب بیرگان. مجلسده‌گی علما، حضرتدن خلاف شرع اش بولماغانلغینه شهادت بیروب اوزاورنینه سلامت قایتوب کیتکان. مرحوم مفتی، حضرتنی کورو برله: «بوکشینك سیماسی یاخشی ایکانلکینی، آندی تهمتلردن پاکلکینی کورسه‌ته» دیب سویله‌گان دیلر.

سعایتچیلر بو اشلرندن اوزلرینه فائده چیقماغانینی کورگاچ: «بوکشی یانینه حسابسز کوب خلق جیولا وهمان آرتوب طورالر، دولت ایچون قورقنچلی کورنه» دیب سیاسی یاق برله اورنبورغ غوبیرناطورینه

ایکنچی تورلی عریضه بیرگانلر. (عالمجان حضرت، مونلرغه اورنسز حسن ظن کورسه توب: «اوز نظرلرنچه خلاف شرع اش کورگان بولورلر» یعنی اجتهادی خطاء کبك دیب تأویلله مکچی بولادر. لکن حقیقت شولای بولغانده مفتی مجلسنده گی علمانك قرارینه قناعتله نوب ایکنچی توسده ینه‌دن سعایت قیلمازغه کیره کلر ایدی. تورلی توسده تکرار سعایتلری حسدلرینك اثری ایکانلگنی کورسه ته، الله جمله‌سینی عفو قیلسون).

غوبیرناطور بو سوزنی اعتبارغه آلوب زلاتاوست ایسپراونیگینه حضرتنی قولغه آلورغه دیب امر یبارگاچ، زلاتاوست حبسخانه‌سینه کیتوروب یابقانلر. صوگره سیگز یل مدتی برله ژولوغدا غوبیرناسینه نفی قیلنغان. (بو واقعه ۱۲۹۰ - ۱۸۷۳نچی یللرده بولغان. توقز یلغه یاقین غربتده اونکاروب صوگره وطنینه قایتقان).

ویرخنی اورال اویازی «اوچالی» قریه‌سی امامی ملا لطف الله بن شاه احمد: «حضرتنك توقیف قیلنو خبرینی ایشتکاچ چیکسز قایغو و حسرتگه توشدك، کورشوب قالو امیدی برله یکرمیله‌ب امام زلاتاوستغه باردق، حضرتنی موندی حالده کورگانده نیچوك طاقت کیتوررمز، دیب تمام اضطراب و حیرانلقده بولوب حبسخانه ناظرینك رخصتی برله حضرتنك بولمه‌سینه، یانینه کردك، حضرت اوز اوینده‌گی حالندن فرقسز، باشینه هیچ بر فلاکت کیلماگان روشده الگرگیچه یولداشلری برله سویله‌شوب اوطورادر، قولنده کتابی همان علم مذاکره‌سنده، بوحال کوکلمزگه سکینه بولدی، راحتله‌نوب کورشوب چیقدق» دیب سویله‌گان ایدی.

حضرتنك راحت هم محنت وقتلرنده حالی بو روشده بر توسلی بولووی، اوزگه‌رمه‌وی بنده‌چیلکنك اك یوقاری مرتبه‌سی بولغان «مقام رضا»غه ایرشدیکنی، حظ عظیم ایه‌سی بولغانلقینی کورسه‌ته‌در (۱).

(۱) موندن صوك موسی حاجی رساله‌سندن برآز نرسه‌لر کوچرله‌در.

حضرتدك مذكور ابتلاسی وقتنده آنی قازانده آلوب قالورغه بور تورلی چاره تابو حقنده استاذ مرحوم شیخ علی تونتاری حضرتلرینه یازلغان تاریخی مهم اثر بولغان اوشبو مکتوبنی بو اورنغه عینا درج ایتوب قالدرو مناسب کورلدی :

«بسم‌الله الرحمن الرحیم. من‌الامام الجامع بنواحی قلعه طرویسکی ملا محمد اصغر بن ملا اشنیاز الی جناب حضرة مولانا شیخ الوقت مربی المریدین ذی‌الجناحین المشتهر فی الافاق سمی شیریزدان رابع‌الخلفاء کرم‌الله تعالی وجهه اسبغکم‌الله تعالی نعمه ظاهرة و باطنة و بعد فنحن فی‌الصحة والعافیة اوان التحریر مع‌الاتباع ببرکة دعائکم ثم لا یخفی علیکم المقصود من تلک‌المراسلة اخبار بعض الوقائع التی حدثت فی تلک السنه عندنا و بیانه اجمالا ان بعضا من العلماء من رفقائنا و هو ملا زین‌الله بن حبیب‌الله کان عالما و عاملا بعلومه حتی لم نر مثله فی‌الفقه و غیره من‌العلوم الشرعیة فی اطرافنا لماشرع فی تربیة‌المریدین علی الطریقة العلیة النقشبندیة قدس الله تعالی اسرار اهالیها حصل بینهم بعض التصرفات والجذبات الصوفیة فلما رأوها بعض الحساد والمنکرین للطریقة حملوها علی الباطل مثل السحر و غیره الی ان غمزوا الی‌الحکام افتراء علیه بمالایعلمه ابدا حتی اخذوه و حبسوه فی قلعة زلاتاوست مقدار ثمانیة اشهر ورفعوا الاوراق ببیان حاله الی المحکمة‌الکبری اذجاء الحکم منها بنفیه الی قلعة وولوغدا بحزا۶ المسکاو ونقلوه من القلعة المذکورة فی‌الثامن عشرمن غرة غنوار تلک السنة وطریقه یصل الی القازان و لکن لاندری متی یصل الیه والمرجومن جنابکم الشریف ان‌تعینوله مهما امکن ولا اقل بالاخبار الی العلماء والکبراء من‌الاغنیاء فی‌القازان لعلهم یجدون السبب للایقاف فیه لانه مظلوم لا عیب فیه عندنا یستحق به لذلک‌الجزاء

موسی حاجی رساله‌سی یوقاریده تمام باصلغانلقدن آنلرنی بز بو اورندن توشردک. مرتب.

والناس کلهم هنا محتاجون لعلومه وله ام کبیرة السن و اربع نسوة و اولاد صغار کلهم فی الاضطراب والبکاء وظنی ان من اجتهد فی انقاذه من تلک المهلکة لعله یستحق الی مغفرة من ربه و فضل و عنایة فی الاجل والاجل و کلما یحدثه الناس فی حقه فهو کذب و افتراء علیه و اما الذی وجد فیه قولا و فعلا فلیس بمخالف للشرع الشریف یعرفه کل من له حظ من العلوم الشرعیة و ان شئتم زیادة التفصیل باحواله تسمعونه انشاءالله بعد دخوله فی القازان وله رفیق اسمه عطاءالله بن عبدالملک ذهبا معا الی حضور مفتی الاسلام ووقع الحبس عند رجوعهما و هو الان معه والسلام ثم السلام اولا و آخرا. ١٨٧٣ ٣ فیورال. سابق الذکر».

حضرتنک نفی حادثه سندن صوک «آق خواجه» قریه سنک طوروی و امام لق خدمتی ایتووی اوچ یل بولادر (موسی حاجی رساله سنک مذکور بولغانلق سببلی بو اورندن هم بر آز یوللر توشرلدی).

ترویسکی ده «رسولیه» اسمنده بولغان مدرسه ده حضرت، اوتوز یللر چاماسی تعلیم و تدریس قیلوب ١٨٩٧ نچی یللرده مدرسه نک ابتدائی قسمنی اصول جدیده اوزره ترتیب ایتدی، درس اصوللرینی ده صوکغی ترتیبچه اصلاح قیلدی، صوکغی یللرده الوغ مخدومی و خیرالخلفی فاضل عبدالرحمن افندینی یانینه امام و خلیفه قیلوب مدرسه نی آکا طابشردی.

بتون عمرینی علم یولنده اوتکاروب علوم عقلیه و نقلیه ده خصوصا کتاب و سنت علملرنده احاطه لی، دینده بصیرتلی، تصوف و اخلاق، فقه و باشقه علوم اسلامیه ده، تاریخ و اخبارده کیک معلوماتلی، حافظه سی غایت قوتلی، خوش و آچیق تقریرلی، سوزچهن، کولهچ یوزلی، یومشاق سوزلی، غایت تواضعلی و حسن اخلاقلی مبارک ذات ایدی.

هر کیمگه حسن معامله لی، حکمت و موعظهٔ حسنه اوزره ارشاد ایتوب بره ونی ده سب، شتم و تحقیر ایتکانلگی کورلمادی و ایشتولمادی.

Из фондов Российской Национальной Библиотеки

مجلسنده غیبت، فضول و مالا یعنی کبک سوزلر بولماز ایدی. مجلسلری دائم علم مذاکره‌سندن عبارت بولوب، علمی مسئله سویله‌نمی قالغان مجلسی بولماغاندر. بعض مجلسلری طوتاشدن علم مجلسی بولوب بعضا قرآن و حدیث‌دن، یافقهی و تاریخی مسئله‌لردن یاخود باشقه مهم بر علمی مبحث‌دن سویله‌ر ایدی. الحاصل مجلسلری عمومی درسخانه بولوب مجلسلرینه گنه دوام ایتوچی‌ده آنگلی کشی بولغانلق بیک کوب علم آلور لق ایدی. نیندی مسئله‌ده سؤال ایتولسه حاضر جوابلی بولغانلقدن سؤال قیلو برله جوابینی بیره باشلی، همان آغوب طورغان بر علم چشمه‌سی ایدی. شول سببدن حضرتنك حالینه دقت ایتوچیلر «آنك علمی وهبی بولورغه کیره‌ك، کسب و تحصیل برله‌گنه بو قدر علم حاصل ایته‌رگه ممکن توگل» دیب آیته‌لر. حضرتنك علم نافع اییه‌سی فیضلی و مبارك ذات بولغانلغی بو حاللرندن کورلوب طورادر. بو تورلی خصلت و بو کبك فیضلی برکتلی مجلسلر مع‌التأسف باشقه استاذلرده کورلگانی ایشتلگانی یوق.

هرکون ساعت توقزدن ایشگی آچلوب، کوررگه کیلوچی تورلی حاجتلی کشیلر، حضورینه کررلر ومجلسنده بولورلر، مجلسی اویله‌گه‌چه دوام ایتار ایدی. قبول صالوننده یوزله‌ب کشی دائم بولور، کروب چغوچیلر کونینه بر نیچه یوزلرگه ایرشور ایدی، هر کیمنی آچیق یوز برله تلقی ایتار (قارشولار)، حال احوال صوراشور، حاجتلرن ادا قیلورغه طریشور ایدی. خسته‌لرینه دوا بیرر، محتاجلرینه احسان قیلور، هر کیمنك مناسبنچه یوموشینی یوموشلار ایدی. الحاصل عمری بوینچه خلق فائده سینه خدمت ایتوب «خیرالناس انفعهم للناس» قول شریفینك کامل مصداقی ایدی.

روسیه‌نك هر طرفندن امدشه نهایت درجه‌ده کوب بولوب موندی کوبچیلك باشقه اورنده کورنگان ایشتولگان بولمادی. سیبیریادن،

قطای چیکلرندن، تورکستان وقازاقستاندن، داغستان وقازاندن وباشقه طرفلردن هر تورلی طائفه، هر تورلی صنفلرنڭ مرکزی، ومجمعی ایدی. عادتا حضرتنڭ یورتی، مسافر خانه‌سی انسان معرضی (ویستوفقه‌سی) دییورلك بولدی . مشهور علما وافاضلنڭ اکثری حضرت‌که انتساب ایتدیکلرندن «استاذالکل» اسمینه شایان ایدی .

آیروم ذکر ایتارگه تیوشلی فضیلتلرندن برسی‌ده طبابتیدر . طب علمنده معلوماتلی ، تجربه وممارسه‌سی یرنده بولوب تورلی خسته‌لرگه مناسب دوالرن بیروب کوب کشیلر شفایاب بولورلر ، آورولرندن سلامتله‌نورلر ایدی. اجزاء خانه (آپتیق) دوالرینی‌ده استعمال قیلوب بو اشینی رسمی طبیبلرده معاینه وتصدیق ایتوب حکومت طرفندن مخصوص مساعده‌ده بیرلـگان ایدی (۱) . اوشبو طبی دوالرغه انفاس روحانیه‌ده قاتشقانلقدن حضرتنڭ دوالرنده ایکی تورلی خاصیت بولور ایدی.

کرم وسخاوتی ، غایت جوماردلغی‌ده آیروم ذکر ایتارگه تیوش خصلتلردندر. حضرت تربیه‌سنده کون کیچرگان فقیر، طول ویتیم ودیوانه بیك کوب بولوب خیر واحسانینی حسابلاب بیرماز، کیسه‌سندن اوچلاب اوچلاب که‌وش بیرگان وقتی کوب ایدی .

بر وقت سیبیریا گه کوچوب کیتوچیلردن ایللی عائله: «یولغه آقچه مز یوق ایدی، شفقت ایتسه‌گز له» دیگانلرنده هر عائله‌گه بیشار طوندن ایکی یوز ایللی صوم بیرگانینی کورگان ایدم ، مونڭ کبك احسانلری دائم بولوب طورر ایدی. خصوصی اعانه‌لرندن باشقه ، عموماً خیراتکه‌ده اعانه قیلور، باشقه‌لرنی‌ده دلالت ایتار خصوصا مسجد مدرسه‌لرنڭ توزو کلکینه اجتهاد وارشاد قیلور ایدی

درس وتعلیم اصوللرن اصلاحده غایت بیوك خدمت ایتوب بو طوغریده‌غی نزاع واختلافلرنی بتورگه کوب غیرت وهمت صرف ایتدی.

(۱) و خبرنی یا گا ایشته‌مز . مرتب .

ИЗ ФОНДОВ РОССИЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

طرویسکی‌ده بو تورلی بیهوده نزاعلرنڭ باش کورساتمه‌وی وعلماسینڭ براتفاقده بولووی ، مدرسه‌لرینڭ براصولده اداره قیلنولوی البته حضرتنڭ شول خدمتلرینڭ ثمره‌لریدر .

قازانده وقتنده مدرسهٔ محمدیه‌نڭ مذکور بناسینه نیگز صالو مجلسنده قازانلیلردن بریسی حضرتدن قدیم جدید مسئله‌سی حقنده صوراغاننده « درس وتعلیم اصلاحینه اتفاق برله اجتهاد قیلگز ، شول یولغه خدمت ایتگز ، دینی وملی اشلرده نزاعلاشماگز ، آیرلشماگز ، سزگه شوکا فاتحه بیریك » دیب بتون مجلس برله قول کوتاروب دعا قیلغانن ایشتکان ایدم . شونڭ کبك هر بر تیوشسز اختلافلرنی بتررگه ، عمومی أیتلافنی صاقلارغه طرشه‌در ، الفت اوزرنده یاشارگه ، قارنداشچه معامله قیلشورغه هر وقت توصیه قیله‌در ، خصوصی سببلردن بوزولشقان کشیلرنڭ آرالرینی اصلاحغه‌ده اجتهاد ایته‌در ایدی .

علما آراسنده‌غی آڭلاشلماودن کیلگان اختلافلرنی دفع ایتارگه بیگره‌ك اهمیت بیرور ایدی. مرجانی‌نڭ «ناظوره» سینه ردیه یازوده باشلاب یوروچیلردن طرویسکی طرفنده (١) امام بولغان مرحوم ملامحب‌الله نام ذات ، حضرتکه کیلوب یوری باشلاغاچ آڭاده مرجانی‌غه تعرض حقسز ایکانن آڭلاتوب مذکور امامنڭ بو اشگه تأسف وتوبه قیلغانن نقل ایتدیلر (٢)

ینه شمس محمدالکولته سینڭ اثری حقنده بر نی قدر امام‌لر امضاسی برله بو اثرده حدوث عالمگه انکار ایتولگان سوزلر بار دیب جمعیت

(١) شادر ین اویاز یده . مرتب .

(٢) آقملانڭ محب‌الله ملا حقنده :

«اولده قرین یارین یوروب ایدی
آخرنده قایتوب بولدی محق ملا»

دیگان سوزندن مقصود ، شیخ زین‌الله حضرت تأثیری برله اولگی فکرندن دونووی بولسه کیره‌ك . مرتب .

Из фондов Российской государственной библиотеки

شرعیه‌گه بیرلگان عریضه‌نی تفتیشنی طرویسکی‌گه ایشان حضرت، آخوند حضرت، خواجه جان حضرتلرگه یبارلگانده، تفتیش مجلسنده حضرت: «عالم مخلوق دیگان سوزی بارمی؟ شونی‌غنه تیکشرگز، شول سوز بولسه حدوث‌گه انکار ایتکان بولمی» دیب بونزاعنی‌ده‌بیك ییگلسوندرگان ایدی (١).

حضرت‌نك بو کبی حاللرن اویلاب قاراغانده معلملردن، مجددلردن بولغانلغی کورنوب طورادر.

الڭ مهم اصلاحلرندن وغایت الوغ خدمتلرندن برسی‌ده: قازاق آراسینه علم نشر ایتو، اسلامیت اورنلاشدرو، زاك و باشقه‌لر کبك

---

(١) بو عرضه جمعیت شرعیه‌گه توگل بلکه مفتی محمدیار سلطانوفنك اوزینه بیرلگان ایدی. مفتی سلطانوفنك ١٨٩٧ نچی یل ١١ نچی دیکابر ٢٤١ نچی نومرده یازغان فرمانینك صورتی اوشبو:

طرویسکی شهرنده امام و مدرس زین‌الله حبیب‌الله اوغلی رسولی‌گه قازان اویازی «کولته‌س» آولنده امام شمس محمد نور محمد اوغلی طاهروف، اوتکان یللرده «هیئت جدیده» اسمنده تورکیچه بر کتاب باصدرغان ایکان. اوشبو کتابنی موافق کوروب ابر قدر امامل و مدرسلر امضاده قیلغانلر.

حاضرنده قازان اویازی «الوغ منگار» آولنده امام شاه احمد محمد اوغلی دیگان کمسه مینم اسمه عریضه بیروب مذکور کتابده بولغان سوزلرنك شریعت‌گه خلاف ایکانلکینی دعوی قیله و دلیللر کورگزه‌در. کتابنك ایه‌سی طاهروف هم‌ده امضا ایتکان امامل‌غه جزا بیرلونی صوریلر.

حضرتگزگه امام محمد اوغلینك اصل عرضه‌سینی یباره‌من. امام خواجه جارالله اوغلی برله برگه طاهروف کتابنی اوشبو عرضه برله مقابله ایتوب قاراگز. محمد اوغلینك دعواسی درستمی، کیتورگان دلیللری اوزینك دعواسینه موافقمی؟ اوشنداق «هیئت جدیده» کتابنده مؤلفنك اوز طرفندن یازلغان سوزلری (فلاسفه‌لردن حکایت ایتکانلرندن باشقه‌لری) شریعت‌که خلاف توگلمی؟

بو خصوصده اوزگزنك فکرگزنی آچیق بیان قیلوب راپورتگز برله میڭا اعلام ایتوگزنی هم‌ده امام محمدوفنك عرضه‌سنی برگه قایتاروگزنی اوتنه‌من. اوزگزنك وقتگز بولماسه خواجه جان مخدوم‌گه قوشارسز.

مفتی اهل‌الاسلام الحاج الحرمین: محمدیار سلطانوف. مرتب.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

قازاق آراسنده‌غی جاهلیت عادتلرن بتورگه اجتهاد قیلویدر. مدرسه‌سنده بیك کوب قازاق شاکردلری تحصیل ایتوب کمالات‌گه ایرشدیلر. اوزلرندن مدرسلر وایشانلر یتشوب اوز آرالرینه تارالوب دین تعلیم ایتو برله قازاقستاننی علم نوری برله نورلاندردیلر و همیشه‌ده نورلاندروب طورالر.

کتبخانه‌سی غایت الوغ بولوب هرفندن عزیز کتابلر، نادرالوجود غریب اثرلر برله طولوغ ایدی. کتاب ایچون آقچه قزغانمادی، کیره‌کلی بر کتاب تابلسه بهاسینه طورمی نی قدر قیمت بولسه‌ده صاتوب آلادر، عینن آلورغه ممکن بولماسه نی قدرقیمت‌گه توشسه‌ده استنساخ قیلدروب (کوچرتوب) آلور ایدی.

خانه سینك دیوارلری توشه‌م‌گه‌چه کتابلر اویلگان بولوب عجب روشده حافظه‌لی بولغانلغندن کتبخانه سینك عمومی بر فهرستی دیب ایتورلك ایدی. شول قدر کوب کتابلرنك قایوسی قایو اورنده ایکانن بلور، بر کتاب حاجت بولسه، بر سوز قارارغه بولسه «اول کتاب فلان شورلکده فلان اورنده، بو سوزده فلانچه صحیفه‌سنده بولور» دیب کتابنی اشکافدن آلوب بیروچی‌گه ازله‌و مشقتینی قالدرمی ایدی. یگرمی اوطوز یل الك کورگان ایشتکان نرسه‌سینی اونوتماز، کوردی ایسه درحال خاطرله‌ر ایدی دیب موکا بایتاق مثاللر کورسه‌ته‌لر. کیره‌کلی کتابلرنی همان ازله‌ب صوراشوب آلوب طورادر ایدی.

طرویسکی‌ده وقتمده بر مجلسنده «شیخ علاءالدوله‌نك العروة الوثقی‌سی حاجت ایدی شونی تابالمیم» دیب سویله‌دی. بو کتابنك نسخه‌سی‌مینك ایکاو بولغانلقدن اوی‌گه قایتو برله‌بر نسخه‌سینی پوچته برله گوندردم. موکا بیك ممنون بولوب دعا قیلوب یازدی.

ینه طرویسکی‌گه برسفرمله علی‌المتقی‌نك «جوامع‌الکلم فی المواعظ والحکم» اسملی عجیب اثرن یانمه آلغان ایدم. بو کتابنی حضرتکه

کورسه‌تدم. کورگاچ بیك محبت ورغبت ایتدی. اوزنك یوق ایکان. بو کتابنی‌ده استنساخ قیلوب یباررگه وعده قیلدم. ونسخه قیلوب یباردم. مونك ایچونك مخصوص دعالر قیلوب مبارك مکتوبی‌ایرشکان ایدی.

صوك یللرده اوشبو نیچه مك مجلددن عبارت کتبخانه‌سنی وقف ایتوب مونك ایچون مخصوص‌بنا طورغوزدی وکتابلرینك جمله‌سینی شونده اورنلاشدردی. ناظر و باشقه مصارفینی بر نیچه مك صوملر وقف برله تأمین ایتوب الوغ صدقه جاریه قیلدردی. موڭا باشقه‌ده بو کبك عمومی ملی خیرات یولینه اعانتلری کوب بولدی. مسافر خانه‌لرنك کوبره‌گی حضرت جیبندن بناایتولگانلگنی روایت قیله‌لر.

مسجد بناسنده‌غی بقالیه، عطاریه کیبتنده‌گی بو نیچه مك مبلغنك‌گی مالل، حضرتنك مدرسه‌گه وقفی، فائده‌سی مصارفینه طوتولا دیب سویله‌گان لر ایدی. صوڭغی یللرده یگرمی مڭلرگه توشکان تاش مدرسه‌نك اون مك صومدن آرتوغراقینی، اوزندن صرف ایتکانن نقل قیلدیلر.

بو یل مدرسه‌گه الوغ وقف قالدرو ایچون تأسیس ایتلگان اعانه صندوقینه باشلاب اوزی اون مك صوم آرتوغراق اعانت ایتمشدر. بو وقف ایچون حاضرگه‌چه جیولغان مبلغ سیکسان مك صوملرغه ایرشکان دیدیلر.

الحاصل استاذ مرحوم عالم کامل ومرشد مکمل، سنی خالص، صوفی ومتقی، چن وارث رسول ایدی. بتون عمرینی دین وملت خدمتی یولنك اوتکاروب بویولده دنیادن کوچدی. محترم اهلی، دورت مخدومی و بر مخدومه‌سی قالدی. الله بو عزیز استاذنی رحمت ومغفرتینه مظهر قیلسون. بومحترم عائله‌گه صبر جمیل احسان ایتسون، حسن معیشتلرنده دائم ایله‌سون. حضرتنك یاندروب قالدرغان چراغی سونمه‌سون. «معموریه»، الی آخرالایام معمور حالنده بر دوام بولسون ایدی.

اوتكان نويابر ايچنده حضرتنك اوزقلمی برله بوفقيرگه يازغان صوگغی مبارك مكتوبينك اخيرنده بتون خيراتنی جامع بولغان اوشبو وصيتی بار ايدی. اڭ قيمتلی بولغان بو مبارك وصيتنی، اڭ عزيز بولغان آقتق سوزلرينی بو اورنغه درج قيلوب مقاله‌نی حسن الختام ايتولدی:
اوصيك بتقوى الله فی سرور العلانية ودام الذكر واتباع السنةالله الموفق».
«ياشرون وآشكاراده‌الله‌دن (الله اوچون) صاقلانو، الله‌نی هميشه يادده طوتو، سنت‌كه ايیه‌رو برله سيگا وصيت ايته‌من؛ كوندرگوچی الله‌تعالی» ديمكدر.

محمدنجيب توبتاری.

٥-٦ نچی سانلر. ٢٨ غنوار و١١فيورال. ١٩١٧ نچی يل.

Из фондов Российской национальной библиотеки

١٠) « معلومات » ده باصلغان ترجمهٔ حال.

الشيخ زين الله بن حبيب الله الرسولی

اوشبو یل ٢ نچی فیورالده طرویسکی شهرینڭ ٥ نچی محلەسندە اوز یورتنده ٨٧ یاشنده اولدیغی حالده وفاسز دنیادن دارعقباگه سفر قیلغان شیخ زین الله الخالدی حضرتلری روسیه اسلاملری آراسنده عصرمزنڭ الڭ الوغ دین عالملرندن و الڭ نفوذلی و مشهور شیخلردن ایدی.

مرحوم یاروم عصردن آرتق عمرینی محراب ایله منبرده ، مسجد ایله مدرسەده ، خلقغه یاخشیلق اوگرەتو ایله کتاب آراسنده اوزدردی.

بر طرفدن شیخ صفتی ایله نیچه اون مڭ کشیلرنڭ معنوی مطلبلرینه آزق بیرسه ایکنچی یاقدن الوغ بر مدرسه تأسیس ایتوب وزمانه کیره‌گینه موافق بر یولغه قویوب یوزلرچه امام ، مدرس وخلیفەلر یتشدردی وبو طریقه خلقمز آراسنده دین طانو وعلم طارالوغه سببچی بولدی.

زین الله حضرت صمیمی بر طریقت ایەسی وعلم محبی بولغانلقدن بتون خدمتی طوغریلق ایله یورو ودائما معتدل بر یول طوتوب خلقغه یاخشیلق ایتو آنڭ بردن بر مقصودی بولا ایدی. شول سببلی خلقغه یاخشی دیب طابدیغی هر نرسەگه شریعت اسلامیەگه خلاف بولماو شرطیله موافقت ایته. حتی آنڭ اعتبارغه کرووینه سببچی بولا ایدی.

خلقده اصول جدیده قدیمەنزاعلری ایڭ قزو بر وقتده آنڭ اوز مدرسەسنه اصول جدیده کرتووی و بعض اثرلر یازوبده آنڭ تعمیمنه خدمت ایتووی ، مدرسەسن احوال طلبنه موافق یاڭا ترتیبکه قویووی ، استراخاوانیەنڭ جوازی حقنده فتوا بیرولری آنڭ بو حالینه شاهد بولا آلالر . شول سببلی شیخ حضرتلری ایسکی زماننڭ الوغ بر عالمی بولووی ایله برابر یاڭاقلر آراسنده ده بیك زور حرمت کوره ایدی . مرحومنڭ روسیه اسلاملری طرفندن ایڭ تقدیر قیلنەچق بر خدمتی قازاقستانغه

یوزلرچه ملا ومعلملر چغاروب هم اوزنك اوقوغان‌قازاق شاکرد ومریـد لری واسطه‌سیله آنده علم، دین ومدنیت طارالوغه خدمت ایتوویدر. آنك بو خدمتی بتون اسلام دنیاسی طرفندن تقدیر قیلنورلقدر.

مرحوم ایسکی اصول طب فننده ماهر ایدی. شول سببلی اوزینه روحانی مرضلر ایله مراجعت ایتوچیلرگه طب قدیم دوالرن بیره ایدی.

مرحوم بویل وفاتی یاقنلاشقانلقنی سیزوب بولسه کیرەك اوزی تأسیس قیلدیغی «رسولیه» مدرسه‌سی‌نك استقبالن تأمین قیلونی تیوش طابوب بیوك بر وقفنامه یاصاتدی وآکار وقف یورط آلو ایچون اوزی باشلاب ١٩ مك صوم اعانه قیلدی ومخلصلرندن‌هم خیلی صومالر جیدی. بو آقچه‌لرغه ٨٦ مك صوملق یورت آلندی. اوزینك همه کتابلرن عموم فائده‌سنه وقف قیلوب اداره‌سن بر هیئت قولینه طابشردی وآکا باشلاب ٢٤٠٠ صوم وقف قالدردی. ٥ نچی مسجد فائده‌سینه وقف ایتوب ١١ مك صوم قالدردی.

مرحوم شیخ حضرتلری باشقردلر اروغندن تۆاقان دیگان طائفه‌دن بولوب ١٨٣٣نچی یلده طرویسکی اویازی تونغانار ۋولستنده شریف آولنده توغدی. آتاسی حبیب‌الله بن رسول بن موسی بن بایرامقول بن عاشق، بن سولطانای، بن مراد قبول، بن توپای، بن‌اورازعلی، بن یاگش بن یاتابی‌در. ١٢ یاشنه قدر شریف آولنده، صوگره مالای موبناق قریه‌سنده یعقوب حضرت مدرسه‌سنده تحصیل قیلدی. ١٨٤٨ده مذکور یعقوب حضرت آرتندن ایه‌روب «آخوند» آولی مدرسه‌سنه کوچدی. ٧١ یاشینه یتکاچ طرویسکی شهرینه باروب ١٨٥١نچی یلدن باشلاب داملا احمد بن خالد حضرتلری مدرسه‌سنك درس طڭلادی. آنك یدی یل قالوب بو وقت رسمنچه ختم کتب قیلدی. ١٨٥٨نچی یلده ویرخنورال اویازنك «آق خواجه» آولینه امام ومدرس بولوب صایلاندی هم‌آنك غی ایسکرگان مدرسه‌لرنی توزه‌تدروب درس ایته باشلادی. مرحوم اوشبو وقت (١٨٥٩

Из фондов Российской национальной библиотеки

نچی یلده) چارداقلی قریه‌سده‌گی شیخ عبدالحکیم‌گه قول بیروب طریقت نقشبندیهٔ تورکمانیه‌گه انتساب ایتدی. مذکور قریه‌ده اون یل قدرخدمتدن صوڭره ۸٦٩، نچی یلده حج‌گه کیتدی؛ و یولده استانبولده طوقتالوب زماننڭ ایڭ الوغ شیخلرندن شیخ احمد ضیاءالدین بن مصطفی کمشخانه ویدن درس آلدی وعلم القران وعلم الحدیثدن و باشقه فنلردن درس بیررگه هم مریدتر بیه‌سه اجازت آلدی. شیخ حضرتلری اوشبو یل کوزندن باشلاب طریقت تعلیم قیلا باشلادی؛ تیز زمانده اطرافدن طالب ومریدلر جیولدی، زین‌الله حضرت‌نڭ تیز زمانده زور شهرت تابووی حاسدلرنڭ اچلرن پوشدرغانلقدن آنلر حضرت اوستندن «آرامزده بر مبتدع ظاهر بولدی. مسلمانلرنی ضلالت‌که دعو قیلا، تورلی بدعت عمللر طاراتا، یاڭا مذهب چغارا دیب سعایت قیلغانلر. شوڭا بنأ زین‌الله حضرت مفتی سلیم گرای توکیلف طرفندن اورنبورغ محکمهٔ شرعیه‌سینه چاقریلوب اوزندن جواب آلنمش، ایکنچی یاقدن حکومت مأمورلرینه یاصالغان شکایت نتیجه‌سی اولارق ۱۸۸۳ نچی یل باشنده اورنبورغ گینیرال گوبرناتوری قریژانوفسکی امریله ۋولوغدا شهرینه نفی قیلندی و اوفا، قازان، نیژغارود هم مسکاو (۱) قالالری آرقلی یاتاب ایله اوتوب مذکور شهرگه واصل بولدی.

ۋولوغدا گوبیرناسنده «نیقولسکی» نام اویازد شهرده پالیسه نظارتنڭ اوچ سنه طورغاندن صوڭ داخلیه نظارتندن رخصت آلوب ۱۸۷۵ نچی یلده «قاستروما» شهرینه کوچدی. وآنڭ بیش یل قدر طورغاچ ۱۸۸۱ نچی یلڭ داخلیه ناظرینڭ رخصتی ایله وطنینه (آق خواجه آولینه) قایتدی. مرحوم ۱۸۸۲ نچی یلده ایکنچی مرتبه حج سفرینه یونه‌لدی. آندن قایتقاچ ۱۸۸٤ نچی یلده طرویسکی شهرینڭ ۵ نچی محله‌سنه امام بولوب کوچدی. بونده یاڭا الوغ مدرسه‌لر صالدرتدی. شاگرد جیدی، وحلقه‌سنه

(۱) مسکاوگه بارماغان بولسه کیره‌ك. مرتب

اولگیدن‌ده کوب مریدلر جیولا باشلادی . بونده ۳۰ یلدن آرتق علمی ودینی خدمت ایتوب طرویسکی شهرینڭ مدنی کوته‌ریلووینه وشهرنی آرتووینه الوغ یاردملر کورسه‌تدی . آنڭ بو خدمتلری معاصرلرینڭ کوز آلدلرنده اوتکانلکدن تفصیلا یازمیمز .

شیخ حضرتلرینڭ ٤ اوغلی وکیاوگه کیته‌ه‌گان بر قزی قالوب‌الوغ اوغلی عبدالرحمن مخدوم جنابلری اوز اورنینه خطیب ومدرس بولوب آنڭ علمی ودینی خدمتن دوام ایتدره‌در .

٤ نومیر. ۱۵ فیورال. ۱۹۱۷ نچی یل

Из фондов Российской национальной библиотеки

شیخ حضرتلرینك بر شاگردی طرفندن یازلغان ترجمهٔ حال.

الشیخ المرشد استاذمز وسندمز زین‌الله ابن حبیب‌الله النقشبندی الخالدی حضرتلرینك ترجمه حالی : ۱۸۷۱ نچی یل سنتابر آینده مین آقخوجه قریه‌سینه شیخ حضرتلرینك مدرسه‌سینه تحصیل اوچون باردم. شول وقتلرده حضرت ایشاننك حضورینه هر طرفدن مریدلر جیولوب کیلوب طورمقده ایدیلر. هر دوشنبه کون چهارشنبه کیچنده، جمعه کیچنده ذکر حلقه‌سی اوچون مریدلر جیولمقده ایدیلر. ایرته برله نماز دن صوڭ اشراقغه چاقلی ختم خواجگان قیلنور ایدی. بعض وقتده اونار مرتبه جهر برله تهلیل ذکری‌ده بولور ایدی. صلاة عشادن صوڭ پیغمبرمز صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك سیرلری و شمایل شریفلری هم مشایخ طریقت سیرلری اوقولور ایدی. شول وقتلرده بعض مریدلر مجذوب بولوب بعضسی یغلوب‌ده یاطورلر ایدی. حضرت اوزی باشلار- ندن طوتوب والاصه (؟) طوروب کیتارلر ایدی. «هوالله» ذکری برله نماز اثناسنده‌ده تاوش چغارغانلری بولا طورغان ایدی. بعضلری حلقه ایچنده سکران آدم کبی طوروب سیکروب‌ده کیتار ایدی. لکن موزون حرکت توگل ایدی. شهقه و زعقه‌لرده بولوب کیتار ایدی. نماز ده فساد عارض بولورلق شی واقع بولسه اعاده برله امر ایدر ایدی. مجلسلرده وعظلر سویلر ایدی. الله تعالی ذکر و عبادتگه ترغیب و سنت رسول‌الله صلی الله علیه و سلم اوزره عملگه ترغیب قیلور ایدی. هر کون اوننچی ساعتده مدرسه‌ده درس اوقتور ایدی. ۱۲ نچی ساعت که چه نحو، منطق، کلام، تفسیر، حدیث وفقه درسلری اوقتور ایدی. بیك اجتهاد برله تقریر قیلور ایدی. شول وقتلرده خلق سویلای طورغانلر ایدی: حضرتنك حاسدلری کوب ایمش حتی استاذلری عبدالحکیم الچار

Из фондов Российской национальной библиотеки

داقلی حضرتلری ده رضا توگل ایه‌ش دیو اما عبدالحکیم حضرتدن آلغان اجازتی بار ایدی. حضرت آندی سوزلرگه کوب التفات ایتوب اعتبارغه آلمای طورغان ایدی. نمام‌لق قیلغان کشینی یاراتسی طورغان ایدی. غیبت سویله‌گان کشینی سویمی طورغان ایدی. «سز میگا آندی سوزنی سویله‌مگز، مؤمن آدملرده آندی خلق بولماس» دیر ایدی. حاصل کلام شیخ حضرتلرینك سیر شریفلری سیر رسول‌الله‌غه موافق ایدی. هیچ لائمنك لومندن قورقماز ایدی. دائما مجلسنده وعظ و وصیتی اخلاق حمیده برله متخلق اولوب اخلاق ذمیمه‌دن یراق بولورغه امر ایدر ایدی. حلال کسب برله رزق تحصیل قیلوب کشیدن طمع قیلمازغه امر ایدر ایدی. دنیادن، زماندن شکایت قیلماز ایدی. باری برله قناعت قیلوب رزق امرنك کامل توکلده ایدی. بارینی ده ایثار قیلور ایدی. مینم، حضرتنك احوالینه آشنا بولووم کوب وقتلر صحبتنده بولومدندر. چونکه ذکر حلقه‌لرنك بولوم هر وقت درسنده بولوم هم مجلسلرنده ضیافت مجلسلرنك بولووم. چونکه مین طالبلرگه تعلیم قیلا طورغان ایدم. شونك اوچون مینی بیك رعایه قیلا وبعض وقتده هدیه‌لرده بیره طورغان ایدی. چونکه مین فقیرلك برله تحصیل قیلدم. آتامزده فقیر ایدی. بعده اول قش اوتوب ١٨٧٢ نچی یل یازنده مای آینده بولسه کیرهك مولد بیرامی بولدی. خلق بیك کوب جیولدی. صحراغه چغوب اویله نمازی ادا قیلونغاچ مولد شریف اوقولدی، الحاج حضرت موسی افندی امام برز-نجینك عربی مولدینی حسن صوت برله اوقدی. صلوات محلنده جهرا صلوات شریفه‌لر ذکر قیلونغانده مجذوبلر زور حرکات و اضطرابقه ایله‌نوب عجیب کورلمگان و قایعلر بولدی. شول مولد بیرامی اوزغاچ شیخ حضرتلری اورالسکی مضافاتندن الحاج عطاءالله حضرت برله برلکده «اوفا» طرفینه سفر قیلدیلر هم شیخ حضرتلرینك معتبر طالبلرندن احمد جان افندی امتحان بولوب قایتور اوچون برگه کیتدیلر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

حضرت ، یولداشلری برله شول سفرندن قایتوده « زلاتاوست » شهرنده طوتلوب حبس‌گه آلوندی . اما احمد جان افندی سینتابر آینده قایتوب کیلدی .

شول یلنك کوزندن دخی «آقخوجه» مدرسه سینه کردم. حاجی موسی حضرت درس ایته ایدی. آنلردن درس اوقوب هم مدرسه‌ده‌گی طالبلرگه تعلیم قیلا ایدم.

بعده ۱۸۷۳ نچی یلنك باشنده غینوارده شیخ حضرتلرینی رفیقی برله «زلاتاوست» دن یباروله دیب خبر کیلدی. حضرت موسی افندی‌ده آنلرغه باروب وداع قیلوشوب تشییع قیلوب قایتدی. شول یلنك یازنده آتامز وفات اولوب مین مدرسه‌دن چقدم حضرت «اوفا» حبس خانه سنده برآز بولوب قازان، مسکاو، نیژنی ناوغورد آرقلی ۋولوغدا غوبیرناسنده « نیکولسکی » نام شهرگه یبارلدی. آنده پالیتسه نظارتنده اوچ سنه طوردیلر. بعده شیخ حضرتلری ۱۸۷۶ نچی یلده داخلیه مینیسترینه بیرگان عریضه‌سی قبول اولنوب ۱۸۷۶ نچی یلده کاستراماغه هجرت قیلدیلر. آنده مسلمان محله‌سی اصلابوتکه سنده مسلمانلر آراسنده بیش یل طوردیلر. مونك بعدنده شیخ حضرتلری اوز وطنینه قایتو اوچون داخلیه مینیسترینه عرضه ویروب عرضه‌سی قبول بولدی. اوز وطنینه قایتورغه رخصت اینولدی. ۱۸۸۰ نچی یل نویابر آینده اوز وطنلری «آقخوجه» قریه سینه داخل بولدیلر. مین، شیخ حضرتلری کیتکاندن آقخوجه‌غه قایتووینه قدر ۸ یل مدتنده اوز وطنمز «بیره‌مقول» قریه‌سنده تحصیلسزغنه امامت لوازمی قیلوب طوردم. تکرار شیخ حضرتلری قایتقاچ ۱۸۸۰ نچی یل کوزنده دخی درسلرینه ملازمت قیلدم. قایتقاندن ۳ نچی سنه‌نك یازنده ۱۸۸۲ نچی یلنده الحاج موسی افندی رفاقتنده حجازغه سفر قیلدیلر. اول سنه‌نك کوزنده طالبلر بیره‌مقول قریه‌سنده مینم حضورمده تحصیل قیلدیلر بعضسی آقخوجه‌ده داماد یوسف خلفه‌ده اوقودیلر. ۱۸۸۳ نچی یل فبرال

آینده سلامتلك برله حجازدن وطنلرینه قایتدیلر ١٨٨٤ نچی یل یاز کونی آپریل آزاغنده راق بولسه کیره‌ك «طرویسکی»ده بانیٔ مسجد حبیب الله حاجی عباسوف رجا قیلماقینه بناء رجاسین قبول ایدوب طرویسکی گه هجرت قیلدیلر. امر قیلوینه امثالا مین ده کوز سینتابر آینده مدرسه‌لرینه کردم، تحصیل هم تعلیم اوچون اوچ یل مدتنده صحبتلرینه ملازمت قیلدم. درسلرنده حلقه‌لرنده بولوب برمحرم آدم کبی صحبت قیلدم طرویسکی گه کیلگانده شول سنه‌ده مخصوص یاخشی بر زور آغاج مدرسه بنا قیلوندی هم اوزینه حاضرده اوزی طوره طورغان قاپقه‌نك صول یاغنده‌غی زور یورت بناسی تمام بولدی. طالبلر، زائرین کوندن کونگه آرتوب طوردی. حالا هر کمگه مشهوردر. شول سنه‌دن بوکونگه چاقلی مدرسه‌سندن کوب مدرسلر هم کوب شیخلر اجازت آلوب آفاقه طارالوب طورمقده ایدیلر، مین ١٨٨٧ نچی یل اییون آینده اجازت آلوب وطنمه قایتدم. طرویسکی شهرنده ٣٤ یلغه چاقلی استقامت و افاده قیلوب نیچه تورلی خلق مونك قاپقه‌سی آلدنده، اوی ایچنده طولوغ بولوب هر تورلی یاخشیلق‌نك منبعی بولوب دین ودنیا جهتندن استفاده دین خالی آدم بولمغاندر دیب ظن قیلونه. اوزینه «خادم الفقراء والمساکین» دیو لقب بیرگان ایدی. شول مسمی سنده کامل صادق اولدی.

حاصل کلام حضرت استاذ اخلاق حمیده‌نك منبعی، دائما عامهٔ خلقغه نصیحتلی، محب علم ایدی. سیرنبی گه نظر قیلسه‌ق پیغمبر صلی الله علیه وسلم حضرتلرینك سیرینه برمثال مجسم ایدی. الله تعالی‌نك امرین او، نهینه یکترو ده کامل اجتهادده، تقوی‌ده تقوی‌لقده حق ایدی. مجلسلرنك قاتیلق برله آچولانوب وعظ قیلماز ایدی. بر آدمده اوخشاماغان اش صادر بولسه یومشاق سوز برله کوبرك وقت کنایه برله آگفارتور ایدی. اگر آگفارمازلق کشی بولسه یومشاق سوز برله وعظ قیلور ایدی. وردنده هیچ تخلف قیلماز ایدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

اهل بیتی حاضرده ایك صوڭغی آلغان آبزتای محبوبه عطاءالله قزی بالالری واوغلانلری: ۱) عبدالرحمن. ۲) عبدالقادر. ۳) عبدالصبور. اوشبو محبوبه آبزتایدن. ٤) عبدالله، مطلقه فاطمه فتح‌الله قزندن. قزلری: ۱) فاطمه گل بعده اسملی مطلقه خاتوننددن. ۲) صالحه. ویرخنی اورال مضافاتنك طامیان تونـگوور ۋولصتنده عبدالجلیل قریه‌سنده امام حاجی محمد عادل میرزا اوغلنده ۳) عائشه. محبوبه آبزتایدن. ٤) رابعه. خدیجه اسملی مطلقه خاتوننددن. طرویسکی مضافاتی تاڭغاتار قریه سنده امام اختم عبدالواحد اوغلی نك نكاحنده.

ویرخنی اورال مضافاتنده کوبه‌لەك تیلاۋ ۋولصتنده بیرامقول قریه سنده امام عبداللطیف بایغازی اوغلی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

شیخ حضرتلرینی عیادە قیلوچی بر شاگردی طرفندن یازلغان مکتوب.

شیخ حضرتلری وفاتندن ایکی گنه کون مقدم یازلغانلغی سببلی بو اورنغه درج ایتولدی.

من طرف الفقیر . . . . . . بسم‌الله، الی جناب مولانا حضرت الفاضل . . . . السلام علیکم و رحمة الله وبرکاته. عافاکم الله تعالی ومتع بطول حیاتکم ودوام عافیتکم.

اما بعد بو فقیرلر سلامتلکده بلنه. الشیخ زین‌الله النقشبندی حضرتلری آورغانن ایشتوب عیادە کیلدم. غینوار ۲۹ نده کیچ چغوب ۳۰ نڭ ایکندی وقتنده ترویسکی گه کیلدم. قبل العشا حضرت جنابلرینه زیارت ایتدم، تحتنده یاتور حالڭ طابدم. مصافحه بعدنده متأثر اولاراق بن ده اول پیر محترم ده یغلادی. قوتم ضعیفله ندی، دعاده اولاسز دیدی. حالی قارتلق جیگو اوستنه آوروده قوشلغان سببلی آورراق کورونه در. مرضی اول قدر قاتی اولمازسه ده مقاومت ایته‌ردی قوهٔ غریزیه‌لری صولغانلقدن بولسه کیره‌ڭ سوزله‌شووی ده آقرن، لکن عقل، فهم، روح اوز اورنده کورونه. ایشتکان یرلردن بایناق علمأ واماملر، مریدلر عیادە گه کیله‌لر. شول یاتقان یرندن سوزله شه، بعضا طوروب اوطورادر. بالالری ده: عبدالقادر مخدوم و آنڭ اهلیه سی هم بر قزی حج سفرنده وقتڭ محاربه سببلی بولنوب قالغاندن اوچونچی یل قایتا آلمای طورالر. ینه براوغلی عبدالله نامنڭ عسکری خدمتکه آلنغان ایدی کچی اوغلی عبدالصبورده... .... طورادر. مونه شول بالالر حالی ده آلدینه تمثل ایته در. بولارنڭ حاضرگی وضعیتلری و استقباللری آنی بورچیدر. شولار برگه جیولغانده سیکسان یاشدن اوزغان بر ذاتقه تأثیر ایتووی طبیعیدر.

شول حالنی کورگانڭ رسول الله توشه کنده بولوب ابوبکر الصدیق

Из фондов Российской национальной библиотеки

حضرتلری محرابقه کیچگانلك صحابه‌لر نه روشنك متأثر اولدقلری اختیارسز خاطرگه کیلوب قلب‌لرنی سزلاته و کوزدن یاشلر چغادر .

مینم نظرمده شیخ حضرتلری عبادت جهتندن بیگره‌ك روسیه مسلمانلرینه اخوت کسب ایتو اوچون قبله خدمتن اوتیدر ایدی. چونکه مونده روسیه‌نك تورلی طرفندن بر برینه عادتاً حتی لسانده باشقه بولغان مسلمانلر کوروشوب طانوشالر ، فکر آلوشالر ، اوّلك فلان تورلی قوم بار ایکان دیه خياللرنده ئلله نیندی فرض ایتکان کشیلرن عياناً کوروب ظنلرینك خطا یا صواب ایدوکن بلوب کیته‌لر ایدی. اوز محله ملاسن بر نرسه‌گه صایماغان متکبر بایلر تز چوگه ، اوز محله‌سنده کشی ایشکندن قارارغه قورقغان فقیرلر علماً ، اغنیا ، طلبه جیولغان مجلسك هیچ بر مضایقه‌سز اوطورادر ایدی. رسول‌الله‌نك حضرت معاذنی یمن‌گه یبارگانده : « خذمن اغنیائهم و اصرف الی فقرائهم » حدیثی مصداقنچه بایلردن صدقه نی آلوب فقیرلرگه صرف ایته‌در ایدی.

مونه شوندی حال جهتندن قاراغانده امثالی تابلمازلق ذات ایدی. مین شول جهتدن قاراب غایت متأثر اولامن. اوصانك عطأ حاجی منصوروف‌ده عبادتا کیلگان ، حاضرده مونك ایکان . . . ، . . . .

غنوار ۳۱ . ۱۹۱۷ سنه . طرویسکی .

Из фондов Российской национальной библиотеки

شیخ محترم و استاذ مکرم زین الله

حضرتنك دفن مراسمی

(شیخ حضرتلرینك وفاتی ودفنی)

روسیه مسلمانلری آراسنده ایك محترم سیمالرنك برسی بولغان شیخ محترم واستاذ مکرم زین الله بن حبیب الله النقشبندی حضرتلری شوشی یل فیوْرالینك ۲ نچی کونی پنچشنبه ایرتەنگی ساعت اونلرده فانی دنیانی قالدروب مەنگولك یورطقه سفر ایتدیلر . جناب حق حضرتلری اول محترم مرحومغه رحمت قیلوب ، آرتنده قالغان محترم عائلەسینه ، اخلاصلی شاکردلرینه ، محبلرینه ثوابلی کورکام صبولر بیرسون ایدی .

مرحوم شیخ حضرتلری ئوتکان غینوارنك ۲۳ نچی کونی دوشنبه کیفسزلەنوب ئویلەگه وئویلەدن بورون مسجدده بیره طورغان درسلرینه چغا آلمادیلر. ایرنەسی سەشنبه کون آفتق درسلرینی بیرگانده اوزی کاراوات ئوستنده بولغان حالده شاکردلرینی ئویلرینه کیتورتوب، صحیح البخاری‌دن حدیث شریف اوقوتدیلر . شول کونلردن اعتبارا بتونلی توشەککه یاتوب آلدیلر وکوندن کونگه کیفسزلەنه باروب نهایت آخرتگه سفر ایتدیلر.

شول اون کونلك وقت اچنده سلام بیروب فاتحه آلورغه، زیارت ایتوب کیف صورارغه کیلگان کشیلرنی محترم مخدوملری عبدالرحمن حضرت قبول ایتوب شیخ حضرتلرندن فاتحه بیروب اوزاتوب طورالر ایدی .

حضرتنك آورو خبری ترویسکی ده تارالغان کبی چیتکەده کیتکان بولورغه کیرەككه زیارتچیلر اچنده ترویسکیلیلردن باشقه بولغان چیت

Из фондов Российской национальной библиотеки

کشیلرده بایتاق کورنه‌لر ایدی. شونڭ ایچون تورکم تورکم خلق ایرته‌دن ئویله‌گه قدر بر طوقتاوسز سلام بیروب، فاتحه آلوب وشونڭ ایله برگه کوڭللری یومشاب حضرتکه عمر تله‌ب چغالر ایدی. شیخ حضرتلری شول آورو مدتلری اچنده ذهن وعقل کوچلرینی ئوزلوننڭ صاقلاغانلر وشونڭ آرقاسنده وصیتلرینی، واق تویه‌کلرینه قدر ئه‌یتکانلر وموینلرینه لازم بولغان آخرغی عبادتلری بولغان پنجشنبه کونینڭ ایرته نه‌مازینی ده آڭلیلق برله ئوته‌گانلر ایدی. یاتقان وقتلرنده بعضا کرگانلرنڭ کملر بولدیغنی صورارلر ایدی. حالسزلك سببلی دعا قیلورغه کوته‌رلگان قوللری اورنلرنده طورا آلمیچه توشوب ده کیتکالیلر ایدی. نهایت فانی دنیانی تاشلاب عزت ایه‌سی تکریسنه یونه‌لدی.

شیخ حضرتلرینڭ وفاتی خبری بتون شهرگه یه‌شن قوتی کبك تأثیر ایتدی وقایغوغه صالدی؛ تیلیغرام چبقلری آرقلی چیتلرگه ده کیتدی. خبر ایرشو برله مکتب ومدرسه‌لرده درسلر طوقتالدی. خلقنڭ قارتی ویه‌شی، علماسی وعوامی، بایی ویارلیسی حضرتکه دعا قیلورغه، عائله سینه تعزیه بیان ایته‌رگه آشوغالر ایدی.

دفن وتجهیز مراسمنی اجرا قیلور ئوچون حاجی احمد اخوند حضرت، صابر حضرت، معلم رحیم جان آتنابایف، ملا علی ئه‌فه‌ندی یاوشف، عبدالرحمن ئه‌فه‌ندی احمرف، برادران عباسفلر، مصطفی حاجی فیض اللین وباشقه‌لردن عبارت بر هیئت توزلدی؛ بولارنڭ هر قایوسی تورلی خدمتلرنی ئوستلرینه تقسیم ایتوب آلدیلر، هیئت طرفندن جنازه‌نی حاجی احمد حضرت اوقورغه، دفننی ایرته‌سی جمعه کون ساعت ۲گه قالدروغه، نعشنی حضرتنڭ ئوز وصیتی بوینچه شهریاغی زیارتنده حضرت طرفندن بیلگوله‌نگان اورنغه ییرله‌شدررگه وباشقه‌لرغه قرار بیرلدی.

ئویله‌دن صوڭ «مدرسهٔ رسولیه» شاکردلری طرفندن دورت قرآن

Из фондов Российской национальной библиотеки

کریم ختم ایتلوب حضرتنڭ روحینه ثوابی باغشلاندی . یستودن صوڭ حضرتنڭ مسجدنده ختم ایته‌رگه آلتمش لاب کشی دعوت ایتلگان بولسه‌ده، ئوز اختیارلری برله کیلگانلرنڭده کوبلگی سببلی مسجد طولیسی بر جماعت طرفندن یه‌نه دورت قرآن اوقولوب دعاء قیلندی . مونڭغی کشیلرنڭ بتونسینه حتی طکلاب اوطوروچیلرینه قدرلی مولغنه مقدارده، عبدالرحمن حضرت طرفندن صدقه‌لر تاراتلدی .

ایرته‌سی جمعه کون توب دفن اشی باشلانا . بو گون خلق سویگه‌لی وقدرلی بو زور کشیلرینه قارشی صوڭ احتراملرینی وآقتق خدمتلرینی کورسه‌تورگه طرشوب بر برسندن اوزشالر ایدی .

ایولرنڭ صانی آزایغان بر زمانده آڭا قارامیچه جنازه غه جییولغان خلق بیك کوب ایدی ؛ جنازه اوقوچیلرنڭغنه حسابلری ٤ - ٥ مڭلر بولور دیب چامالانا ایدی . خلقنڭ مسجد آلدینه صیماسلغی ملاحظه‌غه آلنوب، جنازه‌نی حضرتنڭ ئوزینڭ ئویی قاراغان واورامی بولغان میدانده اوقورغه قرار بیرلگان وشولای ایتلگان ایدی .

جنازه اوقورغه جییلغان ایرلردن باشقه‌ده بیك کوب خلق : خاتون قزلر، بالالر، چیت ملت کشیلری‌ده کیلگانلر وشولایچه بیك کیڭ بولغان بو میداننڭ بیك زور بر ئلوشونی خلق طولقون باصقان ایدی . جییولغان کشیلر اچنده مسلك، صنف ویه‌شکه اعتبار ایتمیچه هرقایوسینڭ حضرتنی تقدیر واحترام ایتوب سویدکلرینی کورسه‌تورلك مقدارده نورلی قیافت ونورلی چهره‌ده ذاتلر کوب ایدی. ساعت اونلردن آلوب ئوچکه قدرلی بتون مسلمان کیبت وماگازینلری یابلغان هم ایشنلووینه کوره قایبرلری ایرته برله‌نوك آچلماغانلر ایدی .

چیت شهرلردن، خبر صوڭ ایرشو سببلی، کوب کشی کیله آلماغان ایدی. فقط شونڭ ابله برابر یاقن آوللردن، قازاق ایلندن، آورولق خبرینی ایشتوب آلدن کیلگان کشیلرده آز توگل ایدی. چیتدن کیلگانلر

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ایسه چیله‌بینڭ حکیم حضرت، اوصا ئویه‌زی سلطانانینڭ محمد عطأ حضرت منصورف، قوستانای سعید حضرت، اوفالی صابر حضـرت، قازاق علما سینڭ زورلرندن فیض‌الله حاجی (په‌یز حاجی) چیله‌بی معتبرلرینـڭ بعضلری و باشقه‌لر بار ایدی. قصقه‌سی قولندن کیلگاننڭ هیچ برسی جنازه‌دن قالماسقه طرشقان ایدی.

جنازه‌غه کیلگانلرنڭ کوب ئلوشی شوندی ناچار هواده آلتی - یدی چاقرمده بولغان زیارتکه‌ده باردیلر. جنازه ترویسکینڭ ایڭ آلغی و اوزون اوراملرینڭ برسی بولغان «نیژغارودسکی» اورامنی بویلادی. قای بر کشیلرنڭ آلدن باروب زیارتده قبرگه یاقن اورن آلوب قالورغه طرشوب باشقه اوراملردن کیتولرینه قارامایینچه جنازه اوتکان اورامنڭ ره‌تدن ٦ - ٧ چاما بارووینه قارامیچه، بر چاقـرم قدر مسافه‌سنی خلـق ماصقان ایدی. جنازه‌نڭ یانندن آت ئوستنده پالیتسه مأمورلری بارغان کبی آلده‌ده چانالرده پریستافلر بارالر. ایدی؛ بولار یولنی آچالر و حسیات، حسرت آسـتنده بر خلق دینگزنده بولورغه ممکن بولغان ترتیبسزلـکلرنی بولدرماسقه دیب چاقرلغانلر ایدی، اورام چاتلرنده، قاپقا و ماگازین آللرنده حیران بولوب قاراب اوزاتقانلرنڭ صانلـری ده کوب ایدی.

محترم شیخ حضرتلری ترك وقتلرنده ئوزی آللرنده، ئوز کوزلرینه قارشی ماقتاونی سویمه‌ولرینی اعتبارغه آلوب، هیئت طرفندن زیارتده نطقلر بولماسقه قرار بیرلگان ایدی. لکن صوگره، یوره‌کلرنی باسـقان حسیات و طویغولرینڭ کوچله‌وی بوینچه ئوچ کشیدن قسقه‌غنه نطقلـر سویله‌نورگه اویلانلغان ایدی. بولارنڭ ایکیسی سویله‌ب برسی سویله‌می قالدی. بو قالغـان کشی «رسولیه» معلملرندن بولوب، شول مدرسـه اسمندن سویله‌یه‌چك ایدی. فقط خلقنڭ کوبلگی سببلی بر آکلاشلماو هه‌م زورراق حضرتلرنڭ نطق سویله‌و اشینه بیك آرتق کلشدروب قاراماو

Из фондов Российской Национальной библиотеки

لری سبلی بو ئەفەندی سویلەمی قالدی.

سویلەوچیلرنك اولگیسی صابر حضرت حسنف ایدی. اول استاذ محترمنك ملی و اجتماعی، اخلاقی و دینی خدمتلرینی و بو بوللرده زور تأثیر و ثمرەلر قالدردیغنی سویلەدی. اورال بویلرینه، باشقرد و قازاق آرالرینه علم طاراتقانن بیان ایتدی. بو زور و طوب طوغری اشلەگان، زور هەملرندن طش بالواسطه زیارتچیلر آرقلیدە تورلی شیوه دە سویلەشکان قطای چیکلرندن، تورکستان و قازاق صحرالرندن آلوب اورال بویلرینه، ژولغه ایدللری ئەیلەنەسینه تارالغان مسلمانلرنك آڭلا شولرینه، فکر آلشوب طانشولرینه یول آچقانن و نهایت ترویسکینك ئوزینه معنوی تأثیردن طش مادی فایدەلردە ایتکاننی کورسەتدی. شیخ فاضلنك طوتقان یولینك، ایتکان خدمتلرینك پیغمبر دیشان ئەفەندیمزنك علیماتلرینه موافق بولوب، اجتماعی و معنوی، یاخود مادی و روحانی بولدیغنی سویلەدی.

ایکنچی خطیب «وظیفه» مکتبی معلملرندن عبدالله ئەفەندی عزیز جنابلری ایدی. بو ئەفەندی حضرتنك ایتکان خدمتلرینك ایسەبسز زور ولغانن، بولارنك بوکونده ئوك افراط زور ثمرەلر بیرگانن، کوب زور کشیلر ئوزلرن صاو بولغانده خدمتلرینك تقدیر ایتلدیگنی کوره آلما دقلری حالده، حضرت بو تقدیرنیدە کوروب بختلی چقغانن سویلەدی؛ ئەلیگه حضرتنك خدمتلرینه نسبتا کورلگان ثمرەلرنك بیك آزلغی ئوستینه دە تقدیر قیلنغانلرینك بتونلی جزئی بولدیغن، حالبوکه حضرتنك اصل حیاتی ایندی باشلاناجغن وشولوقت آنكدە چن معناسی برله طانولاچغن، آنك فقط تەنیئولوب معنویاتی وخدمتلری مەنگوگەتأثیرایتوب طوراچغن سویلەدی. آنك باشلاغان مقدس تشبثلرینك دوام ایتدرلورگه تیوشلگنی وبولارغه یاردەم ایتونك بتونمزگه بورچ بولووینی بیان ایتدی. عبدالله ئەفەندی ئوزینك بر نیچه مکتب مدرسەدن وکیل بولدیغنیدە ذکر قیلدی.

هەر ایکی خطیب حضرتنڭ عائله سینه احترام کورسه‌توب تعزیه ایتدیلر. حضرتنڭ محترم مخدوملری عبدالرحمن حضرتگه بیك زور امید ایله قارادقلرن. استاذنڭ عالی اورنلرینی طوتوب آنڭ مقدس خدمتلرینی یه‌شه‌ته آلاچغینه چن چندن اشاندیقلرن بلدردیلر.

طشلرینه وقیافتلرینه قاراب کوب کشیلر قارشنك بربرسینه بتونله‌ی کیری بولورغه تیوش و شولای اوق حضرت حقنده بر فکرگه کیله آلولری ممکن توگل کبك کورنگان بو ایکی خطیبنڭ بر نقطه‌غه جیولا آلولری جنازه مراسمینڭ وحضرتکه کورسه‌تلگان احترامارنڭ ایك موفقیتلرندن برسی بولدی.

محترم ئەنکاسینه صوڭ درجه‌ده زور محبتلی واحتراملی بولغان عبدالرحمن حضرت بو وقتلرده صبرنڭ تمثال مجسمی بولوب ئه‌ورلگان ایدی. اون کونلرگه صوزلغان حضرتنڭ آورومدتی‌اچنك اول ئەنکاسینڭ کاراواتی توبنده آیاغی اوچنده حاضر طورغان وآنی تربیه ایتو ایله مشغول بولوب، تەولگینه ۲ ـ ۳ ساعتده یوقی کورمه‌گان.

مرحوم حضرتنڭ جمعه کون‌قبرا بیه سی بولووی، آطنه کیچ ئولووی‌ده آنی بلگانلرگه بیك زور تسلی بیره ایدی. اول هەر وقتده جمعه کون قبر ابیه سی بولونی ماقتی، شونك ئولگاننرنڭ ترجمهٔ حاللرینی سویله‌گانك آوزلرندن صولری کیله ایدی. هەم بو کونلرده ئولوب کومولونڭ فضیلتلری حقنده روایتلر جییوب بر رساله‌ده یازمشدر.

***

هیئت اعضالری‌ده بیك طرشوب واخلاص قویوب خدمت ایتدیلر بولارنڭ اچنده ایك باشده صابر حضرتکه وصوڭره حاجی احمد حضرت، ملا علی ئەفەندی یاوشف، برادران عباسفلر وحاجی مصطفی فیض‌اللینلرگه آیریچه رحمت وتشکر بیان ایتلورگه تیوشلیدر. عبدالرحمن ئەفەندی احمرف‌ده تیلیغرام یازوب یبه‌روب کوب خدمت ایتدی.

***

حضرتنك صوڭغى وصيتلرى شولاردر: جمعيت خيريه‌گه برمك صوم آقچه بيرلوب مونك ئوزينه تيمه‌سكه وكيلگان فائده‌سنى دارالايتام مصرفنه طوتارغه قوشقان. ترويسكى‌ده بولغان اير وقز ابتدائى مكتب بالالرينه طاراتور ئوچون مكتب باشينه يكرميشه‌ر صوم بيرورگه بويرلغان. يدى اير، اون قزلر مكتبلرينه يكرميشه‌ر صومدن، قالغان خصوصى ئويلرده اوقوغان بالالرغه بر اورنغه اون، ئوچ اورنغه بيشه‌ر صومدن اولمق ئوزوره بارسى ٣٦٥ صوم آقچه بيرلدى. «رسوليه» شاكردلرينه ايللى صوم طابشرلدى. حضرتلوگه، مؤذنلرگه بعض خلفه ومعلملرگه‌ده ئولوشلر چغارلدى. موندن باشقه‌ده صدقه‌لر، انعام واحسانلر حضرتنك تميز ايتكان عالى خلقلرينك برسى بولغان يوماردلغينه موافق طاراتلدى؛ شوشى صوڭغى صدقه‌لرغنه ئوچ مڭدن آرتدى.

علم وشريعت، طريقت وتصوف دنياسنك قيامتلر قوپتارغان حضرت محترمنك وفاتى هم دفنى تاريخى شونك ايله تمام.

حاضرگه قدر تورلى اورنلردن، تورلى كشيلر و مؤسسه‌لردن كوبگنه مقدارده تعزيه تيليغراملرى آلندى.

استاذ محترمنك تأسيس ايتكان

مدرسه‌سى «رسوليه» معلملرندن:

رحيم جان آتناباييف.

«طورمش» ٥٩١ نچى نومير.

شیخ زین‌الله حضرتلری حقنده‌غی خاطره‌لردن بعض بر نرسه‌لر.

زین‌الله حضرت ۋولوغدا غوبیرناسینه یبارلگان وقتده اوفا ـ قازان پوچته یولی برله اوتدی. ایبده‌شی عطاءالله حاجی برابرنده ایدی. بزنڭ انموذج یاکه کافیه اوقوغان زمانمز بولغاندر. بو گوله‌دن اوتوب کیتکان وقتینی آچیق بلمیم مگرده قش کوننده، صالقون وبورانلر بوراب قار یاوا طورغان چاقلر ایدی، الله‌اعلم فیورال باشلرنده بولسه کیره‌ك.

درسخانه‌گه‌درس‌که دیب کرگان زور شاکردلر بورکولوب کیلوب چیقدیلر. بو، فوق‌العاده بر اش ایدی. چونکه استاذمز حضرتلری آولدن چیت‌گه چیقوب یورمی، درسلرینی اصلا قالدرمی و وقتندن برگنه مینوت‌ده تخلف ایتمی‌ایدی. شوندی کشی‌نڭ درس طوقتاب چیقوب کیتووی مدرسه خلقینه نسبت برله کوك یمرلو اورنینی طوتدی. کتاب لرینی کوته‌روب چیقوچیلرنی سروب آلدیلر، «نی حال بار؟ نیندی واقعه بولمان؟، حضرت نی ایچون چیقوب کیتدی ؟».

بر خلفه خلقنی(شاکردلرنی) شاولاودن طوقتاندی و ماجرانی اوشبو روشده حکایت ایتدی:

«اوفا یاغندن بر زور ایشاننی سبر یبارگانلر، شول ایشان یاتاب برله کیله وبو کونده «المه‌ت» ده بولاچق ایکان. شونڭ برله کورشوب قالور ایچون دیب بایلر، حضرتنی آلورغه یبارگانلر، حضرت شونده بارر ایچون چیقوب کیتدی، شوشی ساعتده چاناغه اوطوروب المه‌ت‌که سفر قیله‌چق».

بورن زمانلاغی مدرسه‌لر خدر قازانی بولوب بوکونگی غزته اداره لرندن آرتق، خبرگه بای بولالرایدی. شول سببلی بو ایشان خبری یاشین روشنده تیزلك برله تارالوب یتدی. شاکردلر آراسنده:

«سبر يبارلگان ايشان حضرتنك آياقلری بغاولانغان حالك جاياولەب كيلە وايكی ياغندە ايكی صالدات ملتق برلە قاراوللاب بارالر ايكان» ديگان سوز طارالدی. سوزلرنك بتونلای درست بولوب بتمگانلگينی صوڭندن آڭلادق. بوگولمەگە قدر هم چيستايدن صوڭغی سفرلرينك روشی نيچوك بولغانلغنی بلماسەكدە شول وقتدە بوگولمەدە صالدات بولوب خدمت ايتوچی وحضرتلرنی چيستایغە ايلتوب تابشروچی عسكرلردن بری بولغان يونس اسملی آولداشمز جای كونی مدرسەدن آولغە قايتقانمز صوڭندە اوچراب بوحالنی بزگە اوشبو روشدە حكايت ايتدی:

حضرتلرنی بوگولمە تورمەسندن بزگە تابشردیلر ، بز جايەولەب آلوب كيتدك. شهرنك طشندە بزنی اوچ دورت طرويقە كوتوب طورادر ايدی. بايلر طرفندن ياللانوب وحاضرلەنوب قويلغان بو طرويقەلرگە حضرتلر برلە بز عسكرلر اورنلاشدق‌دە كيتدك . اوشبو روشدە طرويقەلردە چيستایغە قدر باردق . مگردە هر بر استانسەغە كرگان وقتك جاياولەب كرەدر وجايەولەب چيقادر ايدك. «قاراباش» وبيگرەكدە «المەت»دە اوزاق قوناق ايتديلر. بز البتە حضرت ياننده يوريدر وهر بر بارغان اوينك ايشك ياڭغندە ملتق طوتوب قاراول طورادر ايدك . لكن غفور حاجی اوز آولی «اورموشلی»غە آلوب كيتو چارەسينی كورەگە باشلادی. «المەت» برلە «كيچو» استانسەسی آراسندن ٣٠ چاقرم قدر بوجيتكە چيغوب كيتوگە سبب تابو مشكل ايدی. مگردە غفورحاجی اوز مقصو- دينی يرينە كيتورر ايچون مونك چارەسينی كوردی وتيوشلی تورەلردن «كوز آچمازلق صالقون بوران بولو سببلی «المەت»دە برتاولك اورنينە ايكی تاولك يال ايتارگە مجبور بولديلر» ديب يازدروب بزگە بيردرتدی. بوران يوق ايدی، اما غفور حاجی شوندی بر يازو يازدررغە موفق بولدی. شوندن صوك بز اوز آولمز «كيچوچات»غە كيلدك ، آندەسزگە كردك وملاحسن‌الدين‌گەدە باردق ، آندن « اورموشلی »غە باروب

قوناق بولدق . شوندن صوڭ «کیچو»گه کیلدك. شولای ایتوب بایلر یاللاغان طرویقه‌لرده چیستای‌غه باردق . حضرت آرقاسنده بز دنیاده اوجماخ نعمتلرینی تناول قیلوب قالدق .

یونس‌دن ایشتکان سوزلرمنڭ کیره‌ك قدرلیسی شونده تمام بولدی. احتمال مونلرنی «آثار»ده یازمام. شونڭ ایچون مونده سویله‌دم.

استاذمز حضرتلری قایتقانندن صوڭ : «زین‌الله حضرت بیك عالم بیك خاطرلی ، هرنرسه‌نی کتاب‌غه اسناد قیلوب سویلی . اسناد ایته طورغان کتابینڭ جلدلرینه وبیتلرینه قدر بیان ایته ، مونڭ اوستینه‌ده بیك خلقلی وآچیق یوزلی ، آچولانمی بیك تحمللی » دیب سویله‌گانلکنی کوب کشیلردن ایشتدك .

شول کونلردن بر آز وقت‌صوڭراق «قداش» آولینڭ عبدالرقیب حضرتنڭ : «زین‌الله ایشان قارا باش قریه‌سندن اوتوب کیتکان، مین کورشی آولده طوروب کورشه آلمی قالدم ، ایشتکانم صوڭنده بیك مضطرب بولدم. شول کون یوقلارغه یاتقانمده اویاولی یوقولی حالمده: «واضرب لهم مثلا اصحاب القریة اذجاءها المرسلون» دیب آیت اوقو-لغانلقنی ایشتدم. شونلقدن آنڭ مظلوم بر کشی بولغانلقینی ظن ایتم» دیب سویله‌گانلکینی اوزم ایشتدم .

***

بو وقتلرده بوگولمه اویازی مدنیتدن بیك یراق بولوب حتی اویازنی شهر بولغان بوگولمه سنده‌ده تیلیغرام یوق ایدی . بوگولمه برله «کیچو» دن باشقه اورنده بتون اویازنده پوچته کانتوری بولماغاندر دیب ظن ایتم . «کیچو» ده پوچته آچلوده، شول یرده بیك زور بر بایارنڭ ایمینیه‌سی بولو سببندن‌گنه بولدی دیب ایشتکانم بار . اویازده اوچ دورت اورنده زور مدرسه‌لر بولسه‌ده بر مدرسه شاگردی ایکنچی مدرسه شاگردی برله و بر مدرس ایکنچی بر مدرس برله دوست

Из фондов Российской национальной библиотеки

طورمیلر، بر اورنغه جیولودن صاقلانالر، جیولسهلر یوق نرسه ایچون قچقرشالر، بر برینی کوروگه تحمل ایته آلمیلر ایدی.

زین‌الله حضرت شوشندی خلق آراسینه کیلوب کردی و مجلسلرده صدرنشین بولوب یوردی. آچولانشیچدده سوز سویلهو مهکن‌ایکانلکنی کورساتدی و بوگولمه اویازنده اوزلری توگل حتی اسملری‌ده ایشتو امگان کتابلردن سوز کوچروب و کوچره طورغان سوزلرینك جلد وبیتلرینه قدر کوگلندن سویلهب خلقنك ایسلرینی کیتاردی و عالملرنك عبرت آلولرینه سبب بولدی. زین‌الله حضرت برکاتی سببلی مشهور مدرسلر «الهمت» آولنده بر مجلس‌گه جیولوب اوطوردیلر، تالاشمی‌غنه یوردیلر. بو حاللر بوگولمه اویازی ایچون زوربر انقلاب حکمینی آلدی.

یولده ریستان صفتی برله کیلوچی حضرتلرنك حاللرینی آلدن بلوب‌ده بوگولمه برله چیستای آراسنده طریقه‌لرده‌اوزاتوچی وقاراول صفتی برله باروچی صالداتلرنی مسئولیتلرگه توشرماوحقنك چاره‌لر تابوچی بوگولمه اویازنده‌گی بایلر و حاجیلر برله افتخار قیلورغه حقمز بار. الله تعالی نك رحمتنده بولسونلر!..

موسی حاجی طرفندن یازلغان ترجمهٔ حالنی ایضاح ایته‌چك بولغ نلقدن شیخ زین‌الله حضرتلرینك «نیقولسکی» دن بوگولمه اویازنك غفور حاجی‌غه یازغان بر مکتوبینی اوشبو اورنده کوچره‌مز. «آثار» ده بو مکتوبنك کلیشیسی باصلسه کیره‌ك. شول نیت برله مین ایندی بو مکتو بنی کوب یللردن بیرلی صاقلیم. بختمه فارشی‌تنتو وقتنلده سلامت قالدی.

زين الله حضرتنڭ «نيقولسكى»دن يازغان بر مكتوبى:

الهى بحرمة معروف الكرخى قدس سره

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على آله اجمعين اما بعد حرمتلو صاحب الهمة والمروة الحاج داملا عبد الغفور افندمزنڭ جناب عاليه‌لرينه بارچه احبابلرگزنى شمول السلام وفاتحه‌لرمز بعدنده بو فقير غريب الديارلردن استخبار اولنسه الحمد لله رب العالمين سلامتلكده يوروبمز رفيقمز ايله سلامت، ۋولوغودا غوبيرناسى ميكو- لسكى غورودده قازاندن ٥ يوز چاقرومدر. روس آراسى مسلمان يوق اوزمز پاليتسه نظرنده طورامز قلعه‌سندن باشقه‌يرگه باررغه رخصت يوق اما قلعه‌ده اختيارا يوريمز بو ميكولسكى‌گه ١١ نچى ايونده داخل اولدق يولده كوب توقفله‌نوب كيلدك كوب محنتلو چيكدك اجرنى ربم جل شأنه نصيب ايليه آمين بو قلعه غايت آغرلق جاى نرسه قيمت صووق آغاچ اراسى كيره‌ك نرسه تابولمى مسلمان خلقينى مكروه كوره‌لر هرنيچوك اولسه‌ده اوتنه‌مز هر اهل علماء وصلحا واحبابلردن دعاء خيرلرينى ونجات دعالرينى فى الدنيا والاخرة نيمه قيلايق ربمنڭ حكمينه راضيم سزلره يازدق محبتمز تاملقدن بعده بزلره نظام بويله تاتارچه خط يبارسه‌ڭ ياكه آلسه‌ق پوچته آرقلى بزه ويرمايلر ايسپراۋنيك‌گه ويره‌لر اول ۋولوغداغه يباره آندن پيراوات بعدنده بزه ويره‌لر بر آى مقدارى مدت كيره‌ك اگرده روسچه اولسه خط ايسپراونيك اوزى قاريده بزه ويره بس اگر مكتوب يبارسه‌گز روسچه يبارورسز آدريس آرتينه يازارسز غورد ميكولسكى‌ده ۋولوغدا غوبيرناسى اوكازنوى ملا زين الله حبيب الله اوغلينه ديب قسقه يازاسز. خلاف نظام كلامدن حذر اوزره اوزمزه بو ميكولسكى‌ده اوقودى لر اول ملالر يبارلديلر ناوى دين محمديه‌گه مسلمانلرنى و روسلرنى دعوتلرى سببلى ديب عجبله‌ندك مدت معلوم ايماز مگر أيتديلر ياخشى

Из фондов Российской национальной библиотеки

طورگز تیز قایتورسز دیب باشقه خبرمز یوق جماعتمزنی آلدردق اجاره ایله براویده طورامز آیی ٣صوم کموش ربمه‌تضرع ونیاز ایدرك خلاص تلاب بعلا اوتنه‌مز مطیع‌الله ملاده ٣جز رسالهٔ تحفة‌الله‌الاحباب وار ایدی زنهار قازان عبدالغنی مخدومه یباره کورسون اول بزلره انشأالله تابشور اول رساله غایت لطیف ایدی عشقی کوکلمزده هر وقت منتظرمز چیستای قلعه‌سینه کیلوب کیری قایتقان دیب خبردار بولدم (مطیع‌الله مـلانك) اوزینه سلام اوقویه‌سز بعده اول طرفده اولان اهل علمأ وفضلاء وصلحأ واحبابلره سلاممزنی تبلیغ ایدوب دعاخیرلرینی اوتنه‌سز خصوصا بایرا که الحاج عبدالعلی حضرتلرینه هم ملا عریف افندی‌یه واحمد لطیف حضرتلرینه وکایم‌الله حاجی‌یه وادریس حاجی‌یه وشاکر حاجی‌یه وبوگولمه‌ده حاجی کمال‌الدین‌گه وفتاح‌الدین بیکباوفغه وفتاح‌الدین حضرتلرینه والمت آولنده‌غی ملالره وبایلره وقاراباش‌ده‌غی ملالره واخوانلره وصاری صاز حضرتینك اوغللری مخدوملره وبوزده‌ك ملالرینه هم کوپیس عبدالرحمن آغامزه الحاج عبدالغفور بابامزه اوغلی مرتضی حاجی‌یه وغیر اوغلانلرینه هر قایوسندن دعاء خیرلرنی رجا ایده‌مز ملا عبدالغفور آغا بو خطدن نقل ایدوب بعض دوستلره ارسال ایله بزنك احوالنی بلسونلر سزلره قوشه‌مز خدمت اولسه‌ده نیمه قیلایق خط یازمق بزلره بیك آغر یوروچی یوق الهی اول واجب‌الوجود هر قایسمزی علوم اولیایه مظهر ایله‌یوب مبدأ ومعاددن خبردار ایله‌یوب شریعت‌غراده مستقیم‌ایدوب حسن خاتمه ایله ختم ایدوب دیدار شریفلری ایله مشرف ایله‌یه آمین بحرمة‌الفاتحة رفیقمز ملا عطأالله حاجی‌دن جمله‌گزه سلام الداعی والمستدعی معلومکز العبد الفقیر الغریب اللاشی زین‌الله‌بن حبیب‌الله‌النقشبندی المجددی.

١٨٧٣ نچی سنه ٢٩ نچی ایيون

ملا عبدالغفور بو خط ایچنده‌گی خطنی ملا احمد جان‌غه تابشراسز المحبوس فی بوگولمه‌ولد شمس‌الدین آنك خلاصینه سم سعی قیلماقگزی اوتنه‌من.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اوشبو مکتوبدن آڭلاشولغه کوره شیخ زین‌الله حضرتلری زلاتاوست شهرندن نیکولسکی‌گه بیش آیدن آرتق بارغان بولالر.

بو مکتوب هجری برله: ۱۲۹۰ نچی یل ۱۵ جمادی‌الاخرده یازلغا- نلقدن آی حسابی برله موڭا ٤٥ یل طولوب کیله و قویاش حسابی برله ٤٣ یل طولغان بولادر.

۱) احمدجان بن شمس‌الدین بن سلیم بوگولمه اویازی صاری یکقل (ابی) آولینك بولوب مشهور عبدالرحیم حضرت شاکردی بولسه کیرهك. بر اولاك خصوصنده حکم آستنده قالدی و بوگولمه تورمه‌سنده محبوس بولوب یاتدی و صوڭره سبیریاگه نفی ایتولدی. زین‌الله حضرتلری برله بوگولمه حبس خانه‌سنده کورشوب آندن طریقت درسی آلغان دیب ایشتدم. زین‌الله حضرتنك مکتوبی شوڭا یازلغان و شول آدم حقنده عبدالغفور حاجی‌گه توصیه قیلغان بولادر. احمدجان ملانك قلمی بیك اوستا. بعض بر مکتوبلرینی کورگانم بار. «تابول» شهری یانده «ایشای» اسملی قریه‌ده طوردی و مدرسه طوتوب درس ایتدی دیلر. تابول طرفنده بو کونده فرعلری بولسه کیرهك.

۲) احمد لطیف، بوگولمه اویازی تدتق قریه‌سنك مشهور مدرس و شیخ

۳) ادریس حاجی. مینزله اویازی «مینزله باش» آولنده دولتلی بر آدم ایدی. شیخ زین‌الله حضرتلری برله حج سفرندن یوروب معار- فه‌سی بولغانلقدن «الممة» که کیلوب کورشکان بولسه کیرهك.

٤) شاکر حاجی. مونی بلمیم.

۵) عبدالرحمن. مونی‌ده بلمیم.

٦) عبدالعلی البایره‌کوی. «بایراکه» قریه‌سنده مشهور شیخ و مدرس ایدی. بو کونك مذکور قریه‌ده امام و مدرس ملا مسعود افندی اوشبو حرمتلو سلفنك خیرلی خلفیدر.

۷) عبدالغفور. قارت بر بای و حاجی ایدی. بو کونده بالالری

«ملوکوف» فامیلیه‌سی برله مشهورلر و «أق» صووی بوینك اوز ملکلرنده طورالر.

۸) عبدالغفور (غفور حاجی). «اورموشلی» اسملی آولده دیانتلی و بیك اوکفان، اشلکلی بر حاجی ایدی. حضرتنك مکتوبی شوشی آدم گه یازلغان. چیستایلی شیخ محمد ذاکر حضرتلرینك ابوبکری بولماسه‌ده ابو هریره‌سی حکمنده بولا یازغاندر.

۹) عبدالغنی. قازان اماملرندن عبدالغنی بن شاه‌احمد بولسه کیره‌ك.

۱۰) عبدالفتاح. بو گولمه اویازی «توبان‌شلچلی» قریه‌سنده‌امام ومدرس ایدی. زین‌الله حضرت مکتوبنده یاگلشلق برله «فتاح‌الدین» رسمنده یازلغان. فاضل بر اوغلی بو کونده‌اوز اورننده امام ومدرسلك وظیفه‌سینی ادا قیله‌در.

۱۱) عریف؛ مونی آچیق بلمیم. علمادن شیخ عبدالغنی البایرکه‌وی نك کیاوی توگلمی ایکان؟.

۱۲) فتاح‌الدین بیکبوف. بوگولمه‌اویازی «اوردالی» آولنك امام وآخوند ایدی. بو کونده اوغللری بار.

۱۳) مرتضی حاجی. عبدالرحمن آولنده امام وملوکوف‌عبدالغفور حاجی‌نك اوغلی، تایصوغان قریه‌سنده عبدالناصر حضرتنك کیاوی ایدی.

۱٤) کلیم‌الله حاجی، تمتق هم اورمانای قریه‌لرنده زور ملکلری بولغان بر بای ایدی. اصلی ممادش اویازی «صبا» قریه‌سندن.

۱٤) مطیع‌الله. «بیگاش»قریه‌سنده امام ومدرس‌ایدی. بوکوننك‌اوغللری شول قریه‌ده اماملر.

۱٦) کمال‌الدین حاجی. بوگولمه اویازنده «ماچکارا» اسملی‌اورننك بر صولری بولوب قزل مال برله صاتو ایته‌در ایدی.

بو کونده بو آدملرنڭ هر بری وفات ، احتمال‌که بیك کوبلرینڭ بالالری‌ده قارتایغان وارذل عمرگه ایرشکانلردر ، عمر شولای اوته‌ب کیته !...

Из фондов Российской национальной библиотеки

یورت و باشقه املاکنی هم عمرنی تورلی قضالردن استراخاۋات ایتونك درستلگی خصوصنده

شیخ زین الله حضرتلرینك فتواسی (۱)

یورت و باشقه املاکنی هم عمرنی (ترکلکنی) تورلی قضالردن استراخاۋات ایتو شرعاً درستمی یوقمی دیب بعض مسلمان قرداشلریندن صوردقلرندن استراخاۋات نیدن عبارت ایدوکنی اهللرندن صوراب بلدم. یورت وباشقه املاکنی هم عمرنی استراخاوات ایتو، استراخاۋای اوبشستوالرینك تنظیماتلرینه بناً شوندن عبارت ایکان: استراخاۋات ایتوچی کمسه هر یلنی بر معلوم مقدار آقچه نی اوبشستوالرغه بیردکدن صوڭره استراخاۋات ایتلگان نرسه من غیر قصد بوهر سبب ایله هلاك اولسه استراخاۋای اوبشستۋالر طرفندن تنظیماتلرینه بناً استراخاۋات ایتکان کمسه گه معلوم مقدار آقچه بیرله ایکان. اگر بر کمسه عمرنی استراخاۋات ایتسه، اوزی قارتایغان وقتده یا که ضعیفله نوب کسبدن عاجز بولغان وقتده استراخاۋات ایتکان کمسه نك اوزینه، وفات اولسه وارثلرینه استراخاۋای اوبشستۋالر طرفندن تنظیماتلرینه بناً معلوم مقدار آقچه بیرله ایکان.

---

(۱) بو فتوی چیقو برله محترم موسی افندی «بیان الحق» غزته سنده بر ردیه باصدرغان و بو فتوانك شریعت نظرنده درست توگللکینی دعوی قیلغان ایدی. تأسف که موسی افندینك شول مقاله سینی تابا آلمادق. شیخ حضرتلرینه حرمتمز کامل بولسه ده بز اوزمز بو فتوا اسنده اصابت قیلدی دیب بلمیمز. طنچ وقتلرده غی روسیه نی «دارحرب» دیب تانوده چاره سی تابلمی طورغان فسادلرغه باعث بولور دیب ظن قیلهمز. مرتب.

فقهانڭ ایتدکلرینه بناء دار حربده حربیلرنڭ مالی اگر آلداو طالاو اوغرلاو طریقی ایله اولماغانده مسلمانغه نه طریق ایله آلسه‌ده درستدر. روسیه دولتی «دارحرب» اولوب استراخاۋای اوبشستۋالر حربی اولدیغندن استراخاۋای اوبشستوالردن تنظیماتلرینه بنا معلوم مقدار آقچه‌نی آلمق فقهانڭ سوزلرینه بناً شرعاً درستدر.

ترویسکیده ۵ نچی جامع حضورنده امام ملا زین‌الله بن حبیب‌الله رسولف.
۳۰ نچی آپریل ۱۹۰۹ نچی یل ۱۷ نومیرده.

اوشبو فتوی «روسیه» اسملی استراخاوای اوپشستوا اسمندن باصلوب تارالدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

خاتمه

حاجی موسی افندی طرفندن ترتیب ایتولگان ترجمهٔ حال رساله سی، مطبعه ده باصلوب طورغان وقتده عبد الله عزیز افندی قلمی برله یازلغان ایکنچی بر ترجمهٔ حال رساله سی تابشرلدی. مونی دقت برله اوقوب چیقدم. حقیقت حالده بو ترجمهٔ حال، اولوغ عالملرمزدن آخوند احمد حاجی حضرت جنابلرندن روایت ایتولنوب ترتیب قیلنغان. بو حرمتلو آدمز یاشلگندن باشلاب وفات کوننه قدر شیخ زین الله حضرتلرینه ملازمت ایتوچیلردن، قایغو وشادلقلرینه اشتراك قیلوچیلردن بولغانلغی ایچون روایتلری البته درست واهمیتلی بولاچقدر. شول سببلی بز عبد الله عزیز افندی مقاله سینی موسی حاجی رساله سینه قوشونی موافق کوردك.

صوڭندن: «کوب کشیلر هر غزته نی اوقی آلمیلر، غزته نومیرلری صاقلانوب ده بتمی، شول سببلی غزته لرده یازلغان موڭلر وتأثرات بر اورنغه جیولسه، شونلرنی اوقورلر. مفصل ترجمهٔ حال یازوچیلر هم شونلردن فائده لانورلر» دیگان فکر برله غزته لرمز وژورناللرمزده شیخ زین الله حضرت حقنده یازلغان مقاله لرنڭ هربرینی شوشی رساله گه کوچردك.

معین بر پلان برله اشله نمگان سببلی بو رساله، مطلوبچه چیقمادی. موندن باشقه آزآراده اولگرتو امیدی برله باشلانغان حالده یاکا حادثه لر چیقو سببلی باصلوب بتوی اوزون وقتلرغه صوزلدی. لکن اش مونڭ برله قالماز، شیخ حضرتلری حقنده معلوم بر پلان برله یازلغان مکمل ترجمهٔ حال کتابلری ده باصلور. بو ذاتنڭ ترجمهٔ حالی بیك یاخشی رەوشده یازلوب خلقلرگه یادکار ایتلورگه تیوشلی. دنیامز، دین وملتمزنڭ تاریخی اولوغ آدملرمزنڭ ترجمهٔ حاللرندن باشقه نرسه توگل، بو معلوم.

P2480
917

Татар.
Н 3-3732
1-1454022